

La pandèmia de la covid-19 ha colpejat les ciutats globals amb més capacitat d'atracció i intercanvi. Barcelona ha patit una situació excepcional que ha posat a prova la seva capacitat de reacció i

resistència. Com afectarà aquesta crisi al futur de la ciutat? Quins canvis propiciarà en àmbits com la política, l'urbanisme o la gestió del temps?

La ciutat després de la pandèmia

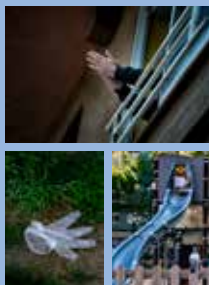

Barcelona #desdecasa

Aquest és un dels treballs fotogràfics que a partir del mes de maig es poden consultar a l'espai en línia *Imatges Barcelona*, el nou fons fotogràfic de la ciutat que l'Ajuntament obre al públic, un arxiu on es poden veure, compartir i descarregar més de 4.000 imatges de la ciutat, classificades per temes i geolocalitzades.

La platja de la Barceloneta, la Rambla o la Sagrada Família —llocs que acostumem a veure plens de turistes—, buits. Les Rondes i les entrades a Barcelona per la Diagonal i la Meridiana, sense cotxes. Les places i els carrers dels barris, deserts. Això és el que s'ha trobat un equip de fotògrafs format per Edu Bayer, Laura Guerrero i Isaac Planella.

Aquests fotoperiodistes han passejat per la Barcelona confinada i han recollit la imatge insòlita de la ciutat sense gent, només amb la presència dels professionals dels serveis essencials. Aquí hi ha una tria de les més de set-centes fotografies que s'apleguen sota el títol *Barcelona #desdecasa* amb les quals han deixat constància del moment i la situació excepcionals que els barcelonins hem viscut durant el confinament.

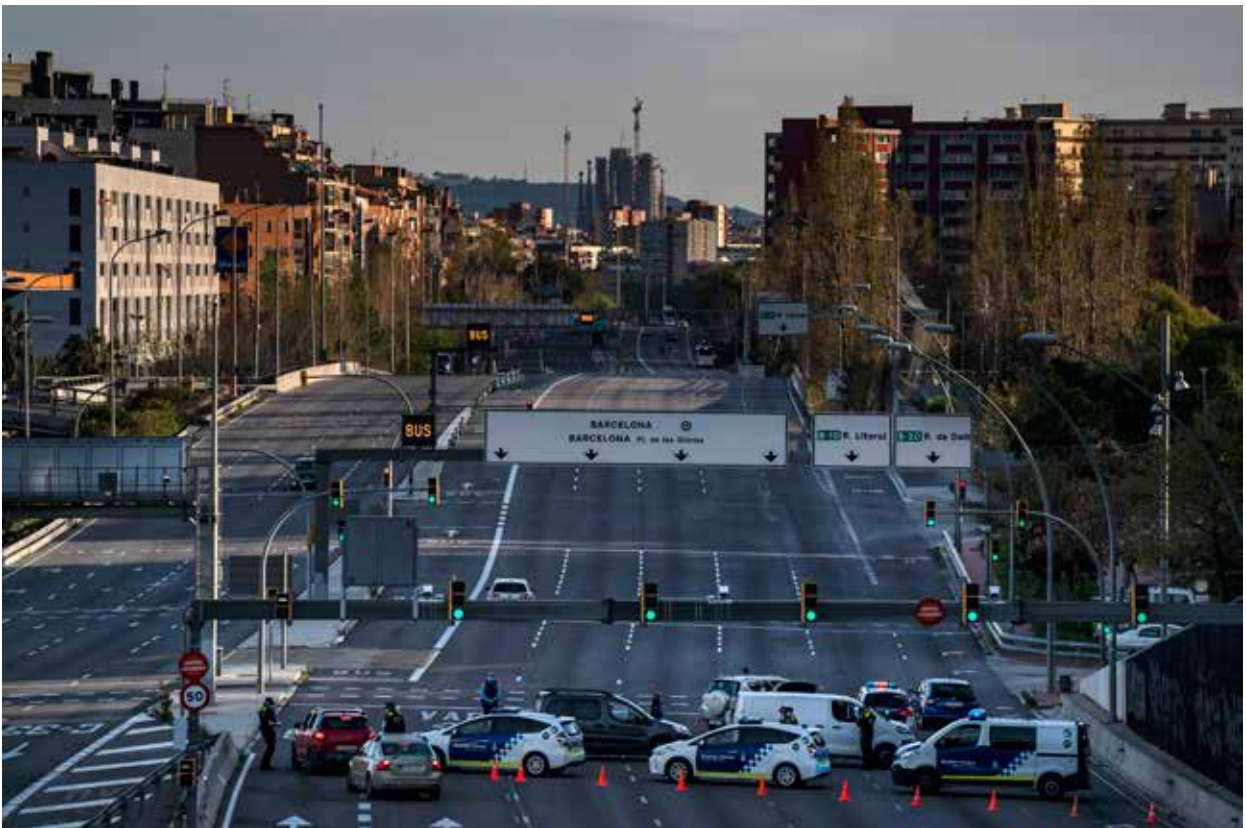
Una oportunitat de canvi

Sempre s'ha dit que el futur no està escrit, que depèn de nosaltres i de les decisions que prenem en el present. Hi ha moments excepcionals i inesperats

que tenen la virtut de donar perspectiva al debat sobre què hem de fer. La crisi del coronavirus és un d'aquests moments. De sobte hem vist que res no ens obliga a viure en una ciutat que s'ofega entre fums i que podem organitzar la vida d'una manera menys estressada en un entorn més silenciós i més amable. Hem descobert la importància dels vincles socials i que justament aquells treballs menys valorats i remunerats, els que tenen cura de les persones i dels béns comuns, són els més imprescindibles. I hem après que la protecció de cadascú depèn d'allò que fan els altres, que tots som responsables de la salut de tots.

No és casualitat que la pandèmia hagi colpejat especialment les grans ciutats com Barcelona. Oberta al món, la seva capacitat d'atracció i connectivitat l'ha fet més fràgil. La crisi afecta especialment els barris i les famílies socialment més vulnerables i ha posat en evidència les enormes mancances de l'actual model d'atenció a la gent gran. Revisar-lo de dalt a baix ha de ser ara màxima prioritat.

El virus encara és aquí, i potser trigarem a tenir-lo sota control. Tots els experts vaticinen que aquesta no serà la darrera pandèmia i potser tampoc la pitjor. Haurem d'aprendre a conviure amb la incertesa i aprofitar aquesta experiència traumàtica per corregir mancances i fer canvis en profunditat. Per exemple, reduir dràsticament la mobilitat forçada. Si hem sigut capaços de prendre decisions tan dures com aturar l'economia per evitar contagis i salvar vides, hem de ser capaços d'evitar que tanta gent continuï emmalaltint i morint a causa de la contaminació. Aquestes també són morts evitables. Hem d'aprofitar aquesta oportunitat per repensar la ciutat i construir alternatives que ens permetin avançar cap a un model de gestió del temps i de l'espai més sostenible i socialment més just. — Milagros Pérez Oliva

Dossier

La ciutat després de la pandèmia

4-9

Joan Subirats

Riscos globals, reptes locals.
Les ciutats, més enllà
del coronavirus

10-15

Gemma Tarafa

La nova ciutat que emergeix:
una perspectiva des de
la salut pública

16-20

Daniel Innerarity

Com serà el món
després de la crisi?

22-26

Núria Moliner

Urbanisme i arquitectura
per a una nova normalitat

28-33

Marta Peirano

Les contradiccions
d'una democràcia indecisa

34-38

José María Lassalle

Neofeixisme de baixa
intensitat, de moment

40-44

Belén Barreiro

Antivirals per als nous temps
polítics

**Riscos globals,
reptes locals.
Les ciutats, més
enllà del coronavirus**
Joan Subirats

Un dels atractius de la vida urbana és la proximitat, la vida compartida per molta gent a poca distància. Però

la crisi de la covid-19 ha posat en entredit precisament aquesta raó d'ésser de les ciutats, que a partir d'ara es veuran obligades també a repensar la seva dinàmica econòmica, laboral i social, així com la seva estructura urbana.

Mentre escric aquestes ratlles, a finals d'abril del 2020, encara són moltes les incerteses sobre què ens depara el futur després de l'epidèmia de covid-19. Entre les poques certeses que es van afirmant destaca la necessitat de mantenir l'anomenada "distància social" mentre no es disposi d'una vacuna que permeti evitar noves onades de contagis. Aquesta situació contrasta amb el raonament sobre el qual les ciutats s'han anat construint i modulant històricament. La proximitat i la vida compartida per molta gent a poca distància han estat sempre els grans atractius, si no els principals, de la vida urbana. Per això no resulta estrany que moltes mirades s'hagin dirigit cap a les ciutats per calibrar la seva capacitat de resistir i mantenir el seu fort reclam en una època en què els riscos globals no deixen d'augmentar.

Pocs dies després d'iniciar-se l'expansió de la pandèmia a Estats Units, ja va haver qui va pronosticar la fi de Nova York¹, el paradigma de ciutat global. Densitat urbana, alt percentatge de residents de tot el món, molt turisme i l'envelliment de la població eren característiques que destacaven en casos com els de Nova York, Milan, Madrid o Barcelona. Ciutats denses, molt connectades amb l'economia global. Però també és cert que altres ciutats amb característiques similars, com Hong Kong o Singapur, no han tingut els mateixos problemes amb la pandèmia. Per altra banda, les imatges dels carrers que abans estaven densament poblats i notablement carregats de pol·lució i que ara estan buits², tranquils i amb l'aire més net que mai, formen part del debat sobre els efectes secundaris de la pandèmia al futur de les ciutats.

Els pros i els contres de la densitat

És ben sabut que les ciutats sempre han estat a l'ull de l'huracà de les epidèmies. Ens consta que així va ser a la Grècia antiga, a l'Edat Mitjana, al Londres del segle XIX, amb els efectes de la grip de 1918 o els del virus de l'Ebola a les ciutats subsaharianes. En tots els casos, els impactes de les epidèmies a les ciutats van ser molt significatius, com ho són ara els de la crisi del coronavirus. Com dèiem, la densitat de persones, d'activitats, de moviments i d'oportunitats han estat i són el gran atractiu de les urbs, però també són el seu principal taló d'Aquil·les si parlem de transmissió de malalties.

Richard Sennet, al seu darrer llibre, *Construir y habitar*³, situa Joseph Bazalgette, l'enginyer responsable del sistema de sanejament del Londres del segle XIX, com a un dels grans artífexs del concepte de ciutat tal com avui l'entenem, juntament amb Ildefons Cerdà (Barcelona), Frederick L. Olmsted (Nova York) o Georges-Eugène Haussmann (París). El gran avantatge que suposa la densitat des del punt de vista mediambiental, en reduir els costos i efectes nocius del transport i en evitar (entre d'altres) l'*sprawl* (o malbaratament de sòl), podria tenir efectes negatius des del punt de vista sanitari, ja que dificulta el confinament i la possibilitat d'assegurar la distància

Notes

1. Joel Kotkin, "The end of New York", *Tablet*, 7-03-2020, disponible a <http://ow.ly/8PKq50zzLBk>.
2. Allison Arieff, "The Magic of Empty Streets", *NYT*, 8-04-2020, disponible a <http://ow.ly/Ew3M50zzLLj>.
3. Richard Sennett, *Construir y habitar. Ètica para las ciudades*, Anagrama, Barcelona, 2019 (versió catalana, Arcadia, Barcelona, 2019).

Joan Subirats. Catedràtic de Ciències Polítiques a la Universitat Autònoma de Barcelona. Va fundar i dirigir l'Institut de Govern i Polítiques Públiques d'aquesta mateixa universitat. És Tinent d'Alcalde de Cultura, Educació, Ciència i Comunitat a l'Ajuntament de Barcelona des de 2019. Autor de nombroses publicacions, les més recents són, entre d'altres: *El poder de lo próximo. Las virtudes del municipalismo* (Catarata, 2016) i *Los (bienes) comunes. ¿Oportunidad o espejismo?* (Icaria, 2017).

Notes

4. Lee, V.J., *et al.*, “Epidemic preparedness in urban settings: new challenges and opportunities”, *The Lancet*, 27-03-2020, disponible a <http://ow.ly/qDCB50zzLTa>.

5. Richard Florida-Steven Pedigo, “How our cities can reopen after the Covid-19 pandemic”, *Brookings Institution*, 27-03-2020, disponible a <http://ow.ly/78bp50zzMfq>.

entre persones. Allò que seria bo per la salut (més extensió de la taca urbana per evitar la concentració en alçada), no ho seria per l'emergència climàtica (ús intensiu de sòl, més problemes de connectivitat, dificultats quant a la provisió de serveis i la gestió dels residus). El repte és buscar dinàmiques d'esponjament urbà i generar espais amb més habitabilitat i menys contaminació (com els que es plantegen amb les superilles de Barcelona), amb més facilitats per a la mobilitat en bicicleta o fórmules de transport compartit. Es tracta de buscar solucions⁴ que incorporin tant el punt de vista ambiental com el de la prevenció sanitària.

Ara estem veient també els avantatges (i les limitacions) de la feina a distància, que pot fer menys necessari tant viure al centre de les ciutats com moure's-hi. Però això exigeix reforçar tecnològicament la urbs i democratitzar l'accés i la connectivitat, la qual cosa també pot acabar essent beneficiosa en múltiples aspectes de la vida urbana (la salut individual i col·lectiva, principalment), com ho va ser en el seu moment la xarxa de sanejament, que va impulsar el creixement de les ciutats al segle XX.

Reforçar el govern metropolità

Quins efectes generarà la crisi de la covid-19 a les ciutats?⁵ A Barcelona, una primera lliçó és que necessitem reforçar el govern metropolità. I és necessari per totes les raons exposades anteriorment i perquè s'ha posat de manifest que, entre els governs estatal i català, i el conjunt de la conurbació metropolitana, fan falta frontisses, articulacions que en moments de crisi assegurin una capacitat de govern eficaç. Això que ja tenim en matèria de transport o de residus (ara s'ha demostrat com d'important és tenir aquest dispositiu supralocal funcionant a ple rendiment), hem de tenir-ho en altres camps com el de la salut, els serveis socials o la seguretat. Així ho subratllen les bones pràctiques que poden extreure's de la col·laboració interinstitucional en la posada en marxa d'operatius conjunts als pavellons sanitaris annexes als grans hospitals o per la millora de les condicions a les residències de persones grans.

En efecte, una de les múltiples derivades d'aquesta situació d'emergència és que ha obligat als governs a treballar més des del problema que des de les competències, més des de la col·laboració i la proximitat que des de la jerarquia i la distància (quan, precisament, l'escenari natural de les administracions públiques és el de l'estructura piramidal amb una distribució clara de competències). Estem passant per situacions en les que ja no val dir allò de “farem una comissió”. Qui mana és el problema, i les solucions que es contemplin han d'estar directament connectades a ell. És molt diferent veure la coordinació o les alternatives a peu de carrer i des de l'epicentre mateix del problema que pensar-hi a l'atalaia des d'on cada organització o departament acostuma a relacionar-se amb la realitat. Allò que guanyem en perspectiva des de la llunyania es perd en concreció. En aquest sentit, els cants recentralitzadors que ara se senten s'equivoquen profundament.

La mobilitat global es veurà qüestionada seriosament, i amb ella la hiperactivitat dels grans *hubs* aeroportuaris.

Per altra banda, sembla evident que la mobilitat global es veurà qüestionada seriosament, i amb ella la hiperactivitat dels grans *hubs* aeroportuaris. Les mesures de seguretat que es van adoptar després dels atemptats de l'11S ara s'incrementaran amb controls de temperatura,

certificats d'immunitat reconeguts internacionalment, equips de protecció personal, distàncies als accessos i reducció de l'aforament als avions. Altres protocols semblants es podrien traslladar

als trens i al transport públic en general. Les activitats comercials, culturals, esportives i turístiques que suposin aglomeracions de persones també hauran de modular-se en funció de les exigències de salut que es vagin prescrivint. En cada cas s'hauran de combinar diversos paràmetres: els de les autoritats sanitàries; la voluntat per part del públic a seguir les indicacions en relació amb els objectius de l'acte (l'equilibri entre els incentius per assistir-hi i els desincentius per la quantitat de precaucions que s'hauran de prendre); i la capacitat logística de la qual disposin les entitats, les empreses o les institucions que organitzin l'activitat.

Notes

6. Mariana Mazzucato, “The Covid-19 crisis is a chance to do capitalism differently”, *The Guardian*, 18-03-2020, disponible a <http://ow.ly/LeX550zzMvB>.

7. “Ante la crisis del COVID19: una oportunidad de un mundo mejor”, declaració a favor d’un canvi necessari en el model de cures de llarga durada al nostre país. Disponible a <http://ow.ly/cJAd50zzMOv>.

8. Oriol Nello, “La ciudad y la plaga”, *eldiario.es*, 31-03-2020, disponible a <http://ow.ly/M5ae50zzMXO>; Richard Florida, “The Coronavirus Class Divide in Cities”, *CityLab*, 7-04-2020, disponible a <http://ow.ly/p3x450zzN1n>.

9. Entrevista a Damien Deville, *Le Vent se Leve*, 16-04-2020, disponible a <http://ow.ly/v96W50zzN5G>.

Les ciutats es veuran obligades a repensar la seva dinàmica econòmica, laboral i social, així com la seva estructura urbana. Això que aquests dies és un experiment de teletreball a gran escala pot acabar transformant les ciutats i les seves connexions amb l’entorn metropolità. A mesura que s’inverteixi més en la connectivitat de totes les activitats, es veurà reduït l’atractiu potencial de la densitat com a factor d’innovació. Malgrat això, les ciutats punteres en coneixement, ciència i innovació tecnològica mantindran tot el seu atractiu, tot i que hauran de repensar la vigència de les seves línies d’investigació i la conveniència de buscar nous mecanismes de coproducció i de coresponsabilitat en la relació entre els projectes empresarials i les dinàmiques d’inversió pública⁶.

La significació que estan tenint en el moment actual els serveis de primera línia (infermeria, emergència, alimentació, neteja, assistència) ha de ser reconeguda no només simbòlicament, sinó laboralment. Hem d’afrontar urgentment els límits evidents que presenten les institucions⁷ d’acollida de persones grans tot buscant fórmules que permetin als ancians seguir vivint a casa seva i en entorns socials i valorant la lògica de les cures, que requereixen una posada al dia. El mateix passa amb les greus carències en la provisió de productes bàsics i en la xarxa d’alimentació de proximitat, que ha posat de manifest la dependència que tenen les ciutats. La diversificació de les activitats econòmiques (amb una presència més elevada d’indústria tecnològicament avançada) i la incorporació d’espais de producció de proximitat (de productes bàsics, especialment alimentaris) que redueixin la dependència exterior són plantejaments que s’hauran de reconsiderar després d’aquesta situació excepcional.

Impacte desigual

L’impacte de la crisi de la covid-19 no s’ha distribuït de manera equitativa⁸ en el conjunt de les ciutats. Aparentment, ens trobàvem davant d’un virus “democràtic” en el sentit que podia afectar per igual a persones de qualsevol condició, edat, gènere o lloc de residència. A la pràctica, i després de varies setmanes d’evolució de la pandèmia i de confinament, tenim dades més que suficients sobre la incidència

desigual de la crisi del coronavirus.

Els impactes de la malaltia han estat superiors entre les persones grans, els nuclis familiars que viuen en espais més limitats, aquells qui tenien professions o oficis que requereixen més contacte social o entre els ciutadans que s’han vist

obligats a treballar, malgrat la pandèmia, a causa de la seva especialitat. Convé repensar la relació entre l’espai privat i l’espai públic a les ciutats. Les fórmules que s’estan aplicant en algunes per limitar la sobreocupació de l’espai urbà per part dels cotxes, com les superilles de Barcelona, poden jugar un paper clau en aquest propòsit.

Això que aquests dies és un experiment de teletreball a gran escala pot acabar transformant les ciutats i les seves connexions amb l’entorn metropolità.

Els efectes colaterals de la crisi sanitària, com la pèrdua de feina, el tancament d'escoles o la ruptura de lligams de proximitat, han provocat una major precarietat i han generat més problemes de subsistència bàsica a persones amb feines pitjor remunerades,

Hem de plantejar-nos si es podran mantenir els avantatges en mobilitat i qualitat ambiental de les ciutats que la situació d'emergència ha provocat.

sense estatut legal consolidat o en condicions de connectivitat digital inexistents o molt fràgils. La multiplicitat d'aquest tipus de factors en una mateixa persona o col·lectiu provoca, com sabem, situacions de més exclusió social i vulnerabilitat. Són situacions

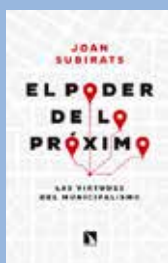
que, a més, no permeten respostes segmentades, ja que requereixen abordatges complexos i personalitzats. Heus aquí la importància de projectes d'inversió multifactorial, com el Pla de Barris de Barcelona, que permeten abordatges integrals per evitar que les desigualtats augmentin i generin bretxes vitals més significatives.

Les fases posteriors a la crisi, de “desescalada” o “desconfinament”, també posaran a prova les ciutats. Si no ha estat fàcil aconseguir un més que notable seguiment de les recomanacions de salut per combatre la pandèmia, pot ser tant o més difícil aconseguir que tornin a posar-se en marxa els equipaments, comerços, centres educatius o espais públics de tot tipus, atenent a les seves peculiaritats, als tipus d'activitat, als públics als quals es dirigeixen, etcètera. Per altra banda, un altre interrogant que hem de plantejar-nos és si els avantatges ja esmentats en termes de mobilitat i de qualitat ambiental de les ciutats als quals ha obligat la situació d'emergència podran mantenir-se d'alguna manera. Sembla clar que aquesta crisi ens ensenya els errors comesos en separar natura i cultura⁹, tot afavorint l'hegemonia dels imaginaris urbans com a sinònim d'innovació i progrés i infravalorant la importància de mantenir equilibris bàsics entre ciutat i hàbitat. En aquest sentit, com en tants altres, ens queda l'interrogant de saber si la “nova normalitat” després de la crisi de la covid-19 anirà cap a la resiliència (tot mantenint les nostres pautes i maneres de fer, malgrat el xoc produït) o si a conseqüència de la pandèmia i del seu impacte brutal en la “normalitat” aconseguirem trencar amb rutines i hàbits, la qual cosa ens permetria millorar les nostres condicions de vida urbana i afrontar millor les inevitables crisis a les quals haurem de fer front.

La crisi del coronavirus està essent massa costosa en vides i penalitats com per parlar-ne com si fos una oportunitat. Però sí que ens pot permetre posar de manifest les coses en què val la pena insistir, i la ciutat n'és una. Llocs en què la proximitat, el veïnat entre desconeguts, la possibilitat de viure junts, de tenir la nostra pròpia autonomia i de ser reconeguts en la nostra diversitat, mantenen tota la seva força i atractiu. Les ciutats obertes són, i han de seguir essent, una expressió de vida concentrada.

Los (bienes) comunes. ¿Oportunidad o espejismo?
Joan Subirats
y César Rendueles
Icaria, 2017

El poder de lo próximo. Las virtudes del municipalismo
Joan Subirats
Los Libros de la Catarata, 2016

La nova ciutat que emergeix: una perspectiva des de la salut pública

Gemma Tarafa

La primavera de l'any 2020 serà recordada com la primavera de la covid-19, una època que ens ha obligat a aturar-nos, a prendre mesures de prevenció, a viure en soledat en un món connectat. El confinament ha alterat el ritme de vida de la ciutat i ha fet emergir allò essencial: la cura de les persones i el sosteniment de la vida.

No són pocs els articles periodístics que aquests dies assenyalen la importància de les feines essencials, tot fent visible i dotant de valor allò que durant massa temps ha quedat amagat. Sobre els canvis que experimenta la ciutat, que inverteixen i ens fan revisar les prioritats, en parlaré més endavant. Abans, però, és necessari introduir algunes qüestions generals sobre la covid-19 i sobre el seu impacte a la nostra ciutat des de la perspectiva i els aprenentatges d'aquells qui treballen a la salut pública.

En primer lloc, cal tenir presents els factors socials i mediambientals que condicionen l'estat de salut de la població¹. Per parlar del bon o mal estat de salut de la població, hem d'identificar els factors que la condicionen, perquè el lloc on es viu, el sexe o la professió poden impactar en l'estat de salut². Les primeres dades sobre l'impacte de la covid-19 a la ciutat ens indiquen que l'afectació de la malaltia segueix patrons de desigualtat. L'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB) ha fet un seguiment de l'afectació de la covid-19 a la ciutat i, des del passat 8 d'abril, ha obert un lloc web on es poden visualitzar les dades diàries de la ciutat³. Aquesta informació ens mostra que, entre el 13 de març i el 16 d'abril, a Barcelona hi ha hagut 9.311 casos positius de covid-19, amb una major afectació entre la gent gran i un major impacte en determinats territoris de la ciutat. Cal assenyalar que aquestes dades fan referència als casos més greus de la malaltia, ja que no es poden fer proves diagnòstiques a tothom. L'ASPB també ofereix les dades dels enterraments de les persones residents a Barcelona. Entre l'1 de març i el 9 d'abril s'han produït 3.758 defuncions, una xifra molt superior a les 1.603 que s'esperaven en aquest període (segons les dades dels últims 10 anys). Aquesta variació representa un excés de mortalitat de 2.155 defuncions, de les quals més del 80% afecta a persones majors de 75 anys. Les dades també mostren que hi ha diferències territorials en la incidència de la malaltia, amb una major afectació als barris més vulnerables. Allà on hi ha pitjors indicadors socioeconòmics, on les ocupacions de la gent són més manuals, més essencials i menys "teletreballables", o allà on els pisos són més petits i amb menor capacitat per aïllar-se en bones condicions, és on la covid-19 està tenint més impacte. La salut i les condicions de vida són les dues cares d'una mateixa moneda.

En segon lloc, l'avenç d'aquesta pandèmia global ha fet emergir les precarietats i les debilitats del món occidental. Pensàvem que aquestes afectacions eren fenòmens llunyans que de cap manera podien alterar la nostra quotidianitat. En canvi, en un món globalitzat, densament poblat, altament urbanitzat i depredador, no és tan difícil imaginar que els vectors de transmissió s'incrementen i que les pandèmies i la transmissió de malalties rares són del tot possibles⁴. Com segurament tampoc serem aliens a un empitjorament de la salut si no som capaços de posar fre al canvi climàtic. Potser

Notes

1. Consulteu els informes i monogràfics de la Sociedad Española de Salud Pública y Administración Sanitaria (SESPAS).
2. Carme Borrell, de l'Agència de Salut Pública de Barcelona, o Joan Benach, especialista en salut pública de la Universitat Pompeu Fabra, han aportat coneixements científics en aquesta línia.
3. Disponible a <https://www.aspb.cat/docs/COVID19aldiaBCN/>.
4. Sobre aquest debat es poden llegir les notes de Josep Terrades al Centre d'Investigacions Ecològiques i Aplicacions Forestals (CREAF): "Indispensables, de vegades letals. Els microbis, els virus i nosaltres". Disponibles a <http://ow.ly/X7K550zAZVC>.

Gemma Tarafa. Regidora de Salut, Envel·liment i Cures de l'Ajuntament de Barcelona. Llicenciada en Biologia i Bioquímica, doctora en Biologia Molecular per la Universitat de Barcelona i postdoctorada per la Universitat de Yale. Ha estat investigadora de l'Institut Català d'Oncologia i subdirectora del Grup de Recerca en Desigualtats en Salut (GREDS-EMCONET) a la Universitat Pompeu Fabra. És coautora dels llibres *La sanidad está en venta. Y también nuestra salud* (2012); *Com comercien amb la teva salut. Privatització i mercantilització de la sanitat a Catalunya* (2014); i *Sin trabajo, sin derechos, sin miedo. Las reformas laborales y sus efectos sobre el trabajo y la salud* (2014), tots tres publicats per l'editorial Icaria.

ara més que mai s'ha vist la importància de tenir cura de la salut com un element col·lectiu i no individual, i que aquest aspecte té molt a veure amb com pensem, planifiquem i sostenim la vida a la ciutat.

Algunes qüestions que emergeixen

Des del punt de vista de la política pública i des de l'experiència de la gestió d'un ajuntament com és el de Barcelona, la covid-19 ens ha posat, sobretot, davant la gestió d'una crisi sanitària. Aïllar per prevenir l'avenç, frenar la corba de nous casos i intervenir des del sector públic per no col·lapsar el sistema sanitari han estat les prioritats en tot aquest procés. És per aquest motiu que les característiques del confinament han estat tan excepcionals, amb un aïllament domiciliari i una paralització de tota activitat no essencial. Les limitacions que ha decretat l'estat d'alarma des del passat 10 de març de 2020 ens han suposat molts canvis i necessitarem força temps per avaluar-ne l'impacte; també han fet emergir grans debats, límits i contradiccions sobre el món en què vivim. La paralització ha fet visibles les grans llacunes i desigualtats del nostre model social, productiu i sanitari. Amb el confinament s'ha

Les limitacions que ha decretat l'estat d'alarma des del passat 10 de març de 2020 ens han suposat molts canvis i necessitarem força temps per avaluar-ne l'impacte.

fet evident la duresa de la soledat i de la gestió quotidiana de les cures pròpies i de les persones que tenim a càrrec, i el valor del bé comú i d'allò públic i col·lectiu. En dos mesos, ha canviat la ciutat i també ho han fet les prioritats i accions de govern, que s'han redirigit per fer front a

l'impacte de la covid-19 a Barcelona. De ben segur que tots aquests canvis no seran provisionals. Alhora, s'obren nous horitzons de canvi que fan imprescindible repensar profundament qüestions que tenen un efecte directe en la millora de la vida de les persones.

A l'Ajuntament es van activar tots els recursos de què es disposava per fer front a la crisi sanitària, i des del primer moment es va treballar per impedir que fos també una crisi social. La ciutat s'ha preparat per aquest abordatge més ampli, més enllà del sistema de salut, tenint molt present les històries de vida dels seus veïns i veïnes, les històries de precarietat, d'angoixa, de por i de soledat. La pandèmia ha imposat a la població una vida en aïllament per tal de frenar la corba de contagis, així com un tancament de la ciutat que ha impactat de forma diversa i que pot tenir conseqüències a llarg termini. Tot i les estrictes condicions que imposava el decret d'alarma per protegir la població, s'han posat en marxa diferents estratègies per permetre que tothom a la ciutat pogués dur a terme l'aïllament, sempre mirant de cobrir totes les necessitats bàsiques.

Una ciutat tancada no només vol dir que s'hagi frenat l'economia formal —per la qual l'Estat ja ha previst un mecanisme per la protecció dels seus treballadors i treballadores—, sinó que també

s'ha frenat l'economia informal, i això ha impactat de ple en la vida de moltes persones que vivien de forma precària dins la informalitat. Per oferir algunes dades: a Barcelona s'han previst 714 places addicionals per tal que les persones sense llar puguin passar el seu confinament; s'ha incrementat un 113% el conjunt de programes d'àpats a la ciutat (àpats a domicili, àpats en companyia, menjadors socials); i els centres

de serveis socials han atès en un mes i mig el 28% de persones que atenen en tot un any, més d'un 15% de les quals eren persones usuàries noves o feia més d'un any que no acudien a un centre de serveis socials. S'ha aturat el cobrament del lloguer d'habitatges públics

municipals a 12.000 famílies i s'ha intentat mitigar la solitud reforçant programes adreçats a les persones grans sense companyia, com ara la teleassistència, el programa Radars i el programa Vincles.

Més enllà de les actuacions endegades per cobrir l'emergència social a la ciutat, cal aturar-se en allò que apareix ara amb més força i que haurà de ser la base per repensar, pel que fa a la salut, una ciutat post-covid-19.

Mai com ara la por a emmalaltir ens ha fet tan conscients de la importància d'una bona salut i de la necessitat de promocionar-la, de cuidar-la i de fer-ne prevenció.

1. La salut com un element central de la vida de les persones

L'impacte de la covid-19 ens ha fet prendre consciència de les nostres vulnerabilitats, tant les físiques —pel que suposa patir la malaltia— com les emocionals —sobreviure a un procés d'aïllament que multiplica la sensació de soledat i d'angoixa. Mai com ara la por a emmalaltir ens ha fet tan conscients de la importància d'una bona salut i de la necessitat de promocionar-la, de cuidar-la i de fer-ne prevenció. Vénen moments en què haurem de continuar alerta de les indicacions de salut pública per evitar els contagis, i de ben segur haurem de continuar aplicant mesures de distanciament, que en cap cas han de conduir a l'aïllament total de persones i col·lectius vulnerables. Serà el moment de reforçar els programes de promoció de la salut i la salut comunitària, i de situar l'atenció primària en el lloc central que li pertoca.

2. Les desigualtats socials i el seu impacte en la salut

Dèiem que l'impacte de la covid-19 ha estat més ampli en les zones més vulnerables de la ciutat on es donen alguns o diversos d'aquests factors:

Caldrà revisar el model públic d'atenció residencial a la gent gran, després d'haver comprovat que requereix un canvi profund per atendre i cuidar en bones condicions.

els tipus de feines més manuals, de cura, del tot essencials; el tipus d'habitatge, que dificulta seguir pautes d'aïllament a domicili i que suposa més risc per frenar-lo; o les zones amb població més envellida. Tots són factors que han tingut un impacte clar en la incidència de la

malaltia. Les anàlisis des de la salut pública fa temps que ens alerten de les desigualtats i el seu impacte en la salut. És el moment d'instaurar mesures com ara l'ingrés mínim vital anunciat fa poc pel Govern de l'Estat, així com de canviar el marc regulador de les polítiques d'habitatge o les lleis d'estrangeria vigents, sense menystenir la necessitat d'un nou marc de polítiques laborals per construir un mercat de treball menys desigual. Des de la ciutat ens tocarà acompanyar els canvis amb polítiques locals de serveis socials que prioritzin i redimensionin les noves necessitats de Barcelona.

3. La cura com a part indispensable per la vida

Dèiem a l'inici que la importància de les cures en totes les seves dimensions s'ha fet més evident que mai. Les treballadores familiars, les dels equips d'espai públic, les dels equipaments de persones sense llar, les infermeres, les treballadores de la neteja... totes elles estan sostenint la ciutat. Cuidar és imprescindible per la vida, tot i que les professions i els espais de la cura no sempre són els més ben vistos, reconeguts o valorats. Potser un exemple extrem és el que estem veient a les residències de gent gran, on es posa en evidència com la cura de les persones més dependents és una situació mal resolta en aquesta societat que envelleix.

La importància d'aquest servei també s'ha fet visible a través del debat sobre el temps i la duresa de la cura continuada. El debat entorn a la criança i l'educació de nens i nenes durant el confinament segurament amaga molts debats en un, i no només la preocupació de les famílies per l'aprenentatge dels infants. També ha obert la caixa dels trons i ha descobert que les actuals polítiques de conciliació donen una resposta insuficient a les necessitats de mares i pares per atendre els infants, tant si teletreballen com si han d'incorporar-se a la feina de forma presencial. S'obre el debat de com afrontar una situació de desconfinament per fases sense tenir en compte que haurem de fer-ho compatible amb la cura quotidiana de les persones. Pot ser un bon moment per replantejar-nos les formes com ens organitzem socialment i el temps (i els valors) que hi dediquem.

Com comercien amb la teva salut. Privatització i mercantilització de la sanitat a Catalunya

Gemma Tarafa et al.
Icaria, 2014

Sin trabajo, sin derechos, sin miedo. Las reformas laborales y sus efectos sobre el trabajo y la salud

Gemma Tarafa et al.
Icaria, 2014

La sanidad está en venta. Y también nuestra salud

Gemma Tarafa et al.
Icaria, 2012

4. La comunitat

Aquests mesos també hem pogut observar com les veïnes i els veïns s'han autoorganitzat, tot generant xarxes de suport mutu per ajudar-se en qüestions quotidianes com anar a comprar o tirar la brossa en temps de confinament, fer-se companyia a través del telèfon o connectar amb els serveis públics disponibles per fer front a l'emergència. Apareixen històries boniques que estan reforçant la vida entre comunitats de veïns i veïnes i que fan la vida a la ciutat més amable i més prospera. Barcelona és una ciutat rica pel que fa al seu teixit social, que ha facilitat l'autogestió en plena crisi de la covid-19, i és possible que hagi sumat persones que fins abans de la crisi no estaven organitzades. És una experiència única i que haurà de tenir un paper rellevant en el futur de la ciutat després de la pandèmia.

Tot plegat ens obliga a repensar moltes coses, inclosa l'organització de la ciutat. Cal dissenyar nous projectes que tinguin les cures com a element central, com ara les superilles de la cura, que hauran de combinar un ritme diferent de la ciutat amb un paper imprescindible dels serveis públics i una comunitat forta i cuidadora. Caldrà revisar tot allò que s'ha constatat que no funciona i donar prioritat al més essencial, des de repensar les polítiques públiques de salut —tot defensant el reforç públic del nostre sistema sanitari— fins a dotar d'importància l'atenció primària. Caldrà revisar el model públic d'atenció residencial a la gent gran, després d'haver comprovat que requereix un canvi profund per atendre i cuidar en bones condicions. I caldrà defensar noves polítiques socials, econòmiques i d'habitatge que procurin una vida digna a la ciutat. Des dels municipis haurem d'empènyer per generar nous marcs que ens permetin avançar cap a ciutats socialment justes. I haurem de fer-ho de la mà de polítiques locals que apostin per una ciutat més pausada, amb un espai públic que permeti una vida més saludable i més humana.

Com serà el món després de la crisi?

Daniel Innerarity

La crisi del coronavirus no suposarà el final de la globalització o de la integració europea, sinó un incentiu

per a configurar-les d'una altra manera. Amb les crisis vénen aprenentatges, però també reincidències, reaccions maldestres, i extreure conclusions resulta especialment prematur. Això no obstant, s'intueix que aquesta situació extrema enfortirà la tendència cap a un món de béns comuns.

Quan ens preguntem sobre com serà el món després de la crisi del coronavirus, quines coses canviaran i en quina mesura, és difícil separar la descripció de la prescripció. Mai no és fàcil, i menys en moments com aquests, distingir entre allò que creiem que passarà i allò que desitjaríem que passés, i garantir que l'anàlisi amb pretensions de neutralitat no es barregi amb allò que creiem que hauria de passar. L'objectivitat, la normativitat i el desig se solapen encara més en moments d'agitació i desconcert. Per si això fos poc, no estem parlant tant d'endevinació com de configuració. Les societats modernes no es dediquen a endevinar un futur que vindrà inexorablement, sinó que més aviat intenten configurar el futur desitjable. A més, també estan les nostres decisions lliures, com a subjectes individuals i com a societat, que converteixen qualsevol pronòstic en una dèbil aposta.

Tot això succeeix en un moment en què els grans relats deterministes han perdut credibilitat i el món es fragmenta en turbulències que provoquen moviments diversos i fins i tot contradictoris. Amb les crisis vénen aprenentatges, però també reincidències, reaccions maldestres i fins i tot fenòmens d'estúpidesa col·lectiva perquè la nostra intuïció ens inclina en la direcció equivocada. És possible descobrir una resultant d'aquesta agitació, una tendència

més poderosa que les tensions de curt perímetre, una direcció que resulti identificable a partir de tot aquest desordre? Podríem tractar d'identificar allò que té sentit, la lògica de les coses, l'evolució sistèmica de les societats. Hauríem, llavors, de començar per distingir les

Les fronteres més rellevants són les dels nostres domicilis i les del turisme interior, o les de la desigualtat, que separen més que qualsevol delimitació de l'espai físic.

reaccions momentànies de les grans tendències, perquè una cosa són les respostes immediates i una altra són les respostes lentes: a curt termini, veiem l'Estat com a protagonista —keynesianisme de llautó, tancament de fronteres, autoritat militar i obediència als experts—;

a llarg termini, potser veurem el contrari. Tal com succeeix amb tot allò que no és intuïtiu i quan se sosté que les coses no són el que semblen, ens devem una explicació.

Fronteres de la desigualtat

Al meu parer, l'actual crisi del coronavirus no és tan nova com sembla, ni per la seva naturalesa ni per les estratègies per combatre-la. Hi ha un cert arcaisme en els procediments, unes estratègies sanitàries que s'assemblen molt a les emprades en velles pandèmies i tenen molt poc en compte els riscos ecològics. La tornada dels límits és provisional com a mesura profilàctica (no cura, sinó que frena parcialment el contagi i no resulta socialment i econòmicament suportable més enllà d'un període de temps limitat). A més, les fronteres estatals no són les més rellevants; ho són les dels nostres domicilis i les del turisme interior, o les de la desigualtat, que separen més que qualsevol delimitació de l'espai físic.

La tornada de l'Estat és il·lusòria i momentània. Aquesta crisi no suposarà el final de la globalització o de la integració europea, sinó un incentiu per a configurar-les d'una altra manera. El virus sembla haver paralitzat la idea europea; els estats membres tanquen les fronteres, limiten les llibertats de la ciutadania i tornen a fer política pel seu compte, en gran part degut a què les competències de la Unió Europea en matèria de salut són molt limitades. La crítica a la incompareixença europea expressa fins a quin punt hem interioritzat que la UE és un espai decisiu quan es tracta d'oferir una solució a la crisi. Durant la crisi del 2008, Europa no semblava absent, sinó massa intrusiva. Les recents intervencions d'alguns líders d'estats europeus que qüestionaven la solidaritat no representen els valors europeus sinó tot el contrari, de manera que la nostra reacció no hauria de ser qüestionar la idea d'Europa, sinó lamentar fins a quin punt alguns no l'han interioritzada prou.

Els estats poden tenir la temptació de mantenir aquest tancament, però les polítiques de migració segueixen requerint cooperació internacional: les duanes no paren els atacs informàtics, i les comunicacions i els fluxos financers no s'aturen a cap frontera, per

Daniel Innerarity. Filòsof i assagista, és catedràtic de Filosofia Política a la Universitat de Saragossa i investigador Ikerbasque a la Universitat del País Basc. Dirigeix l'Institut de Governança Democràtica. La seva investigació se centra en el govern de les societats contemporànies. Ha rebut diversos premis, com ara el Premi Nacional d'Assaig i el Premi Príncep de Viana de Cultura, i és autor de *La política en tiempos de indignación* (Galaxia Gutenberg, 2015) i *Una teoría de la democracia compleja. Gobernar en el siglo XXI* (Galaxia Gutenberg, 2019).

no parlar del canvi climàtic, l'amenaça més global i simètrica vers la qual l'Estat representa una escala de gestió completament inadequada. La batalla del coneixement també es planteja com una mesura decisiva més enllà dels confins de l'Estat nacional. El descobriment i la producció de vacunes (tot i les carreres per la competició i el prestigi) exigeixen col·laboració transnacional. Les comunitats científiques fa temps que van deixar de coincidir amb els límits nacionals.

Tot i que alguns països intentin aprofitar la catàstrofe per consolidar les prerrogatives que els ha concedit l'estat d'excepció, el poder estatal no recuperarà la seva època de glòria més que de forma momentània, i seguirem avançant cap a una forma inèdita de gestió compartida dels béns comuns. L'Estat que torna no ho fa de manera permanent; no té els recursos econòmics per estendre en el temps l'excepció, comparteix la seva autoritat amb altres estats membres en un escenari d'interdependència global i obté el coneixement d'una societat civil a la qual no controla jeràrquicament. Això s'entén bé si comparem la crisi sanitària amb la crisi ecològica. En la lluita contra el coronavirus, l'Administració ha assumit el clàssic rol pedagògic dins les fronteres nacionals. Tal com ha advertit Bruno Latour, en el cas de la transició ecològica la relació és justament a la inversa: és l'Estat qui ha d'aprendre a gestionar un poble multiforme, deslimitat, amb escales múltiples i en interdependència amb altres, incapaç de dictar mesures des de dalt. Si en la crisi sanitària l'Estat recorda a la gent les antigues lliçons d'higiene sobre com rentar-se les mans i tossir, en la transició ecològica és l'Estat qui es troba en una situació d'aprenentatge en un panorama que li resulta desconegut.

Un món de béns comuns

Dins d'un procés d'aquesta complexitat i enmig de desenvolupaments que acaben d'iniciar-se, extreure conclusions és especialment prematur. M'atreveixo, tot i això, a aventurar que aquesta crisi, lluny de frenar-la, enfortirà la tendència cap a un món de béns comuns; per tant, cap a

Aquesta crisi, lluny de frenar-la, enfortirà la tendència cap a un món de béns comuns.

un món més integrat en termes de regulació i institucionalment. Tot i els retrocessos i les reticències, és el moment d'allò comú. La consciència dels béns i les amenaces

que compartim posa novament de manifest que aquestes bondats i maldats col·lectives sobrepassen la capacitat dels estats. Cada cop estem menys en un món d'estats sobirans juxtaposats i més en un món d'espais connectats i interdependents.

Els grans assumptes polítics s'han dissociat gairebé per complet del marc definit pels estats en una triple dimensió: la generació del problema (qui o quin tipus de conducta provoca un determinat problema), l'impacte del problema (qui pateix quins tipus d'efectes negatius) i la solució del problema (a qui competeix la seva resolució

i de quina manera). L'origen, l'impacte i la solució de determinats problemes no coincideixen amb els límits de la unitat tradicional que representaven les societats estatalment organitzades. Tot això defineix

S'està modificant la idea que teníem dels béns públics, vinculats fins ara a una sobirania estatal que s'encarregaria de garantir-los.

un quadre d'interdependència o dependència mútua que implica una vulnerabilitat compartida. Els estats i el sistema d'estats sobirans presenten grans dificultats a l'hora de promoure l'estabilitat, la seguretat, la prosperitat i altres béns especialment col·lectius.

S'està modificant la idea que teníem dels béns comuns, vinculats fins ara a una sobirania estatal que s'encarregaria de garantir-los. A poc a poc prenem consciència que es tracta de béns que no són divisibles entre els estats, com passa amb els que fan referència al medi ambient, la seguretat, l'estabilitat econòmica, la salut; aquells que no es presten a una gestió sobirana sense provocar greus efectes perversos. Les crisis mundials o els riscos globals no afecten únicament les comunitats nacionals més directament concernides sinó el conjunt de la humanitat a causa de les conseqüències en cadena o dels efectes derivats. En la mesura que són béns comuns de la humanitat, els béns públics deixen de ser únicament béns sobirans.

Les decisions fonamentals ja no s'adopten en el pla nacional, des d'on sovint no es decideix més que sobre allò que és necessari. En matèria comercial, monetària, fiscal o social, les decisions s'han tornat profundament interdependents, la qual cosa inaugura un tipus de governança que no només implica un enfortiment de les coordinacions intergovernamentals, sinó també la constitució d'espais de mobilització i de representació d'interessos, de discussió i de debat públic que transcendeixen els territoris nacionals i les lògiques sobiranes.

Quan escric això, a 3 d'abril de l'any 2020, la crisi del coronavirus es troba en una fase que encara no m'atreveixo a qualificar, ja que és una qüestió que només correspondrà als historiadors futurs. Em vénen al cap aquests versos del poeta irlandès Seamus Heaney: *"If we winter this one out / we can summer anywhere"*, que vénen a dir que, si superem aquesta situació, podrem superar qualsevol cosa. Encara no sé en quina estació de l'any ens trobem realment, ni si podem recitar aquests versos per animar-nos a resistir enmig de la travessia o com qui narra una gesta passada.

La política en tiempos de indignación

Galaxia Gutenberg, 2015

Una teoría de la democracia compleja. Gobernar en el siglo XXI

Galaxia Gutenberg, 2019

Urbanisme i arquitectura per a una nova normalitat

Núria Moliner

És en moments de crisi quan es veuen les mancances i els reptes del present. Per sort, també en poden sortir reforçades les prioritats.

El confinament per la covid-19 ha fet evident que l'arquitectura i l'urbanisme no sempre garanteixen el dret al cel, a l'aire i al sol. No podríem aprofitar aquesta crisi com un punt d'inflexió per replantejar la nostra manera de viure la normalitat i la de les nostres ciutats?

Fa setmanes que estem confinats a casa i, deixant de banda la incertesa i la preocupació generada per aquesta situació, que és una realitat innegable i aclaparadora, comencem a percebre alguns canvis en clau positiva, com els primers rajos de sol després d'una tempesta. Com sempre, els problemes ens poden fer aprendre i créixer. Necessitem fer-ho, a escala individual i global, i la crisi del coronavirus és una gran oportunitat en aquest sentit. I si poguéssim interpretar tot el que ha passat per tal de millorar la nostra qualitat de vida? I si ho aprofitéssim com un punt d'inflexió per replantejar la nostra manera de viure i les nostres ciutats?

En aturar-nos durant una fracció de temps, descobrim nous escenaris. Desaccelerem la roda productiva que mai para, baixem el ritme constant d'activitat, d'anar d'un lloc a l'altre, i sembla com si agaféssim aire. També ho fan les ciutats i la natura. La contaminació s'està desplomant fins a uns mínims sense precedents a tota Europa, i a Barcelona s'ha assolit un rècord històric. Per primer cop en vint anys gaudim del nostre dret de respirar un aire net a la ciutat i complim amb les recomanacions de l'Organització Mundial de la Salut (OMS) quant als límits de partícules en suspensió a l'aire. Uns límits que fins ara se superaven de manera sistemàtica i provocaven més de 10.000 morts prematures anuals al territori espanyol. També per primer cop gaudim del silenci, un fet més que rellevant si tenim en compte que els efectes de la contaminació acústica sobre la nostra salut són gairebé tan severs com els de l'atmosfèrica.

Si bé el període d'aturada pot haver reduït les emissions de gasos d'efecte hivernacle de manera temporal, la crisi mediambiental seguirà sent durant dècades una qüestió clau per a la salut i la supervivència de l'espècie. L'emergència climàtica, segons l'Organització de les Nacions Unides (ONU), es presenta com una amenaça més greu que el coronavirus. António Guterres, secretari general de l'ONU, remarcava el passat mes de març que la inquietud per la crisi actual no ha de reduir l'esforç mundial en la lluita contra la crisi climàtica, ni tampoc hem de sobreestimar la davallada d'emissions actual com una solució: "No combatrem el canvi climàtic amb un virus".

El moment de l'urbanisme resiliència i regeneratiu

Les ciutats generen el 70% de les emissions de CO₂, mentre que el sector de la construcció és responsable del 40% dels gasos d'efecte hivernacle, així com del 30% del consum de matèries primeres i del 30% de la generació de residus. Dades com aquestes subratllen la necessitat imminent de situar l'impacte mediambiental al centre de l'urbanisme, l'arquitectura i el disseny. Una mirada que té molt present Miriam García, doctora arquitecta experta en urbanisme i canvi climàtic: "Hauríem de parlar de tres crisis que estan profundament interrelacionades: la crisi climàtica, la crisi de

Núria Moliner. Arquitecta i comunicadora. La seva tasca professional se centra en la investigació i la divulgació de maneres sostenibles, saludables i conscients d'abordar l'arquitectura, el disseny i l'urbanisme. És presentadora i assessora de continguts del programa *Escala Humana* de La 2 de TVE, guardonat amb els premis COAS Arquitectura & Sociedad i Life Habitat. Ha estat investigadora al Laboratori d'Innovació Tecnològica en Edificació Industrialitzada i Sostenible de la Universitat Internacional de Catalunya (UIC), i editora a Actar Publishers i a la plataforma internacional urbanNext.net.

biodiversitat i la crisi de la salut. Les tres haurien de ser catalitzadores de canvis tant en el planejament urbà com en l'edificació”.

Els problemes ambientals de les ciutats no només afecten el sistema urbà mateix. També incideixen en moltes altres regions del planeta, aquelles d'on s'extreuen els recursos i també on arriben els efectes de les emissions i els residus generats. “Habitem ciutats que són sistemes socioecològics que estan indissolublement integrats en entorns més amplis. Formem part de la trama de la vida”.

Disminuir els desplaçaments i avançar cap a sistemes de mobilitat sostenible, crear una infraestructura ecològica, apostar per l'economia circular o repensar el model urbà per tal de mitigar i adaptar-nos als efectes del canvi climàtic, com ara la pujada del nivell del mar o l'increment de les temperatures, són algunes de les mesures de futur que ens caldria plantejar-nos i aplicar ja al nostre present. Ara més que mai.

I és que el moment en què ens trobem requereix un nou urbanisme resiliència i regeneratiu. Com diu Miriam García, la resiliència es basa en l'adaptabilitat, en la capacitat de generar nous modes d'autoorganització davant les perturbacions. Una ciutat resiliència és aquella capaç de gestionar canvis i renovar els seus models ecològics, econòmics i socials.

García apunta que són molts els científics que alertaven dels efectes sobre la salut que provoquen la pèrdua de biodiversitat dels ecosistemes i el vincle amb la propagació de pandèmies. I afegeix: “Desitjo profundament que la situació de frenada i l'aprenentatge de l'origen de la pandèmia (no només de les seves conseqüències) ens ajudin a treballar per a impulsar models de ciutat més justos, saludables i sostenibles”.

La creació d'una nova normalitat

Frenar, reduir i recordar que som éssers interdependents i ecodependents és justament el que el planeta mateix, els científics i els ecologistes

portaven dècades reclamant i que no havíem sigut capaços d'abordar per nosaltres mateixos. Però de poc servirà tot això si en acabar el confinament tornem a la “normalitat”. I escric normalitat entre cometes perquè cada cop queda menys clar què és normal o què ho hauria de ser.

Naomi Klein, periodista i autora de llibres com *Esto lo cambia todo. El capitalismo contra el clima* (Paidós, 2015), durant una xerrada virtual recent declarava el següent: “La gent parla de quan es tornarà a la normalitat, però hem de recordar que la normalitat era la crisi. Allò que és normal és mortal. És a causa d'aquesta crisi ecològica que s'està sacrificant l'habitabilitat del planeta”.

Hem començat a veure que podríem viure d'una altra manera, tot reduint el nostre impacte i posant la vida i la salut al capdavant.

Hem començat a veure que podríem viure d'una altra manera, tot reduint el nostre impacte i posant la vida i la salut al capdavant. Tindria sentit fer un pas enrere i actuar com si no hagués passat res? O, com reclama Klein, és el moment d'exigir una resposta basada en els principis d'una economia i un urbanisme regeneratiu, basats en les cures i la reparació?

Si ens parem a pensar, ens adonem que no trobem a faltar el trànsit d'hora punta ni haver de córrer de bon matí. Ni el soroll dels milers de vehicles que atapeeixen les carreteres i colonitzen els carrers cada dia. Ni respirar fum. Ni participar d'un consumisme imposat. Ni els espais grisos i mancats de verd que sovint pinten els paisatges urbans.

Sent honestos, no enyorem les nostres ciutats tal com eren fins ara. Perquè els teixits urbans han estat principalment dissenyats per a la producció, no per a la vida. I el que ara ens falta, el que més necessitaríem, és precisament la vida sana i en societat. El conjunt d'interrelacions humanes que neixen a l'espai públic d'escala humana. La dimensió social i cultural i, amb ella, el sentiment de pertinença. La connexió amb la naturalesa i l'accés a espais inclusius, agradables i saludables.

Arquitectura més enllà de l'estàndard

En temps de confinament, la separació entre espai públic i espai privat pesa. Ara que no podem gaudir de llocs oberts o col·lectius, entesos com

una extensió complementària a la nostra unitat d'habitatge, encara valorem més allò compartit. Si perdem l'espai públic i comunitari, ens adonem que l'espai privat no ho és tot. Mai ho ha estat.

Alhora, estar tancats a casa ens fa pensar què canviariem

dels llocs on vivim i ens veiem legitimats a reclamar millores. De la mateixa manera que tenim dret a un lloc on viure, necessitem edificis que garanteixin l'accés a l'exterior, la ventilació i la llum natural. El dret al cel, a l'aire i al sol des de l'arquitectura. Per qüestions climàtiques i de salubritat, però també de benestar. No és d'estranyar que aquests dies hàgim recuperat els terrats oblidats o els nostres balcons, si és que en tenim.

Al llarg dels anys, el sector immobiliari ha prioritzat els números en detriment de la qualitat espacial. L'objectiu era encaixar metres quadrats habitables per tal d'obtenir el màxim benefici econòmic. Entenent els pisos com a valor de venda i canvi, la majoria de promocions han ofert tipologies arquitectòniques i distribucions interiors estàndard, ja obsoletes, que no responen al conjunt de realitats de la societat, a les nostres necessitats diverses i variables en el temps.

De la mateixa manera que tenim dret a un lloc on viure, necessitem edificis que garanteixin l'accés a l'exterior, la ventilació i la llum natural.

Els edificis de pisos dormitori, que històricament han contribuït a fer invisibles les tasques de cura i criaça a través de la jerarquia d'espais, ara hauran d'ajustar-se als nous usos. No només hi descansen, també hi vivim, mengem, eduquem, juguem i treballem. Els usuaris estan reinterpretant les estances, fent-les seves i utilitzant-les fora del preestablert. Entendre aquests canvis, ja sigui per a la creació de nous habitatges o per a l'adaptació del que ja està construït, serà un dels reptes a assolir des de l'arquitectura, per tal de donar resposta als requeriments contemporanis i a l'experiència del confinament.

L'arquitectura quotidiana haurà de ser redefinida, tot apostant per la flexibilitat, oferint espais per a la vida i per al treball productiu, incorporant el verd i fomentant la salut i la convivència. Potser els

arquitectes hauran de dissenyar menys. O, més ben dit, redissenyar què entenem per habitatge per tal d'oferir espais de qualitat oberts a la llibertat dels usuaris i que els puguin completar i codissenyar a la seva mida. Criteris que ja

Això que estem vivint ens canviarà. Marcarà un abans i un després en l'urbanisme i l'arquitectura de les nostres ciutats.

avançaven alguns models alternatius, com les cooperatives d'habitatge: comunitat, solidaritat, ecologia, participació en el procés arquitectònic, personalització de la distribució interior i possibilitat d'ampliar o reduir la superfície segons les necessitats.

Sigui com sigui, això que estem vivint ens canviarà. Marcarà un abans i un després en l'urbanisme i l'arquitectura de les nostres ciutats. Tant de bo també activi el compromís ètic, social i mediambiental en totes nosaltres, i així es catalitzi una transformació massiva cap a un sistema basat en la protecció de la vida. Com un procés de catarsi que es materialitzi en una renovació i evolució cap a un futur millor. Compartit, saludable, sostenible i conscient.

I, sense tornar a la normalitat, crear-ne una de nova.

Les contradiccions d'una democràcia indecisa

Marta Peirano

Després de la crisi del coronavirus, les democràcies dèbils anul·laran els drets civils i empoderaran els seus governants, i les fortes es guanyaran la confiança dels seus ciutadans amb informació directa, senzilla i lògica. Aviat veurem en quina categoria es troba el nostre país: si la democràcia sortirà reforçada de la pandèmia o si, contràriament, iniciarà el camí cap a l'autodestrucció.

L'ús de dades de geoposicionament per controlar quarantenes en absència de proves diagnòstiques produeix la mateixa classe de dissonància cognitiva que la informació sobre l'ús de mascaretes, amb el qual té una relació estreta. Pot explicar-se als ciutadans que les mascaretes no serveixen per protegir-los del virus i, alhora, que han de reservar-les pels metges i infermeres perquè treballin sense arriscar la salut? Que les mascaretes serveixen perquè els malalts no contagiïn el virus però que, alhora, no té sentit que les portem tots quan encara no sabem qui està infectat i qui no? Quan surt dels llavis dels nostres delegats de Govern, la desinformació és especialment destructiva, i no només perquè la repetiran els mitjans de comunicació. Els governs democràtics que menteixen als ciutadans destrueixen la seva credibilitat a canvi de no res i faciliten la tasca dels intoxicadors professionals. De què serveixen els *fact checkers* quan s'ha contaminat la font oficial?

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) ha felicitat Taiwan, Singapur i Corea del Sud per les seves actuacions exemplars en la mitigació local de la pandèmia. Els governs dels països asiàtics es van activar tan bon punt la Xina va comunicar l'existència del virus i van aconseguir evitar milers de morts sense paraitzar del tot l'economia. Malgrat que els països occidentals s'han obsessionat amb les aplicacions de seguiment, la clau són els protocols d'emergència. Quan van arribar els primers infectats locals, Corea del Sud va assegurar la producció i disponibilitat de mascaretes i les va distribuir a preu de cost i de manera equitativa a través de les farmàcies, a qui el primer ministre va titllar de "primer node sanitari sobre el terreny". També van activar tots els laboratoris del país per distribuir la producció dels tests i dur a terme els diagnòstics ràpidament sense sobrecarregar els hospitals.

Es van enviar estacions mòbils per fer proves a les zones de més incidència i més trànsit: el transport públic, els centres comercials i les oficines de l'Administració. Després, van fer servir dades de geoposicionament, targetes bancàries i càmeres de vigilància per rastrejar els moviments de les persones que havien donat positiu i alertar tots aquells amb qui havien tingut contacte perquè es fessin un test. Un procediment invasiu però segmentat i estrictament circumscrit al període d'incubació i contagi. En resum: la tecnologia ha estat supeditada a un efectiu protocol d'emergència basat en els tests, les mascaretes i la informació. Sense aquestes tres coses, la tecnologia no és res més que una invasió de la intimitat.

Hong Kong va fer servir el tipus de polseres electròniques que s'utilitzen pels arrestos domiciliaris per vigilar una sola classe de ciutadans: els infectats. Taiwan va implementar estacions de diagnòstic i va fer servir dades de geoposicionament per instal·lar una "tanca digital" que avisava la policia si algú sortia de les cases posades en quarantena, mentre la resta de la població feia vida normal. Ben

Marta Peirano. Periodista i investigadora. Escriu sobre tecnologia, art digital i vigilància en nombrosos mitjans. És col·laboradora a *eldiario.es*, on va ser adjunta al director i cap de Cultura. Ha fundat el diari *ADN*, la revista *Campobase* i els projectes Copyfight, Cryptoparty Berlin i Hack/Hackers Berlin. És membre del grup de treball per a la ciberdefensa del Centre Superior d'Estudis de la Defensa Nacional (CESEDEN). Ha escrit llibres sobre automats, sistemes de notació per màquines i formats de producció col·lectiva. El més conegut és *El Pequeño Libro Rojo del activista en la red* (Roca, 2015), prologat per Edward Snowden. La seva obra més recent és *El enemigo conoce el sistema* (Debate, 2019).

Thompson, analista nord-americà resident a Taipei, va comentar amb els subscriptors del seu butlletí tecnològic *Stratechery* que les mesures, tot i ser brutals, havien resultat alliberadores en comparació amb la quarantena total d'altres països. “Els nens van a l'escola, els restaurants estan oberts, les botigues estan plenes de coses”. A principis d'abril, les xifres de Taiwan resulten envejables: 348 infectats i 5 morts.

Singapur va treure una aplicació que utilitza Bluetooth per identificar les persones que han estat en un radi de proximitat de dos metres d'un infectat durant almenys 30 minuts. És voluntària i no registra la identitat ni la posició de l'usuari, però, per tal que sigui efectiva, cal que la facin servir al menys tres quartes parts de la població. Una coalició de països europeus ha adoptat aquest model i l'està implementant com a estratègia postquarantena, sempre que compleixi totes les garanties de privacitat que exigeix el Reglament General de Protecció de Dades de la Unió Europea. L'aplicació original es diu TraceTogether, mentre que la paneuropea té un nom més lleig i políticament correcte: Pan-European Privacy-Preserving Proximity Tracing o PEPP-PT.

El nostre model “d'anàlisi de la mobilitat de les persones durant els dies previs i durant la crisi” no s'assembla als de Corea, Singapur o Taiwan. Si se n'assembla a cap, és al del país en què es va originar la pandèmia, que ve precedit pel seu sistema de crèdit social. Xina no requereix la col·laboració ciutadana perquè és una dictadura i ja sap qui ets i on has estat. Només requereix obediència: si el teu telèfon està verd, pots sortir al carrer; si està groc, són set dies de quarantena; i, si està vermell, en són més. Per nosaltres és un mal exemple per més d'una raó.

La vigilància com a símptoma

Vigilar els ciutadans és més fàcil que vigilar el virus, però no salva més vides. No podem comprovar la veracitat de les xifres oficials que surten de Xina, un dels líders mundials en desinformació. Però sí sabem una cosa: la vigilància és tan incompatible amb la transparència com la dictadura ho és amb la democràcia. Després de la seva traumàtica

experiència amb el virus SARS l'any 2003, Xina va crear un sistema de vigilància de malalties infeccioses que connecta els hospitals directament amb el govern central

Vigilar els ciutadans és més fàcil que vigilar el virus, però no salva més vides.

per activar els protocols necessaris per evitar una epidèmia. Però no va funcionar, perquè el mateix règim que l'havia creat va fer servir la seva xarxa de vigilància alternativa per evitar que se sabés. Els funcionaris del règim a Wuhan no volien que Xi Jinping els responsabilitzés d'una nova crisi sanitària, i després va ser el mateix Xi Jinping qui no va voler que la resta del món el responsabilitzés a ell. El sistema de vigilància de malalties infeccioses post-SARS era una bona aplicació, però estava dissenyada per un altre sistema operatiu.

En democràcia, l'estat d'emergència està justificat quan l'amenaça és oberta, universal i existencial, i les mesures han de ser proporcionades i estar limitades en el temps. En comparació amb l'actuació d'altres països, sembla desproporcionat estendre la vigilància a tota la població perquè no se sap qui està infectat. Tampoc no sabem quant temps serem vigilats ni hi haurà forma de comprovar si ja no estem sent un cop acabi la quarantena. Les autoritats que recorren a la vigilància en moments de crisi sempre es resisteixen a deixar-la anar després. En el millor dels casos, és un símptoma molt dolent. Totes les crisis —ja siguin sanitàries, econòmiques, mediambientals o polítiques— són com les crisis matrimonials: els països amb democràcies fortes sobreviuran, tot havent reforçat les seves institucions democràtiques, mentre que els països amb democràcies dèbils les destruiran.

El primer exemple ha estat Hongria. Viktor Orbán ha aprovat una llei que li permetrà estendre indefinidament l'estat d'excepció per crisi sanitària, allargant així uns poders excepcionals fora del període excepcional. Suspensió del Parlament, de la llibertat de premsa, de les eleccions, etcètera. Si recuperem la metàfora del matrimoni, és just dir que ningú apostava ni un cèntim per aquesta democràcia. Uns l'anomenaven democràcia il·liberal, un terme trampós i contradictori que no li fa cap favor a la democràcia. D'altres la qualificaven de règim híbrid: mig democràcia, mig dictadura. El mateix Orbán la va anomenar "sistema de cooperació nacional", un eufemisme que veurem repetit en altres països amb fortunes similars. Jo l'anomenava —de broma— democràcia trans, perquè *transicionava* cap a la dictadura. Ara és el forat pel qual desapareixerà la Unió Europea.

Israel ha decidit fer servir les dades de les operadores de forma retroactiva per controlar els ciutadans en quarantena. Una altra democràcia qüestionable, amb un territori ocupat per ciutadans sense drets. Ara està fora de tota qüestió perquè Netanyahu ha aprofitat la crisi sanitària per assumir poders de vigilància sense control parlamentari, bloquejar el Congrés i posposar el seu propi judici criminal.

Al Regne Unit, el govern de Boris Johnson ha creat un panel de gestió del coronavirus amb Google, Microsoft i Palantir per ajudar la Seguretat Social britànica a gestionar millor els recursos. Microsoft allotjarà el projecte al seu núvol (Azure), Google gestionarà les dades i la interfície la facilitarà Palantir, l'empresa que ajuda l'Agència de Seguretat Nacional nord-americana a caçar persones a l'estranger i al Servei d'Immigració i Control de Duanes a caçar immigrants i refugiats a Estats Units. Segons Bloomberg, Palantir ha ofert els seus serveis també a França, Alemanya, Àustria i Suïssa. Empreses com NSO Group o Cy4Gate, conegudes per vendre tecnologia invasiva a règims autoritaris, també han ofert els seus serveis a democràcies europees. No sabem qui ha comprat què a qui.

La presumpta anomalia alemanya

La prova diagnòstica a partir de PCR (reacció en cadena de la polimerasa) analitza material del fons de la gola o del nas de la persona per detectar la presència del material genètic del virus (ARN). Les autoritats xineses van compartir la seqüència genètica del SARS-CoV-2 el 12 de gener, dos mesos abans que l'OMS declarés la pandèmia mundial. L'hospital universitari Charité, vinculat a la Universitat Lliure de Berlín i a la Universitat Humboldt de Berlín, va fer servir la informació per dissenyar un test el model del qual va publicar al seu web uns dies després. Quan van detectar el primer infectat a principis de febrer, les autoritats sanitàries van poder disposar de tests en dotzenes de laboratoris repartits per tota Alemanya. Durant l'abril s'han dut a terme al voltant de 350.000 test setmanals, molt per sobre de la mitja europea.

La detecció precoç del virus augmenta notablement la supervivència dels pacients i descarrega els serveis d'urgències perquè puguin atendre també altres tipus de víctimes, com les dels accidents de

La detecció precoç del virus augmenta notablement la supervivència dels pacients i descarrega els serveis d'urgències.

carretera o d'atacs de cor. També serveix per protegir la integritat del personal sanitari: els hospitals alemanys fan proves regularment als seus metges i infermeres per assegurar que es detectin les infeccions i es tractin el més

ràpidament possible. Es va anunciar que a finals d'abril es farien proves d'anticossos generalitzades per tal que les persones fora de perill es poguessin començar a incorporar a la vida laboral.

“Els tests i el seguiment d'infectats van ser l'estratègia que va funcionar a Corea i hem mirat d'aprendre'n”, explicava a *The New York*

Times Hendrik Streeck, director de l'Institut de virologia a l'Hospital Universitari de Bonn, en un article sobre l'"anomalia alemanya". No van copiar les tecnologies de vigilància del país asiàtic sinó el seu protocol d'emergència: tests, mascaretes i descentralització de la producció de material crític. També van mostrar un respecte màxim

Quan hi ha buits informatius, la desinformació omple ràpidament les esquerdes amb falsedats tranquil·litzadores.

vers la intel·ligència dels ciutadans en les seves comunicacions. Des de l'inici de la crisi, la cancellera Angela Merkel ha anat informant personalment des de casa seva sobre les decisions del Govern, oferint explicacions senzilles i exemptes de

contradiccions. I el seu ministre de Sanitat va explicar que tots haurien de començar a dur mascaretes, tant per protegir-se a si mateixos com per protegir la resta.

Espanya va identificar el primer infectat a finals de gener a l'illa de La Gomera. Era un turista alemany. El primer mort va ser un pacient de l'Hospital Arnau de Vilanova de València, el 13 de febrer. L'estat d'alerta no va arribar fins el 14 de març. A finals d'abril hi havia 38.000 sanitaris infectats per treballar sense protecció. Quan van preguntar al ministre de l'Interior per què Espanya no va començar a comprar el material necessari quan els van advertir sobre la gravetat de la situació, Grande-Marlaska va respondre: "I per què no va començar Itàlia?". I quan li van preguntar per què les morts a Alemanya eren notablement inferiors a les d'Espanya amb una taxa similar de contagis, el director del Centre de Coordinació d'Alertes i Emergències Sanitàries Fernando Simón va dir que no ho podia explicar. Quan hi ha buits informatius, la desinformació omple ràpidament les esquerdes amb falsedats tranquil·litzadores: Alemanya menteix en el recompte de morts; no es podia saber. I creure-les ens tranquil·litza, però també ens impedeix aprendre dels nostres errors i millorar la nostra penosa situació.

El món que trobarem al final d'aquesta crisi serà diferent del que deixarem enrere. És important recordar que les crisis són oportunitats, però no només per la vigilància, l'autoritarisme i la desinformació. Les democràcies dèbils ho aprofitaran per desgastar les institucions, anul·lar drets civils i empoderar els seus governants. Les democràcies fortes prendran decisions que empoderin les seves institucions i els seus ciutadans, i emprendran la reconstrucció d'una economia que ajudi a gestionar la crisi climàtica. Els primers recorreran a metàfores bèl·liques i faran ús de la força i el càstig per fer obeir la població. Els segons es guanyaran la confiança dels seus ciutadans amb informació directa, senzilla i lògica. Aviat veurem en quina categoria entrem nosaltres, si la nostra democràcia sortirà reforçada de la pandèmia o si iniciarà el camí cap a l'autodestrucció. És important escoltar amb atenció i rebutjar les contradiccions, ara que encara podem. No entrarem mansament en aquesta nova foscor.

El enemigo conoce el sistema
Debate, 2019

El Pequeño Libro Rojo del activista en la red
Roca, 2015

Neofeixisme de baixa intensitat, de moment

José María Lassalle

Les lliçons de la història no ens immunitzen contra el feixisme.

L'experiència de la pandèmia, amb la societat atordida i en xoc, introdueix en l'inconscient col·lectiu una sensació de por i també de desig de seguretat i d'ordre, la qual cosa aguditza el vector autoritari que ja ha impulsat en els darrers anys els moviments neofeixistes.

De nou el feixisme projecta les seves ombres sobre el present. Ho fa colpejant la serenitat institucional de la democràcia tot arraconant-la i posant-la a la defensiva. Ja ens acompanya sense embuts. Ha tornat a escena i, a més, normalitza la seva presència en liderar governs, participar-hi o simplement donant-los suport mentre estén la seva acció política com una taca compacta que guanya simpaties i adeptes al nostre país, a la resta d'Europa i a tot Occident.

Fins el moment ha escalat posicions aprofitant-se del malestar d'unes classes mitjanes desorientades per l'impacte d'una crisi que els ha arrabassat l'estatus econòmic i el rol social. En el substrat d'aquest malestar resideix una implosió emocional que ha portat a importants segments de les societats occidentals a enyorar un ordre reforçat de l'autoritat al voltant de governs populistes i iliberal. Es tracta de quelcom que ja era a l'ambient i progressava com un vector del canvi polític, però que els esdeveniments viscuts a tot el món durant les últimes setmanes poden estar accelerant i propulsant enèrgicament.

La difusió global de la pandèmia de covid-19 i els seus inesperats i devastadors efectes econòmics i socials poden conduir-nos a un moment autoritari més o menys generalitzat a tot Occident si la democràcia liberal fa fallida a l'hora de gestionar l'emergència sanitària. Ens enfrontem a un fenomen de salubritat pública que està difonent els estats d'alarma i d'emergència per tota Europa i que ha posat en entredit la viabilitat decisòria de les democràcies liberals, ja que els seus complexos models de gestió i els mecanismes d'adopció d'iniciatives s'han vist impotents i desbordats en el moment d'emprendre iniciatives que continguessin d'una manera eficaç i resolutiva l'avançament inicial de la pandèmia.

Les conseqüències que tot això tindrà en la política futura de les democràcies liberals està a l'aire, tot i que la temptació autoritària es veurà reforçada per la concurrència d'una sèrie de factors que contribuiran a desestabilitzar els fonaments de la pau social. Aquí es important recordar quelcom que sembla obvi però que oblidem amb facilitat: que les lliçons de la història no ens immunitzen contra el feixisme. Sobretot perquè la capacitat d'oblit és gran i perquè el risc de propagació autoritària creixerà els propers mesos degut a la por i al desig de seguretat i ordre que l'experiència col·lectiva de la pandèmia introduirà en l'inconscient col·lectiu d'una societat atordida i en xoc.

Una cultura de ressentiment

La crisi sanitària d'aquests dies s'ha transformat en una mena d'11S silenciosos que està remonent els ciments de les nostres mentalitats tot predisposant-les a un anhel d'autoritat sense discussió ni crítica. Una crisi que pot ensorrar els ciments de la nostra malmesa prosperitat i alliberar una cultura col·lectiva de ressentiment i indignació que frustri els consensos de la convivència democràtica. Una situació molt

José María Lassalle. Director del Fòrum d'Humanisme Tecnològic a ESADE i professor de Filosofia del Dret a ICADE. Investiga sobre l'impacte polític de la tecnologia en la democràcia i sobre filosofia política anglosaxona. Va ser secretari d'Estat de Cultura i Agenda Digital. És autor de *Ciberleviatán. El colapso de la democràcia liberal frente a la revolució digital* (Arpa, 2019), *Contra el populismo. Cartografía de un totalitarismo posmoderno* (Debate, 2017) i *Liberales. Compromiso cívico con la virtud* (Debate, 2010), entre d'altres.

semblant al que va succeir a Europa en acabada la Gran Guerra i iniciat el període d'entreguerres, especialment durant la famosa hiperinflació a Alemanya que, com un altre enemic silenciós, va sembrar la por i la ira entre tota una societat que va ser una víctima fàcil, després, de la seducció totalitària.

Hi haurà a qui aquestes reflexions els facin reaccionar i recordar que el feixisme mai no va marxar del tot, malgrat la seva derrota a la Segona Guerra Mundial o la seva neutralització electoral durant la postguerra. Alguns, fins i tot, diran que sempre ha estat a les entreteles d'una superfície política que l'amagava i el mantenia latent a la majoria de països europeus. I no hi ha cap dubte que tenen raó. Com podem si no entendre la ràpida consolidació de partits

neofeixistes on no n'hi havia, per exemple a Grècia o Espanya, o la proliferació majoritària de fórmules de democràcia il·liberal als antics països de la Mitteleuropa postcomunista? O és que no ens trobem davant d'experiències col·lectives d'identitat reprimida que han desembocat en fenòmens neofeixistes a partir de

resignificacions nacionalistes que provenien del període d'entreguerres?

L'impacte polític que la pandèmia tindrà sobre la política europea durant els propers mesos aguditzarà, sens dubte, el vector autoritari que ja impulsava els darrers anys els moviments neofeixistes al continent i al nostre país. Ho farà perquè el corrent de malestar que els alimentava augmentarà i perquè els seus seguidors seran més dúctils per convertir-se, tal com advertia Hannah Arendt, en víctimes d'un totalitarisme que no es basa en el convenciment sinó en la psicologia ferida per la predisposició a fer-se eco de la falsedat, a no voler distingir entre els fets i la ficció, entre què és vertader i què és fals. Un fenomen d'al·lucinació ressentida que menysprea els mecanismes selectius de racionalitat i que disloca el teixit dels fets en els quals es basa la nostra percepció de la vida quotidiana a partir d'un torrent de sentiments que circulen impensats per les xarxes socials i que transformen en polític allò que és personal.

Així, la ira que ha sorgit al voltant de la pandèmia desplegarà, per exemple, la teoria de la conspiració segons la qual les institucions i els governants van contribuir a agreujar els efectes de la malaltia per destruir conscientment l'estatu quo de legalitat i propietat previ a la irrupció del coronavirus. I ho farà a espalles d'aquesta propensió a la cerca d'una percepció d'ordre que actua com una constant a la història, revestida d'aquesta pulsio crítica que respon inconscientment a les experiències de caos que desbaraten el coneixement dels marcs definitoris d'allò que està establert.

La ira que ha sorgit al voltant de la pandèmia desplegarà la teoria de la conspiració segons la qual les institucions i els governants van contribuir a agreujar els efectes de la malaltia.

Una tensió mítica

Parlem d'una tensió que, tal com va analitzar Georges Balandier, és mítica i es relaciona amb l'acreciment de la complexitat i la por que provoca en l'estatu quo el sorgiment de situacions socials que s'interpreten com a caòtiques i que, a més, alteren les capes de normalitat que sostenen l'estabilitat i la continuïtat de les comunitats.

El coronavirus està rebentant aquestes capes de normalitat i dislocant l'experiència de comunitat degut a les mesures extraordinàries que els governs democràtics s'han vist obligats a adoptar per frenar-ne la propagació. Aquesta circumstància està alliberant una fam d'ordre vers la percepció creixent d'un caos sistèmic que s'estén i que afectarà els suports de la pau social si no es redreça el curs de la pandèmia. La concurrència d'aquests factors és el que pot impulsar una nova experiència del feixisme, que tindrà com a aliada la ira reprimida de la gent senzilla que ha complert les regles de confinament i distanciament, però que no ha obtingut cap reconeixement pels seus sacrificis en haver perdut la feina o no poder fer front al pagament mensual del lloguer o de la hipoteca com a conseqüència.

En qualsevol cas, és important mencionar que el feixisme que s'està covant no serà una reproducció mimètica del fenomen polític que va hegemonitzar violentament el període d'entreguerres, entre altres raons perquè aquell feixisme d'uniforme militar ja no és operatiu. La violència que encarnava està mancada de capacitat seductora quan es tracta de reorganitzar una societat al voltant de l'arquitectura identitària d'una trinxera a la línia de front.

El feixisme que pot sobrevenir tindrà l'aspecte d'un comunitarisme de nou encuny basat en la mentida com a estructura

El feixisme que pot sobrevenir tindrà l'aspecte d'un comunitarisme de nou encuny basat en la mentida com a estructura de vida, la por com a psicologia col·lectiva i la ira com a actitud selectiva.

de vida, la por com a psicologia col·lectiva i la ira com a actitud selectiva. Un feixisme que aprofundirà en el llenguatge bèl·lic de les noves guerres culturals iniciades al segle XXI per un conservadorisme reaccionari que a Estats Units i Europa va veure, tot seguint les idees de Leo Strauss i els seus hereus neoconservadors,

que la moderació, el consens i la centralitat eren traïcions ideològiques que havien precipitat les democràcies liberals a la decadència moral. Sobretot perquè qüestionaven, tot fent seu l'imaginari progressista, la tradició que havia sostingut l'hegemonia política a Occident. Un fenomen que, actualitzat amb l'experiència traumàtica del coronavirus, revifarà la guerra contracultural i decretarà, com apunta Michiko Kakutani, la mort de la veritat per culpar els administradors de les institucions de perjudicar la gent i d'exposar-la deliberadament a la malaltia.

Estratègia cohesionada

Per combatre aquest fenomen farà falta adoptar una pedagogia que combini la confrontació intel·lectual amb el distanciament institucional. Per una banda, caldrà una estratègia que eviti la

victimització del neofeixisme sense eludir categoritzar-lo com el que és: una ideologia intolerant, fanàtica, perversa i conduent a l'odi i a l'autoritarisme. Per fer-ho, cal posar en evidència les seves contradiccions i debilitats

Cal distanciar-se del neofeixisme èticament, però sense desplegar un cordó sanitari que transmeti la idea que es tem el seu contagi.

intel·lectuals, així com les arrels immorals dels seus plantejaments. Cal confrontar-lo i demostrar la seva dinàmica falsària, la manca de destresa de les seves argumentacions i la perversitat de les seves idees. I, per altra banda, cal distanciar-s'hi èticament, però sense desplegar un cordó sanitari que transmeti la idea que es tem el seu contagi perquè estem mancats de la suficient capacitat de resistència política per combatre'l. Això és fonamental, però també s'ha de traduir en no cedir a la temptació de normalitzar-lo institucionalment tot acceptant els seus suports o col·laborant-hi en la confecció de governs o en el desenvolupament de polítiques per raons utilitàries.

Europa sencera s'enfronta al repte d'abordar una estratègia cohesionada que rebutgi de manera intel·ligent l'amenaça del feixisme que s'està incubant com un virus ideològic en la sensibilitat de milions de ciutadans que es veuen amenaçats per un inevitable empobriment generalitzat en els propers mesos. Per això cal propiciar un distanciament vers ell que no es tradueixi en exclusió i un debat que no desemboqui en menyspreu intel·lectual. Cal convèncer, amb arguments fàctics i raonaments ètics, que el feixisme és falac, feble i immoral.

Cal reivindicar una democràcia basada en la veritat i l'excel·lència, ja que, si no, estarà lligada de peus i mans. I, a més, caldrà demostrar al conjunt de la societat que aquesta veritat i aquesta excel·lència estan relacionades amb uns principis ètics capaços de restablir un ordre moral col·lectiu que es fonamenta indiscutiblement en la llibertat, la igualtat, la tolerància i la solidaritat.

Per tot això, la confrontació amb el feixisme no serà fàcil. No ho va ser durant el període d'entreguerres i no ho serà després de la pandèmia. Això no obstant, el desenllaç ja s'està forjant si assumim que les accions i les reflexions que plantegem en aquests moments crítics tindran una influència determinant sobre el futur que ens espera. I en això han de començar a treballar ja aquells qui assumeixin la decisió de neutralitzar l'assalt a la raó que vindrà.

Ciberleviatán. El colapso de la democracia liberal frente a la revolución digital
Arpa, 2019

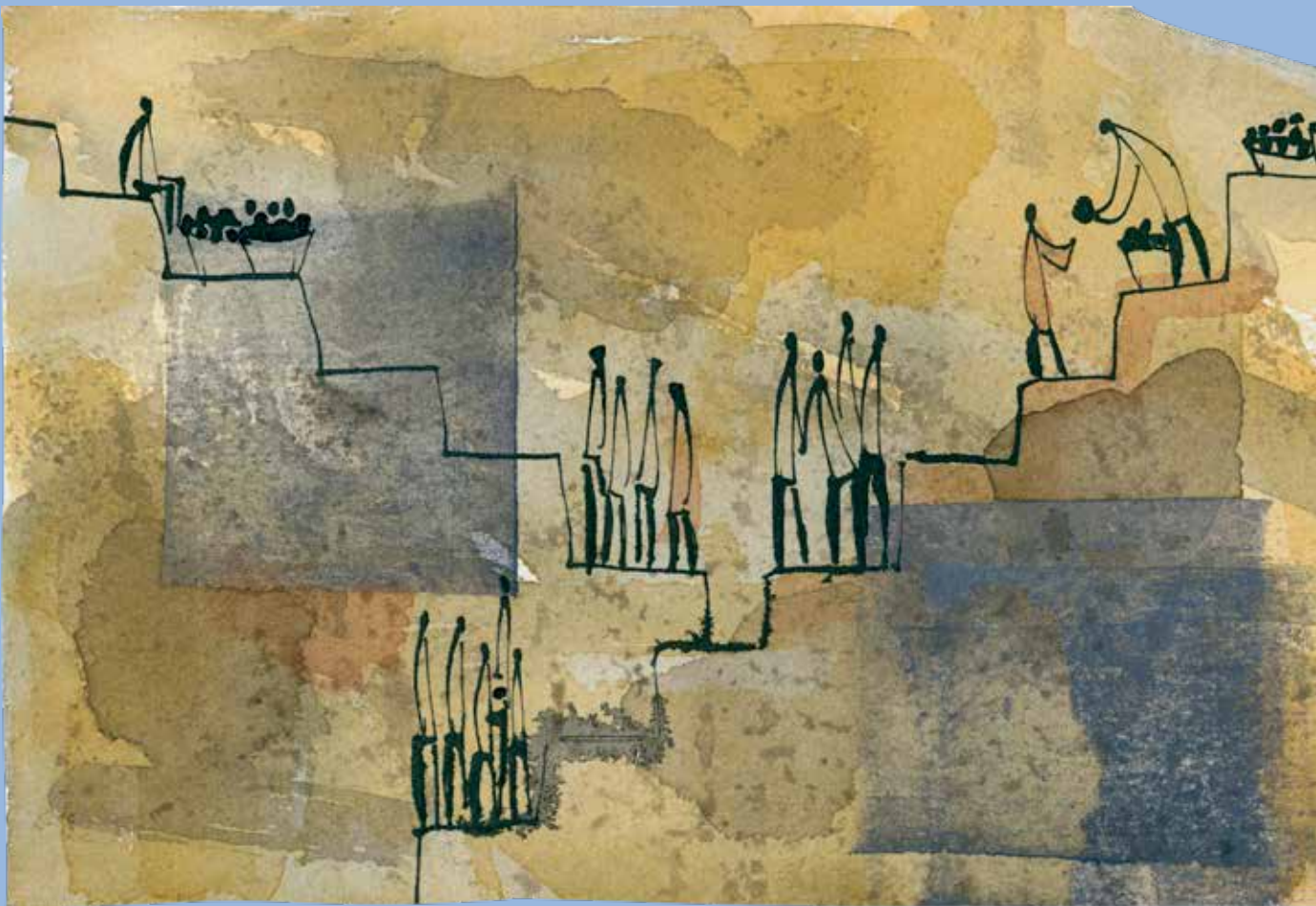
Contra el populismo. Cartografía de un totalitarismo postmoderno
Debate, 2017

Antivirals per als nous temps polítics

Belén Barreiro

La pandèmia del coronavirus, malgrat l'impacte que molts vaticinen, no generarà una crisi generalitzada de desafecció com la que va provocar la Gran Recessió si les reaccions d'uns i altres es mantenen en la línia de la solidaritat i la generositat, els principals antivirals en aquests nous temps polítics.

Més enllà del dolor que pateixen tantíssimes persones per la pèrdua de familiars i amics i pel trauma de no poder ni tan sols acomiadar-se'n, l'aturada provocada per la pandèmia amenaça amb sacsejar la nostra economia de manera virulenta. Des de l'inici del confinament, quan encara ens estàvem acostumant a viure sense sortir de casa, els estudis d'opinió van detectar un canvi ràpid a la ciutadania: de sobte, tres quartes parts de la població van començar a consultar diversos cops al dia les notícies sobre el virus. Pocs assumptes han provocat un consum d'informació tan extens i intens, i de manera tan abrupta, com el coronavirus durant les primeres setmanes de tancament. Confinats a les nostres llars, amb les fronteres del país tancades i barrades, la crisi sanitària —un esdeveniment de conseqüències impredecibles— està deixant una petjada profunda a la nostra societat.

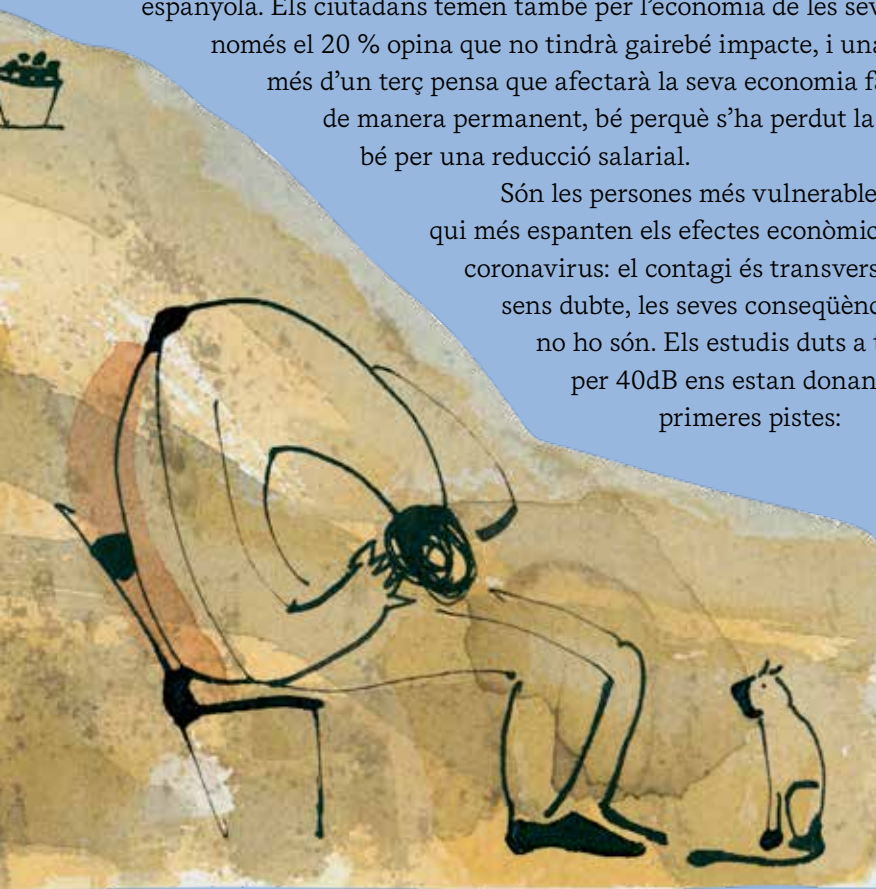
Amb el record encara massa proper de la Gran Recessió, la preocupació per una nova crisi econòmica —present de forma incipient en els darrers mesos— es va disparar durant les setmanes de tancament. La por a la recessió i a la manca de feina constitueixen ara les principals preocupacions dels espanyols i eclipsen altres assumptes que fins fa no gaire ocupaven un gran espai al debat públic, com el conflicte català, el canvi climàtic, la igualtat real entre homes i dones o el futur de les pensions. Avui, el 70 % dels ciutadans creu que el coronavirus tindrà un impacte negatiu i durador a l'economia espanyola. Els ciutadans temen també per l'economia de les seves llars:

només el 20 % opina que no tindrà gairebé impacte, i una mica més d'un terç pensa que afectarà la seva economia familiar de manera permanent, bé perquè s'ha perdut la feina o bé per una reducció salarial.

Són les persones més vulnerables a qui més espanten els efectes econòmics del coronavirus: el contagi és transversal, però, sens dubte, les seves conseqüències no ho són. Els estudis duts a terme per 40dB ens estan donant les primeres pistes:

Belén Barreiro. Sociòloga i fundadora i CEO de l'empresa 40dB d'estudis demoscòpics i investigació social. Va presidir el Centre d'Investigacions Sociològiques (2008-2010).

les classes socials baixes i mitjanes-baixes són les més afectades per les conseqüències econòmiques de la pandèmia i, d'aquestes, els danys materials s'aguditzen entre les famílies que tenen fills al seu càrrec, així com entre les monoparentals.

Moltes llars espanyoles s'estan preparant per una "economia de guerra". Així, prop d'un 40 % dels ciutadans ja ha endarrerit o paralytitzat una inversió, una despesa o una compra prevista (un cotxe, per exemple). Una proporció similar reconeix que controlarà en major mesura les seves despeses quan acabi el confinament. I un terç reconeix que, a

Molts joves hauran d'esperar encara més per construir els seus somnis i arribar a ser allò que vulguin ser.

l'hora de fer la compra de productes d'alimentació, begudes, productes de neteja i d'higiene personal, està més atent als preus i es fixa més en les ofertes i les promocions. Una part important dels consumidors reprèn així els hàbits austers que

van caracteritzar els anys de la Gran Recessió. Renúncies que ja crèiem oblidades, com deixar de comprar carn i peix o anul·lar una consulta urgent al dentista, s'estenen a més velocitat de la desitjada en aquests temps de pandèmia.

Pel que fa als joves, que afronten amb un cert sentiment d'invulnerabilitat un virus que a ells no els mata, són plenament conscients dels efectes del coronavirus sobre la seva situació laboral, ja que són ells els primers en caure a les empreses amb contractes temporals, que a Espanya en són la majoria. Colpejada per la crisi del 2008 i ara per la pandèmia, la generació precària s'enfrontarà a més obstacles dels que ja tenia. Molts d'ells hauran d'esperar encara més per construir els seus somnis i arribar a ser allò que vulguin ser.

Enuig social

Què podem esperar del futur? Tornaran els temps de la darrera crisi econòmica, aquella que va provocar tants danys materials i emocionals? Ens porta el coronavirus cap a la desafecció política i institucional? Els primers estudis sobre l'impacte de la pandèmia mostren que algunes coses podrien arribar a ser ben diferents. La Gran Recessió va provocar un enuig social sense precedents. En un país amb escassa tolerància a la desigualtat, la crisi econòmica va fracturar la societat i va separar els ciutadans pertanyents a una elit socioeconòmica i política percebuda com a poderosa i privilegiada que va reaccionar, a ulls de la majoria, amb indiferència vers els problemes dels ciutadans, d'esquenes a la societat. Durant aquells anys d'"austericidi" es va forjar una rebel·lió contra les elits que va malmetre la legitimitat tant dels sistema polític com de l'economia de mercat. La insatisfacció vers el funcionament de la democràcia es va disparar i la confiança en les diferents institucions de l'Estat va caure en picat. No se'n va lliurar cap: el Govern, el Parlament, les institucions autonòmiques, l'exèrcit o la policia. El tradicional europeisme dels

espanyols també es va ensorrar. Sens dubte, la manifestació més clara de la fractura ciutadana amb les elits va ser la crisi que va sacsejar el bipartidisme en aquells anys, de la qual en naixeria temps després el sistema actual format per cinc partits amb més del 10 % dels vots.

La desafecció no només va afectar la política, també es va estendre a l'economia, i el suport al capitalisme es va enfonsar; Espanya va passar de ser un dels països del món més favorables a l'economia de mercat a ser-ne un dels més crítics. Es va desplomar la valoració de les grans empreses i dels bancs, a qui molts ciutadans feien responsables de l'hecatombe econòmica. La crisi va provocar un autèntic rebuig cap "els de dalt" que es va traduir en allò que alguns van denominar la "bancofòbia". Van ser els anys dels "consumidors rebels", els quals van arribar a representar una quarta part del total de la ciutadania: eren aquells qui sentien un rebuig frontal per l'economia de mercat i els seus protagonistes.

La crisi del coronavirus, tot i el cop econòmic que molts vaticinen que provocarà, està despertant actituds molt diferents en la societat. A diferència del que va passar durant la Gran Recessió, on els ciutadans culpaven uns de la crisi (sobretot, els bancs) i uns altres de no haver sabut reaccionar-hi (sobre tot, els governs), en aquest cas no s'ha assenyalat cap culpable de la pandèmia. Ara, a més, hem après la lliçó: davant del patiment ciutadà, la recepta no és cap altra que fer pinya. Durant aquestes darreres setmanes, això és el que han fet moltes institucions i col·lectius. Hem vist contribucions generoses per part de grans empreses per comprar material sanitari (mascaretes, respiradors, bates...), així com també a la policia i a l'exèrcit tot assegurant que el confinament es compleix i que s'empara a qui ho necessita. Com a

conseqüència, durant les setmanes de confinament, la reputació de moltes institucions i col·lectius, aquest intangible tan valuós, va augmentar. Ara no només estan millor valorats els sanitaris, sinó també les cadenes de supermercats, els bancs i les grans empreses, així

com l'exèrcit, la policia i altres institucions com els ajuntaments, que ara se situen entre els primers als rànquings de reputació.

És des d'aquesta òptica de la generositat i la solidaritat des d'on cal interpretar el descens de reputació de la Unió Europea, l'organisme que més ha caigut des de l'inici de la crisi sanitària. La manca d'acord sobre l'establiment dels "coronabons", un instrument amb què poder fer front als enormes costos econòmics de la pandèmia i que Espanya ha reclamat als fòrums supranacionals, ha desencadenat una crisi de reputació de la UE, vista per molts ciutadans com un organisme que camina cap el bàndol dels insolidaris en un moment en què s'espera que tothom col·labori.

Tot i el cop econòmic que provocarà,
la crisi del coronavirus desperta actituds
molt diferents a les de la Gran Recessió
del 2008.

Polarització de percepcions

En aquests temps difícils, què observem pel que fa a la valoració del Govern? Benevolència o desafecció? Els estudis internacionals no tenen bones notícies per l'executiu espanyol. Aquest se situa, juntament amb el francès, com el pitjor valorat entre els executius europeus. Això no obstant, cal examinar les dades i analitzar-les amb més detall. Així, la valoració del Govern del nostre país millora si la comparació té en compte els períodes posterior i anterior a la crisi sanitària, no inclosa als estudis internacionals. Aquesta millora de la reputació es deu sobretot a les valoracions més positives dels ciutadans progressistes, tant si són

Durant els moments més durs de la quarantena, hi ha hagut un clar suport de la població a les mesures preses pel Govern.

del PSOE com d'Unidas Podemos. A més, es detecta igualment que són els ciutadans en situacions de major vulnerabilitat aquells qui veuen amb millors ulls l'executiu, que guanya en reputació durant aquesta crisi, però segueix rebent molts suspensos

per part dels votants dels partits conservadors, tant del PP i Ciutadans com de Vox. És molt probable que aquesta polarització de les percepcions no es produeixi en altres països del nostre entorn, on la dinàmica política no pateix tanta crispació com la que vivim al nostre país.

Per altra banda, crida l'atenció que les mesures del Govern rebin un suport massiu de la ciutadania, al marge de l'opció partidista de cadascú. Així, durant els moments més durs de la quarantena, hi ha hagut un suport clar pel que fa al confinament estricte dels nens, a la prohibició dels acomiadaments mentre duri l'estat d'alarma, a la prohibició de fer esport a l'aire lliure o sortir a passejar, o a l'aprovació d'una renda bàsica pels col·lectius en una major situació de vulnerabilitat. La crítica al Govern no sembla centrar-se tant en *allò que fa* com en *allò que és*: un govern de coalició entre un partit socialdemòcrata i un altre situat en posicions marcadament d'esquerres.

La crisi del coronavirus, en suma, no generarà una crisi generalitzada de desafecció com la que va provocar la Gran Recessió si les reaccions d'uns i altres es mantenen en la línia de la solidaritat i la generositat, els principals antivirals en aquests nous temps polítics. Els moviments en la intenció de vot durant les setmanes de confinament, amb més suport per un Ciutadans cooperatiu i menys per un PP que una part de la ciutadania percep com a mesquí, semblen indicar que la generositat es premia tant com es castiga l'egoisme. Si seguim ajudant aquells qui estaran pitjor, no tornaran els temps en què els "de dalt" vivien encapsulats en una realitat paral·lela, insensibles als danys materials i emocionals d'una part importantíssima de la societat. Evitar-ho és a les nostres mans.

Laura Guerrero

**Ramón López
de Mántaras**
**“Un bon sistema
d’intel·ligència
artificial anticiparia
en dues o tres
setmanes l’eclosió
d’una nova pandèmia”**

La intel·ligència artificial (IA), un terme encunyat a finals dels anys cinquanta del segle passat, és un tema freqüent quan es parla del futur del treball i

de les ciutats. Les possibilitats d’aplicació de la IA són infinites però, alhora, plantegen reptes ètics sobre la privacitat i el dret a la intimitat. López de Mántaras viu en la primera línia d’aquest àmbit de coneixement des de mitjans dels anys setanta. És un pioner a Espanya i, de fet, amb Luc Steels, ha sigut impulsor de la Declaració de Barcelona, un manifest que proposa un ús adequat de la IA a Europa. Conversem sobre el perquè del protagonisme actual de la IA, els mites que l’acompanyen, els perills que suposa per la privacitat i com pot ajudar a planificar ciutats intel·ligents i sostenibles.

Ramón López de Mántaras és professor d'Investigació del Consell Superior d'Investigacions Científiques i fundador i exdirector de l'Institut d'Investigació en Intel·ligència Artificial (IIIA). Doctor en Física per la Universitat Paul Sabatier de Tolosa (França), Master of Science en Enginyeria Informàtica per la Universitat de Califòrnia-Berkeley i doctor en Informàtica per la Universitat Politècnica de Catalunya. Ha estat editor en cap de la revista *AI Communications* i editor associat d'*Artificial Intelligence*, la publicació de referència en l'àmbit de la IA. És membre dels consells de redacció de sis revistes científiques internacionals. Autor de gairebé tres-cents articles sobre ciència, l'any 1982 va rebre el Premi Ciutat de Barcelona d'Investigació i, el 2018, el Premio Nacional de Investigación Julio Rey Pastor que atorga el govern espanyol, entre moltes altres distincions. La seva recerca actual se centra en com aconseguir que els ordinadors i els robots humanoides aprenguin a partir de l'experiència, i en la intel·ligència artificial aplicada a la música.

Què explica l'entusiasme i la gran presència mediàtica de la intel·ligència artificial (IA) dels darrers anys?

La història arrenca el 2012. Aquell any es van conèixer uns resultats sorprenents al voltant de l'aprenentatge profund (*deep learning*, en anglès), una de les especialitats de la IA. Un grup d'investigadors canadencs va desenvolupar una xarxa neuronal artificial de moltes capes que podia reconèixer a gran velocitat objectes d'una base de dades d'imatges. *ImageNet* és una base de dades amb 14 milions d'objectes de categories diferents on cada imatge està etiquetada. Es va entrenar la xarxa neuronal amb 150.000 d'aquestes imatges, corresponents a mil categories d'objectes. Un cop entrenada, se li presentaven imatges que pertanyien a aquestes mil categories, però que eren diferents de les imatges d'entrenament, i les reconeixia amb un encert del 85%.

Fins aleshores, els millors algoritmes assolien com a màxim un 70%. En els anys següents a l'aparició d'aquesta xarxa neuronal, altres grups van arribar a un 95% d'encert. *The Guardian* va publicar una notícia que va donar la volta al món: "Les màquines són millors que les persones a l'hora de reconèixer objectes", afirmava el titular¹.

Més enllà de la gran exageració del titular, el fet és que en poc temps s'havia fet un gran salt en la capacitat de les xarxes neuronals de generalitzar, fer abstraccions i captar l'essència dels objectes que se'ls presentaven.

El secret d'aquesta fita de la IA l'explica la gran quantitat de dades incorporades al sistema?

L'explica la gran quantitat de dades de la base *ImageNet* i també que els algoritmes es van implantar en màquines potentíssimes, d'altíssimes prestacions i amb una gran velocitat de càlcul. Una base de dades immensa i un *hardware* molt potent expliquen que un algoritme de dues dècades de vida agafés protagonisme global. Els primers en adonar-se de les possibilitats econòmiques d'aquest salt de la IA van ser els gegants tecnològics (Facebook, Google, Baidu...) i des d'aleshores aposten a fons per l'aprenentatge profund. Van tenir clar que disposaven de la matèria més valuosa —infinides dades per entrenar els algoritmes— i destinen molts recursos a la tasca investigadora capdavantera en aquest camp. Per exemple, Google va adquirir de seguida l'empresa DeepMind i va convertir en multimilionaris a un grup de joves emprenedors. L'entusiasme actual per la IA té fonaments sòlids.

Notes

1. Disponible a <http://ow.ly/p9xL50zzNBm>.

Aquest moment tant “calent” i l’interès dels gegants tecnològics en la IA són bones notícies pels investigadors? Queda espai per a una recerca orientada al bé comú?

L’interès actual per la IA suposa que hi hagi més recursos per la investigació, ja que ha passat a ser una àrea prioritària de recerca als Estats Units i a la Unió Europea. Però hem de procurar no donar falses expectatives i ser prudents sobre la capacitat de la IA de resoldre problemes socials complexos. El món acadèmic té moltes menys possibilitats de disposar de grans quantitats de dades i d’accedir a enormes capacitats de càlcul. No tenim els recursos ni els sous que ofereixen els gegants tecnològics a les ments més brillants de les universitats.

Tot i això, el món de la IA és molt ampli i queden nínxols per al tipus de recerca que no busca únicament el benefici econòmic. L’aprenentatge profund és una de les moltes branques de la IA. Hi ha molts altres àmbits de recerca que interessin poc a Google, Facebook, Baidu i altres empreses. La benzina de l’aprenentatge profund són les dades, però també hi ha aspectes que centren l’atenció en el coneixement. Per tant, tenim un espai per desenvolupar sistemes de raonament, crear híbrids entre coneixements i dades o desenvolupar sistemes multiagents que podrien ser útils en molts àmbits.

El creixent interès per la IA ha escampat un seguit de mites que, segurament, cal matisar. Li proposo, per tant, un exercici de desmitificació de la IA. Primer mite: la intel·ligència artificial treballa d’una manera molt similar al cervell humà. Això és cert?

És fals. Els sistemes de xarxes neuronals profundes, que alguns equiparen al funcionament del cervell humà, en realitat modelitzen un aspecte ínfim del processament de la informació en un cervell. Avui sabem que quan la neurona es dispara i emet un senyal, aquest no és només de naturalesa elèctrica. De fet, hi ha molta informació que processa el cervell que és de naturalesa química. La neurociència ha demostrat que les cèl·lules glials, que formen part del sistema nerviós, tenen un paper clau en el processament d’informació cerebral. I això no s’incorpora en cap model neuronal artificial. Per tant, afirmar que les xarxes neuronals artificials són semblants al cervell humà és inexacte. En realitat, fins avui, la IA ha aconseguit desenvolupar models matemàtics simples i poc precisos de la neurona biològica.

Per tant, la denominació “intel·ligència artificial” és una exageració, en el sentit que està lluny de la capacitat de la intel·ligència humana?

El nom ha triomfat, sens dubte. I seguirà entre nosaltres. De fet, el terme “intel·ligència artificial” té la seva història. A principis dels anys cinquanta s’utilitzava el terme “cibernètica”, formulat per Norbert Wiener. Però Wiener, considerat el pare de la cibernètica, i un altre especialista, John McCarthy, no tenien bona química personal.

Lluís Reales, entrevista

Curro Palacios Taberner,
fotografia

L'any 1957, McCarthy va organitzar un seminari a la Universitat de Dartmouth, una de les més antigues dels Estats Units, i no va voler convidar Wiener. Allà va ser on va inventar-se el terme “intel·ligència artificial” com si es tractés d'una nova àrea de coneixement.

La nova denominació de la cibernètica ha quallat, però no sempre ha tingut la bona imatge que té ara, en bona part a causa de les expectatives que alguns científics i tecnòlegs van generar. A mitjans

dels anys noranta, la IA tenia mala premsa. El 1997, el *software Deep Blue* d'IBM va guanyar una partida d'escacs a Garri Kaspàrov. Quan preguntaven als directius d'IBM si *Deep Blue* era un exemple d'IA, ho negaven. Tenien por d'espantar

“La IA no sempre ha tingut la bona imatge que té ara, a causa de les expectatives que alguns científics van generar.”

els seus clients. Avui el terme s'ha posat de moda, però si exagerem les expectatives, podríem tornar a viure un nou “hivern” de la IA.

Segon mite: les màquines intel·ligents aprenen per si mateixes.

És una afirmació molt exagerada. En primer lloc, el *software* no té un objectiu ni una intencionalitat. No aprèn per si mateix sinó que es programa. I aquesta programació és molt costosa —quant a recursos, professionals qualificats, recopilació de dades i definició de la tasca específica del sistema— i requereix ajustar milions de paràmetres, i totes aquestes tasques són dutes a terme per programadors humans. Una intel·ligència artificial no deixa de ser un programa d'ordinador.

Tercer mite: la intel·ligència artificial pot arribar a ser 100% objectiva. No té biaixos. És així?

Clarament, no és així. Un sistema d'aquest tipus necessita exemples per ser entrenat; les decisions que ha de prendre (classificar una imatge, conduir un cotxe autònom) s'aprenen a partir de dades generades per humans. És el cas d'una màquina que fa diagnòstics mèdics: els metges generen dades sobre una malaltia que són les que condicionen els resultats. La realitat és que les dades poden ser esbiaixades. És el cas, per exemple, del sistema que es va implementar a Estats Units que aconsellava concedir o no la llibertat condicional a presos en funció de la probabilitat de reincidència. Darrere hi havia un algoritme que es va demostrar que discriminava els afroamericans. Per què? Perquè les dades que van entrenar al sistema tenien biaixos que discriminaven aquest col·lectiu. Un pres afroamericà no conforme amb la decisió va apel·lar i va demanar que li expliquessin els arguments de la denegació de llibertat condicional i no ho van poder fer. El jutge, per estalviar-se feina, no va anar més enllà del “consell” de la màquina. El pres va guanyar l'apel·lació i es va posar en qüestió tot el sistema. No sóc contrari a aquests sistemes per ajudar a prendre decisions, però abans s'ha de fer una anàlisi dels possibles biaixos, determinar quins són i si es poden corregir. Aquests

sistemes no es poden treure al mercat de manera precipitada; abans haurien de passar una mena d'ITV per algoritmes.

Quart mite: la intel·ligència artificial substitueix els humans únicament en les feines més simples. És una idea que s'ha de matisar?

No és ben bé així. Hi ha feines simples que no les pot dur a terme una màquina donat que requereixen destreses manuals inabastables per un aparell. Per exemple, algunes feines que fa un electricista o moltes feines domèstiques (netejar o posar una rentadora). Són tasques que semblen simples però que requereixen força destresa.

També hi ha feines intel·lectuals que podria fer una màquina. Per exemple, la tasca d'un advocat quan prepara una defensa judicial a través de la consulta de bases de dades o la redacció d'un article periodístic estàndard... Això ho pot fer una màquina d'IA?

Ho pot fer. I fins i tot imitar un determinat estil periodístic, sempre que disposi de prou textos per construir patrons. Una màquina pot analitzar ràpidament un cos de dades extens. Però hem d'anar amb compte: més dades no equival a més intel·ligència. La clau està en la qualitat de les dades. Prendre bones o males decisions no depèn només de la quantitat sinó principalment de la qualitat de les dades. Les dades incoherents, que incorporen soroll, el que fan és empitjorar les decisions. La intel·ligència artificial pot substituir, per tant, la feina rutinària, tant si és manual com intel·lectual, més que la simple. Ara bé, si estem davant de situacions imprevistes, incertes, indeterminades i que no responen a patrons, les màquines no tenen gran cosa a fer. En canvi, els humans sí que sabem respondre, millor o pitjor, a les situacions imprevistes.

El darrer mite: la persona que treballa en el sector primari, l'agricultura o la ramaderia, i que afirma que això de la intel·ligència artificial no l'afecta, s'equivoca?

La intel·ligència artificial és molt horitzontal. Pensem en un empresari agrícola que hagi de gestionar molta informació i que faci servir drons per controlar la collita o tenir en compte dades del mercat, o fins i tot variables climàtiques per prendre millors decisions. De la IA no se n'escapa ni el món de l'art.

Vol dir que hi ha màquines que es programen per ser creatives?

Ho poden ser, en certa mesura. La creativitat no és una activitat dual, sinó que té graus. Està clar que les màquines actuals no poden trencar regles i inventar-se un nou estil musical o pictòric com van fer els cubistes o els inventors de la música atonal. En canvi, a partir de l'anàlisi exhaustiva d'un estil musical o pictòric,

els sistemes d'aprenentatge profund poden extreure els patrons de l'estil d'un pintor com Rembrandt, d'un músic com Bach o de qualsevol artista. Un cop la màquina ha captat el model, és capaç de generar quadres o composicions noves. Això ja s'ha fet. Es pot afirmar que això és creativitat? Moltes persones defensen que això no és creatiu, però realment són obres originals i valuoses. Jo crec que és indiscutible que tenen, si més no, un cert valor artístic.

Desenvolupar algoritmes té un aspecte creatiu, però alhora desperta reticències pels biaixos que pot incorporar. De fet, vostè és un dels impulsors de la Declaració de Barcelona que estableix el terreny de joc ètic a l'hora de desenvolupar algoritmes. Quins haurien de ser els principis ètics pel que fa al desenvolupament de la intel·ligència artificial?

En primer lloc, la prudència. Per exemple, no desplegar aplicacions abans de determinar els biaixos que té. En segon lloc, l'obligació de retre comptes. Els sistemes no poden ser caixes negres i els processos establerts per justificar les decisions haurien de ser transparents. I, sobretot, no oblidar-se de l'ésser humà, és a dir, no substituir una màquina per una persona basant-se únicament en criteris de rendibilitat. A més, s'ha demostrat que de la col·laboració persona-màquina sorgeixen millors decisions que d'una màquina sola. Això ho hem vist en el camp de la medicina. No obstant això, en altres àmbits, té tot el sentit fer una substitució radical. És el cas del cotxe autònom de nivell 5 que, quan sigui majoritari —encara trigarà— estalviarà milers de morts a la carretera. En aquest cas, el benefici pel conjunt de la societat és indiscutible.

Es pot avaluar si els algoritmes estan nets de biaixos?

No sempre és fàcil, però es pot fer. El més aconsellable seria verificar-los i fer proves abans de desplegar-los. El biaix pot estar present no només en les dades sinó també en el propi algoritme. Els programadors de l'algoritme poden haver introduït el biaix intencionadament o no a l'hora d'escriure el codi que programa l'algoritme. Si el codi és complicat, no és fàcil de desxifrar. A més, quan l'algoritme té molta complexitat i requereix de milers o fins i tot milions de línies de codi, programar és un treball d'equip, sovint nombrós, que va integrant, pas a pas, els diversos components del programa que s'ha fet coralment.

Veu factible acordar una ètica global sobre la intel·ligència artificial?

No ho crec. Excepte en qüestions molt bàsiques, no podem parlar d'una ètica universal independent dels països i les cultures. Si tingués la solució al problema de l'ètica en la IA, seria portada de la revista *Time*. Hi ha propostes interessants, com la que fa el professor Stuart Russell, de la Universitat de Berkeley, en el seu llibre *Human Compatible*, tot i que la seva proposta per garantir el control de les futures màquines, per molt intel·ligents que siguin, ratlla la ciència-ficció.

Finalment, la responsabilitat és dels dissenyadors i dels programadors, i també dels usuaris. Aquí és on hem de posar l'èmfasi i el control. I, així mateix, caldria incorporar més continguts d'ètica en els estudis científics i d'enginyeria. De fet, l'ètica tindrà presència en els nous graus d'intel·ligència artificial que preparen les universitats catalanes. Seran graus tècnics en què els aspectes humanístics i ètics seran fonamentals. Fem tard, però finalment estem posant fil a l'agulla.

Creu que la intel·ligència artificial i la robòtica són fonamentals si volem preservar l'Estat del benestar?

La intel·ligència artificial té un potencial extraordinari per millorar el benestar de les nostres societats. De fet, moltes aplicacions ja ajuden els metges a prendre decisions. Si anem per aquest camí o no dependrà de la voluntat política i d'invertir els recursos necessaris.

I en el cas de la covid-19, què s'hauria pogut fer amb IA que no s'ha fet?

La IA, contràriament a allò que hem llegit en algunes notícies, no va fer una detecció millor que la dels especialistes humans. Però encara som a temps de què sigui útil per diagnosticar casos i tractaments i, especialment, per ajudar i accelerar el desenvolupament d'una vacuna. De fet, hi ha molts grups arreu del món que treballen amb el suport de la IA.

En un futur, en un altre cas de pandèmia, es podria detectar i anticipar que alguna cosa estranya està passant. Si es disposen de moltes dades d'alta qualitat —comentaris de fonts fiables a les xarxes

“Encara som a temps que la IA sigui útil per diagnosticar i tractar la covid-19 i, especialment, per trobar una vacuna.”

socials i informacions veritables provinents de centres mèdics— es podrien detectar patrons que no es corresponen amb patrons normals de comportament. Això permetria una detecció precoç d'episodis com el de la covid-19. El següent pas

seria la interpretació per part dels experts de les dades proporcionades pel *software* i la confirmació d'un comportament anormal i la seva gravetat. Es podrien guanyar fins i tot setmanes abans de l'eclosió.

Però aquesta monitorització massiva té una cara fosca: l'amenaça a la privacitat.

Aquest seria el perill. En principi, caldria rebre informació dels mòbils dels ciutadans. Ens diuen que hi ha sistemes que treballen en base a informació agregada i *anonimitzada* però, de fet, la informació agregada sobre grups de població s'obté a partir d'informació de cada dispositiu mòbil individual i inclou el lloc on es troben les persones. El problema deriva del fet que això es fa de manera centralitzada i té riscos, com ara que qui rebí la informació la faci servir amb finalitats de vigilància o comercials. L'alternativa seria crear un sistema descentralitzat que

recollís la informació de tal manera que cada individu gestionés les seves dades. Aquest sistema podria monitoritzar si es presenta algun símptoma de la malaltia i, també, gràcies al Bluetooth, si ha estat a prop d'altres persones amb símptomes. Finalment, la persona decideix voluntàriament descarregar les seves dades i incorporar-les al sistema de seguiment de la propagació de l'epidèmia.

De la salut a les ciutats. Quin és el potencial de la intel·ligència artificial per millorar la vida a les ciutats?

No hi ha dubte que la intel·ligència artificial té un gran potencial per millorar les ciutats. Però cal una condició prèvia: sensors per tot arreu. Hauríem d'instal·lar sensors a l'espai públic per detectar comportaments, i això topa de nou amb els drets i les llibertats. Si la finalitat és, per exemple, disposar d'informació sobre mobilitat tant de vehicles com de vianants, serien suficients els sensors que respecten completament la privacitat. En aquest cas, es tractaria de descartar els sistemes de visió per ordinadors que llegeixen matrícules i que, fins i tot, arriben a detectar cares.

La mobilitat, l'energia i la seguretat són els tres gran àmbits per implantar la IA a ciutats com Barcelona. El denominador comú de la intel·ligència artificial és desenvolupar algoritmes que optimitzin decisions. De fet, la IA, a partir de dades i/o coneixements, intenta

prendre millors decisions d'una manera flexible i dinàmica. Alguns exemples serien: regular millor els semàfors en funció del volum de trànsit, ajustar la intensitat dels autobusos, fomentar l'aparcament intel·ligent o regular la il·luminació dels carrers. I allò que canviarà radicalment la mobilitat a les ciutats a mig termini seran els cotxes autònoms. Si ho gestionem bé, augmentarà l'eficiència, estalviarem energia i disminuiran les emissions de gasos d'efecte hivernacle.

La intel·ligència artificial pot millorar el govern de les ciutats i enfortir la participació dels agents socials en la presa de decisions?

Un cop més, el potencial existeix però cal que hi hagi voluntat política i recursos. Es podrien dissenyar sistemes multiagents i agregadors d'opinions en base a arguments i contraarguments. El sistema d'IA es

podria enganxar a un simulador que desplegués diferents escenaris en funció de les decisions preses. Seria una manera de fer més atractiva la participació vers els ciutadans; fins i tot es podria incentivar la participació a través

“Tenim grups de recerca excel·lents. Formem part del club dels 15 països més competitiu en IA a escala global.”

de recompenses, com ara rebaixes impositives a les persones que participin activament.

Quin és l'estat de salut de la recerca en intel·ligència artificial a Catalunya i a Espanya?

Tenim molta massa crítica. Tenim grups de recerca excel·lents que publiquen a les millors revistes, tant sobre IA com sobre visió per computador. A escala europea, diria que només ens superen clarament Gran Bretanya, Alemanya, França, Països Baixos i Itàlia, i també ens supera Israel. Si ens fixem en tot el món, hi ha uns cinc o sis països més que ens superen. Formem part del club dels 15 països més competitiu en IA a escala global.

I pel que fa a empreses?

No estem gens malament. Un estudi francès recent situa Espanya com el quart país europeu pel que fa a la creació de noves empreses centrades en IA. Estan sorgint un gran nombre de *start-ups*, sobretot a Catalunya. Esperem que moltes es consolidin.

Per acabar: avui, la intel·ligència artificial està més orientada al benefici o al bé comú?

Darrerament, el gran motor de la IA és, sense dubte, el benefici. La prioritat de les grans empreses tecnològiques és guanyar diners, encara que diguin que la seva prioritat és desenvolupar la IA per construir un món millor. Per altra banda, els poders públics i el món acadèmic tenen un gran ventall d'oportunitats per fer moltes coses pel bé comú.

Alessandro Baricco **El virus i el 'Game'**

La primera conversa internacional sobre el coronavirus

es desenvolupa, no podia ser de cap altra manera, virtualment. Alessandro Baricco ens explica que el dinamisme de les veritats és avui més important que la seva exactitud, i que en aquest context el virus, tant informàtic com biològic, surfeja a una velocitat ultrasònica.

Som dilluns, 16 de març, i el segell italià Ponte alle Grazie acaba de publicar *Virus*, de Slavoj Žižek, un diari sobre les mutacions que provoca la crisi que és, en sí mateix, un llibre mutant. *L'ebook* anirà creixent dia a dia i els qui el comprin podran descarregar de franc les successives actualitzacions. No m'estranya que es publiqui a Itàlia el primer llibre en un idioma occidental sobre la pandèmia, no només perquè el seu sistema editorial és particularment veloç, sinó perquè aquest país estrany —que uneix com cap altre l'esperit clàssic i la picaresca atemporal, la il·lustració i el catolicisme— s'ha convertit, per la resta de països europeus i americans, en el nostre futur imminent. De manera que la meua conversa d'avui amb Alessandro Baricco és una conversa amb demà passat.

Com ha succeït amb tot durant les darreres setmanes, aquesta entrevista en públic ha passat per diverses fases, i moltes d'elles han durat tan sols unes hores. Estava anunciada des de feia mesos com una activitat del Centre de Cultura Contemporània. Havíem quedat una hora abans per conèixer-nos en persona i, per després de la conversa, teníem una reserva a un restaurant proper. Però la setmana passada ja semblava difícil que Baricco vingués des de Torí perquè havien començat els confinaments per la covid-19 en algunes regions del nord d'Itàlia. Quan ja vam tenir clar que no vindria, encara ens vam plantejar fer l'acte per Skype i amb públic. Després es van cancel·lar els vols amb Itàlia. Es van tancar les escoles i els centres culturals. Vam decidir que jo aniria al CCCB i que gravariem allà no només l'entrevista, sinó també l'espai buit com un estrany i —a la seva manera— eloqüent document. Però llavors va començar el confinament i el consegüent teletreball. Al final, vam fer proves perquè la conversa fos a distància, i així ha començat un xat múltiple que ens permetrà assegurar-nos que la gravació s'ha realitzat correctament per al fals directe d'aquesta tarda.

Baricco apareix a la meua pantalla despenjat i amb una gran ampolla d'aigua a la mà; la deixa fora de camp, s'asseu i comença a tocar acords clàssics en un teclat. Després de saludar-nos, no li pregunto si això que toca és el teclat d'un orgue o d'un piano, si l'estic veient a través de la càmera d'un ordinador o del telèfon mòbil: prefereixo saber si està veient *ZeroZeroZero*, la nova adaptació d'un llibre de Roberto Saviano. “No miro sèries”, em respon, la qual cosa em sorprèn, perquè *Los bárbaros* i *The Game* són dos assajos que expliquen l'essència de les xarxes socials, els videojocs, les sèries de televisió, els discursos i les interfícies estrictament contemporanis. Em diu que sí que va veure alguns capítols de *Gomorra*, que li van semblar boníssims, però que ell en realitat és un lector clàssic, del *novecento*, tot i estar enormement interessat en el segle XXI.

El tècnic del CCCB compta des de deu fins a zero i comença a gravar. Començo presentant Baricco, afirmant que ens trobem en un context històric terrible i, això no obstant, fascinant, en el

© Beto Gutiérrez

Jorge Carrión. Escriptor, periodista i codirector del Màster en Creació Literària de la UPF-BSM. Escriu regularment als diaris *The New York Times* i *La Vanguardia*. Els seus darrers llibres d'assaig publicats són *Librerías* (Anagrama, 2013), *Barcelona. Libro de los pasajes* (Galaxia Gutenberg, 2017) i *Contra Amazon* (Galaxia Gutenberg, 2019).

qual el concepte de viral ha tornat al camp que li correspon, el de la biologia, tot i que —com aquesta conversa— no s'entén sense el de les pantalles. Em dona la raó: “Per a la ment de l'intel·lectual, el que està succeint, malgrat la pena, és una festa, perquè tot el que veus està canviant el món”. I a continuació fa servir una metàfora molt pròpia de Paul Virilio: “Hem tingut un accident de cotxe, un accident de cotxe global, els implicats som tots, encara estem intentant treure els morts

Diu Baricco que “la democràcia ara mateix funciona com un sistema d'emergència, és l'ambulància”.

i els ferits de la ferramenta en què s'ha convertit el monstrosos vehicle en què viatjàvem, després començarem a preguntar-nos com va poder passar, si el vam poder evitar, si hi haurà una propera

vegada”. Amplia la metàfora: “La democràcia, ara mateix, funciona com un sistema d'emergència, és l'ambulància; d'aquí la confiança que de sobte li tenim, venim d'anys d'una profunda crisi de confiança en la classe política i científica, i de sobte és l'únic que tenim. I això està sent només un assaig general. Passarem els propers cinquanta anys així. El planeta s'està acabant”. Si la Guerra Civil espanyola va ser el pròleg de la Segona Guerra Mundial, el coronavirus —simultani a un hivern inusualment càlid o als incendis australians— és la introducció a la radicalització del nou ordre climàtic. O del desordre mediambiental, cada vegada més caos.

Experiència del límit

No té sentit que aquesta crònica sigui un resum complet de la conversa perquè el vídeo ja estarà penjat al web del CCCB quan algú llegeixi aquestes línies: parlem de la seva obra, que des de *Seda* crea estructures més pròpies d'internet que de la tradició literària; de la seva admiració per autors com Emmanuel Carrère o Javier Cercas, perquè segons ell la seva manera de dissenyar els llibres frega la perfecció; del concepte d'*obra mestra*, que segons Baricco ha deixat de tenir sentit perquè ara tots busquem sèries, constel·lacions, no artefactes únics, esfèrics; de la llibreria que va obrir fa vint anys a Torí on només es venien vint-i-vuit llibres, triats amb molta cura i recomanats per altres grans lectors (en àudios que els clients podien escoltar, molt abans que es possessin de moda els podcasts); o de l'Scuola Holden, el centre d'ensenyament d'escriptura i humanitats, clàssiques i sobretot digitals, que lidera a Torí. El que sí té sentit és deixar aquí un testimoni de la que molt probablement hagi estat la primera conversa internacional sobre el coronavirus, quan encara ens trobàvem a les primeres setmanes de la crisi. Perquè aquesta experiència del límit exigeix registre, autocrítica i record.

Entre *Seda* i *The Game*, a través de *Los bárbaros* i molts altres dels llibres de Baricco, hi ha un fil conductor que cohesiona l'obra: el

▲
Un moment de la conversa virtual entre Alessandro Baricco i Jorge Carrión, organitzada pel CCCB el passat 16 de març. Es pot recuperar en aquest enllaç: <https://youtu.be/7k17QRpRmh0>.

del viatge. En tots els seus textos hi ha un elevat grau de moviment i d'inquietud. En el capítol sobre Google a *Los bárbaros* llegim: "És com si el Sentit, que durant segles va estar unit a un ideal de permanència, sòlida i completa, hagués marxat a buscar un hàbitat diferent, dissolent-se en una forma que és més aviat moviment, llarga estructura, viatge. Preguntar-se què és alguna cosa significa preguntar-se quin camí ha recorregut fora de sí mateix". Tot buscant la nova lògica dels cercadors, intentat comprendre com han alterat les formes en què ens informem, aprenem, coneixem, gairebé reescriu *Ítaca*, el poema de Cavafis. Ja no importa la pregunta i la seva resposta, el problema i la seva resolució: s'imposa ara la ruta de vincles, desviaments, trobades, troballes, distraccions, descobriments.

Li pregunto si trobarem en el segle xx les claus per entendre què està passant. Si els supervivents de la Segona Guerra Mundial i de l'extermini nazi o els filòsofs i els crítics culturals que van analitzar la guerra de Vietnam o la caiguda del Mur de Berlín ens ajudaran a comprendre la pandèmia i els seus canvis probablement radicals. Sé que a *The Game* afirma que els informàtics, els inventors, els programadors, els profetes de Silicon Valley van crear el nou paradigma en el qual vivim com una forma de rebuig més o menys conscient dels valors que van defensar els pensadors i els escriptors del cànon, com la profunditat

El virus ha lliscat com cap altre per la membrana pixelada i per les autopistes de la globalització, per les plataformes i pels aeroports, per les xarxes socials i pel turisme. I la seva velocitat ultrasònica es deu precisament a la seva baixa densitat.

o la memòria. Per això no em sorprèn que em respongui: “No, no, tot el que està passant és típic del *Game*”. El bo tant com el dolent: gràcies als dispositius, a les eines o a les xarxes socials es consciència més ràpidament, se salven moltes vides.

“Allò que segurament ha passat al *Game*, atesa la seva baixa densitat, és que el dinamisme

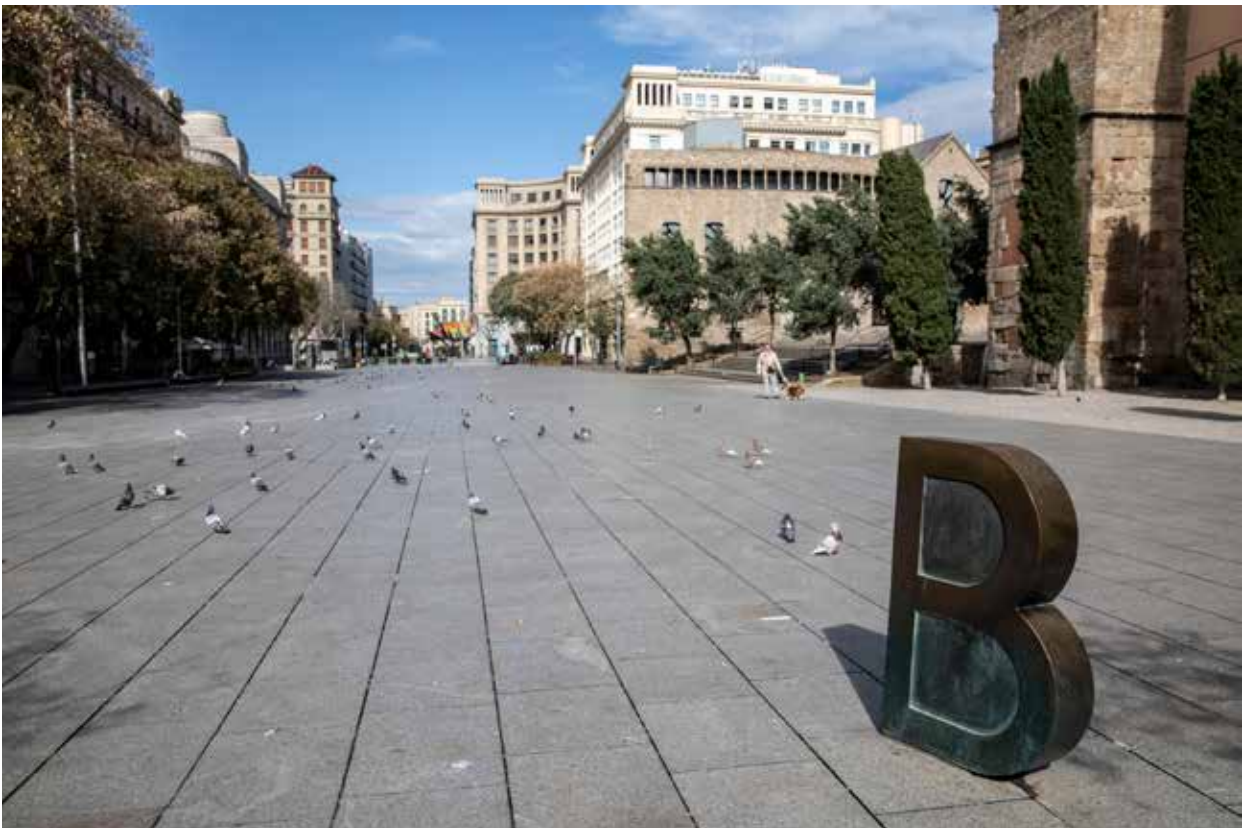
de les veritats s’ha tornat més important que l’exactitud. En termes elementals: val més una veritat inexacta, però amb un disseny adequat per creuar el *Game*, que una veritat exacta però lenta de moviment i incapaç de desenganxar-se del punt en què ha nascut”, escriu Baricco en el seu llibre, on parla del disseny de l’*storytelling* al segle XXI com d’una enginyeria que ha de ser aerodinàmica per captar atenció en el nou ecosistema. El virus ha lliscat com cap altre per la membrana pixelada i per les autopistes de la globalització, per les plataformes i pels aeroports, per les xarxes socials i pel turisme. I la seva velocitat ultrasònica es deu precisament a la seva baixa densitat, a la seva capacitat de fer surf, imprecís, desconegut. Per molt que tinguem el seu mapa genètic, encara no el coneixem bé. Els símptomes que provoca són variables. Gairebé la meitat dels tests que es fan surten negatius, tot i que el virus sí hagi inoculat els cossos. Ni tan sols el nom s’ajusta a la veritat: li diem coronavirus, però el patògen en realitat ni tan sols es diu covid-19, sinó SARS-CoV-2. Durant massa setmanes vam dir que era una grip. Ara s’ha convertit en sinònim d’una altra paraula: guerra. És esquiú, aerodinàmic, posvertader. Una criatura amb una genètica molt anterior a la paraula “virus” o a la seva etimologia grega (toxina, verí). Un campió de l’evolució i de l’adaptació que es propaga amb la mateixa facilitat per les pells humanes que per les superfícies del *Game*.

The Game
Anagrama, 2019

Seda
Anagrama, 1996

Pla d'usos de Ciutat Vella: protegir la vida veïnal

Jordi Rabassa i Santi Ibarra

Des de 1992 s'han implantat diferents Plans d'usos a Ciutat Vella per regular les activitats econòmiques i les llicències urbanístiques. El darrer, aprovat el 2017, posa èmfasi en la promoció del comerç de proximitat. Aquesta eina és indispensable per millorar la qualitat de vida i garantir que els veïns puguin continuar al barri.

La millora urbana del centre històric de Barcelona ha estat una prioritat dels governs municipals des de la recuperació de la democràcia, i sota aquesta premissa s'han impulsat polítiques de transformació socials, urbanístiques i econòmiques. S'han promogut planejaments urbanístics i s'han desenvolupat accions socials, entre les quals destaquen les intervencions en el parc d'habitatges, la construcció d'equipaments i la creació de nous espais públics a la ciutat. Pel que fa a les polítiques públiques focalitzades a aconseguir una transformació econòmica, s'han dut a terme una successió de plans especials de concurrència pública, hoteleria i altres activitats coneguts amb el nom de Pla d'usos. Es tracta d'una eina urbanística que regula les condicions d'implantació de les noves llicències en un territori en base al seu impacte en l'espai públic i que incideix en el fre o la promoció de models econòmics i socials.

Aquesta eina resulta essencial a Ciutat Vella, el districte central i històric de Barcelona, un espai que genera un gran interès entre els visitants i causa una sobreesaturació de persones, així com moltes tensions amb els residents i el comerç. Aquesta gran afluència de visitants fa que el districte sigui molt atractiu per promoure activitats culturals, comercials, d'oci, d'hoteleria i de restauració, la qual cosa genera una especialització econòmica que provoca la desaparició de les activitats orientades a donar servei als veïns i veïnes, i ocasiona certes molèsties als residents que fins i tot acaben afectant la seva salut.

Per revertir aquesta situació, el primer Pla d'usos de Ciutat Vella es va implantar l'any 1992 amb l'objectiu de regular les activitats econòmiques i resoldre les problemàtiques que generaven. Va ser el primer de la ciutat i, posteriorment, n'hi ha hagut set més, fins l'actual. Aquests primers plans, promoguts per governs socialistes, van restringir les activitats —provocant així un efecte de contenció del creixement— i van limitar la concessió de llicències d'apartaments turístics. Però no va ser fins el Pla d'usos de 2010 que la regulació va suposar un fre real a les noves llicències amb la introducció d'un element regulador cabdal: la densitat màxima d'establiments.

Malauradament, aquesta tendència es va modificar durant el mandat convergent. El Pla d'usos de 2013 va liberalitzar les noves llicències en molts indrets del districte, un fet que es va justificar tot apel·lant a la necessitat de donar resposta a la crisi econòmica. La naturalesa reguladora d'aquesta eina urbanística es va pervertir i es va utilitzar com un pla de desenvolupament econòmic adreçat a les activitats relacionades amb el turisme. Aquesta contradicció va fer que els jutjats l'acabessin declarant nul de ple dret.

Comerç de proximitat

L'any 2015, des del nou govern de Barcelona en Comú, ens vam proposar modificar el Pla d'usos vigent amb una clara voluntat de

Jordi Rabassa. Llicenciat en Història, diplomad en Estudis Avançats i certificat en Suficiència Investigadora, tots per la Universitat de Barcelona. És autor de diversos llibres i publicacions centrats en la història contemporània local del barri de Sant Andreu i de la ciutat de Barcelona. Ha estat fortament implicat en la vida associativa i veïnal de Sant Andreu i del casc antic. Entre el 2015 i el 2019, va ser conseller tècnic del districte de Ciutat Vella i, des del 2019, és regidor del mateix districte.

Santi Ibarra. Llicenciat en Arquitectura i màster en Projectes Arquitectònics. Ha sigut professor d'arquitectura i urbanisme durant 10 anys a ETSALS. Membre de la revista *Quaderns d'Arquitectura i Urbanisme* i comissari de l'exposició *Arquitectures sense lloc*, ha escrit articles sobre la relació entre l'urbanisme, els moviments socials i les institucions. Soci fins el 2015 de Sio2 Arch, oficina especialitzada en habitatge i equipaments públics, és conseller de districte a Ciutat Vella des del 2015.

suprimir els efectes negatius que certes activitats provoquen a l'espai públic i d'afavorir la diversitat comercial, posant especial èmfasi en el comerç de proximitat.

Es va encarregar l'*Estudi dels usos urbans a Ciutat Vella, tipus i conflictes* (Estudi 300.000Km/s, 2017), una innovadora cartografia dels moviments de les persones, els usuaris de locals d'oci i els visitants del districte. Els resultats obtinguts van evidenciar la vulnerabilitat social, la fragilitat del teixit residencial, els processos d'expulsió deguts

El gran repte era aconseguir un equilibri entre el desenvolupament de l'activitat econòmica i la salut de les persones residents en el territori.

a l'excessiva orientació del teixit econòmic cap al visitant, i la conflictivitat derivada de l'exercici de les activitats, principalment relacionades amb els problemes de soroll nocturn a l'espai públic.

D'altra banda, l'Agència de Salut Pública de Barcelona

va desenvolupar l'*Estudi de valoració de l'impacte del soroll procedent d'activitats relacionades amb l'oci nocturn sobre la salut de les persones a Ciutat Vella* (Ajuntament de Barcelona, 2017), del qual es van obtenir uns resultats que evidencien la relació entre la contaminació acústica i l'afectació greu sobre la salut de les persones que viuen al districte.

Els resultats d'aquests dos estudis van ressituar les nostres prioritats polítiques en la redacció del nou pla, en el qual es va definir com a objectiu principal la protecció de la vida dels veïns i les veïnes de Ciutat Vella. Perquè, malgrat que el territori pateix una desmesurada pressió turística i la seva vida veïnal ha estat oblidada molt sovint per part dels diferents governs municipals, Ciutat Vella segueix sent un districte residencial. Així doncs, es va considerar essencial preservar la vida dels seus barris com un element central per tal de garantir que el veïnat de Ciutat Vella continués vivint al districte. El gran repte era aconseguir un equilibri entre el desenvolupament de l'activitat econòmica i la salut de les persones residents en el territori.

Entre l'equip de tècnics municipals, l'equip redactor extern i la ciutadania vam dur a terme un diagnòstic crític dels plans anteriors, tot aportant millores normatives i consistència jurídica, i censant per primera vegada i de forma molt acurada totes les activitats que tenien lloc al territori. Així mateix, vam evidenciar amb rigor la prevalença de l'ús residencial, la fragilitat del teixit urbà i la vulnerabilitat residencial, tot definint el llindar de saturació de les activitats compatibles amb la qualitat de vida del veïnat. Per fer-ho, vam creuar les dades d'acumulació de llicències amb els gràfics d'exposició al soroll dels diferents sonòmetres instal·lats a la via pública.

Aquest llindar de saturació va ser clau per justificar la restricció de noves llicències a zones saturades. L'element més innovador del treball dels urbanistes va ser la capacitat de prognosi de l'aplicació de la normativa; l'equip redactor va crear una eina capaç

de simular escenaris de saturació basant-se en l'aplicació de diferents paràmetres de regulació.

Per tots aquests motius, el Consell Superior de Col·legis d'Arquitectes d'Espanya va atorgar el Premi d'Urbanisme Espanyol 2019 al Pla d'usos de Ciutat Vella, el màxim reconeixement per part de la professió en l'àmbit del planejament urbà.

Participació ciutadana

Dèiem que la ciutadania també va col·laborar en la redacció del pla mitjançant un procés participatiu conduït per la cooperativa Raons Públiques. El procés va comptar amb la participació de diferents sectors implicats en l'àmbit veïnal i econòmic. Els resultats obtinguts van constatar l'afectació que la saturació de les activitats econòmiques orientades al turisme produïa sobre la vida de les veïnes i els veïns que viuen al districte i la necessitat de simplificar-ne la regulació.

Des de l'inici dels treballs que van desembocar en el Pla d'usos de 2017 sabíem que, tot i que la liberalització de les activitats havia tingut un desplegament rapidíssim a Ciutat Vella, la restricció tindria uns efectes molt més lents, ja que els plans d'usos sempre actuen sobre allò preexistent. Per tant, és cert que el model econòmic no s'ha modificat, però sí que podem constatar que el monocultiu econòmic no

Un camió recull
les escombraries en un carrer
de Ciutat Vella.

▲
Un comerç obert
a Ciutat Vella.

ha augmentat i que la tendència de sol·licitud de noves llicències s'ha capgirat: ara mateix són majoritàries les peticions de llicència de comerç de proximitat, mentre que les de restauració i les d'activitats dirigides al públic turista són gairebé residuals. Això ens situa en un escenari futur en el qual s'incrementaran les activitats econòmiques destinades al públic local i es reduiran les turístiques.

Amb tot, un pla d'usos pensat per protegir la població que viu a Ciutat Vella no és suficient per canviar el model. És una peça més d'un engranatge en què s'han d'incloure elements ja aprovats en el darrer mandat i desenvolupats també en aquest: el pla de dinamització econòmica i comercial, la territorialització dels serveis de Barcelona Activa, un pla d'inspeccions proactiu i eficient —acompanyat d'un reforç de l'aparell de serveis jurídics— i un urbanisme pensat amb la participació del veïnat per al seu propi benefici.

Barcelona ha de ser una ciutat que cuida la vida de barri: amb unes veïnes i uns veïns que tinguin dret a participar dels processos de construcció ciutadana i una Administració que tingui el deure de garantir aquesta participació i la vida comunitària. Aquest és l'esperit del Pla d'usos de Ciutat Vella de 2017.

Barcelona en dades

Viure la cultura

Participar en la vida cultural va més enllà d'assistir a alguna de les activitats, de pagament o gratuïtes, que ofereix la ciutat. És anar a veure espectacles, visitar exposicions o llegir un llibre. Però també és formar part d'associacions culturals, actuar en obres de teatre amateur o pintar un quadre.

L'Institut de Cultura de Barcelona ha elaborat l'«Enquesta de participació i necessitats culturals de Barcelona» amb l'objectiu de conèixer les inquietuds culturals i el valor que els ciutadans atorguen a la cultura. Els resultats confirmen desigualtats en l'accés i en la participació, però també mostren que tota la ciutadania valora positivament la cultura.

Marga Pont, textos Astrid Ortiz, infografia

© Marc Gómez.

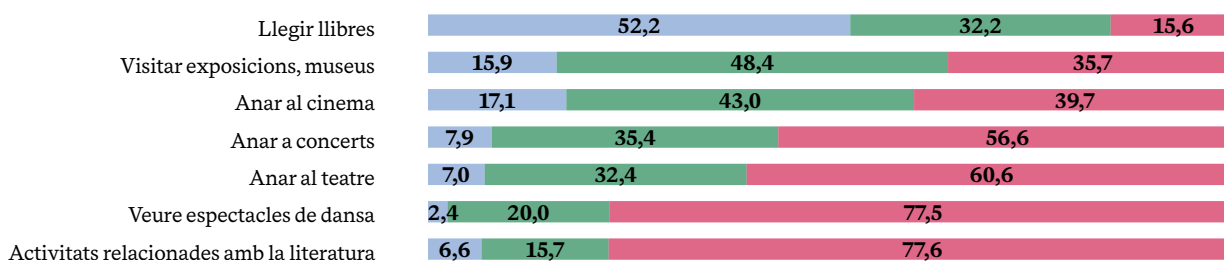
Com és la participació cultural a Barcelona

La ciutadania participa en la cultura de formes molt diverses i també amb grans desigualtats d'accés a les diferents activitats. La lectura és la pràctica cultural més estesa. Només el 15,6 % diu que no llegeix llibres mai o gairebé mai. Al voltant d'una de cada cinc persones assisteix a espectacles de dansa (22,4 %) i a activitats relacionades amb la literatura (22,3 %). Més de la meitat de la població (62,4 %) accedeix a algun tipus d'activitat cultural, i gairebé una de cada quatre persones (39,7 %) practica alguna activitat. Només una de cada deu persones practica de forma intensa activitats com fer fotografies, escriure, pintar o tocar un instrument.

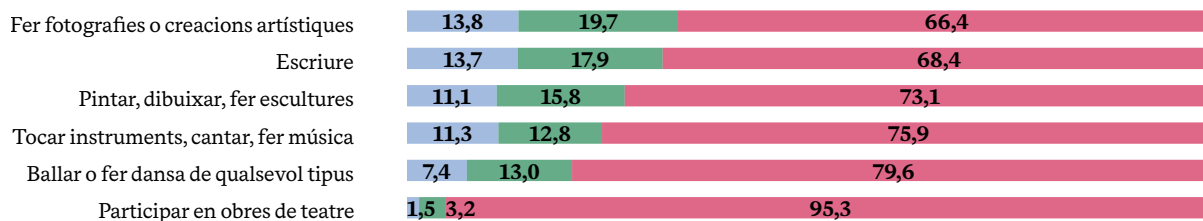
La participació cultural no es limita a les activitats d'allò que s'ha anomenat "cultura legitimada", sinó que es desenvolupa a través d'altres activitats no sempre reconegudes com a culturals. Un 70,6 % dels enquestats participa en aquests tipus d'activitats, gairebé un 10% més que les persones que accedeixen a activitats legitimades (62,4 %). Passejar per la ciutat (70,6 %) o per la natura (43,4 %) i anar a restaurants (43,5 %) són les més esteses.

% DE PARTICIPACIÓ EN ACTIVITATS CULTURALS LEGITIMADES

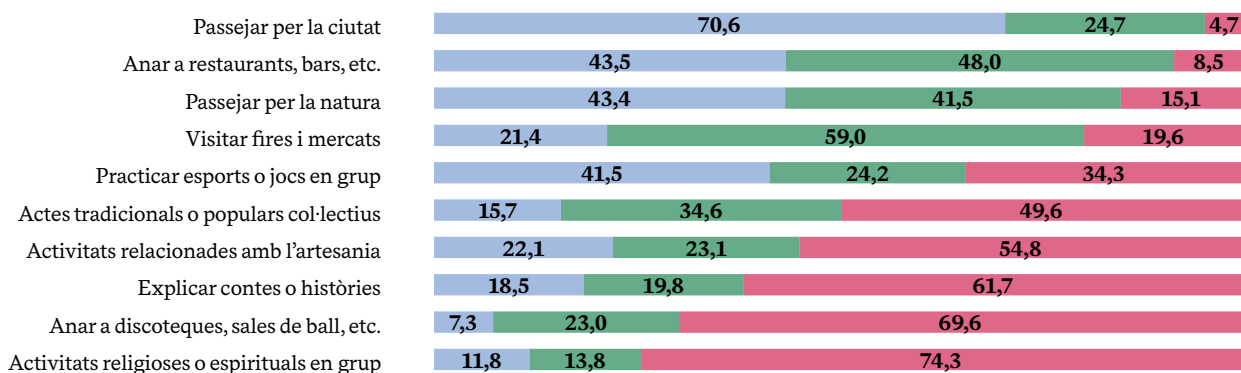
ACCÉS / ASSISTÈNCIA

PRÀCTICA

% DE PARTICIPACIÓ EN ACTIVITATS DE CULTURA NO LEGITIMADA

■ Sovint o molt sovint ■ De tant en tant ■ Mai o gairebé mai ■ NS/NC

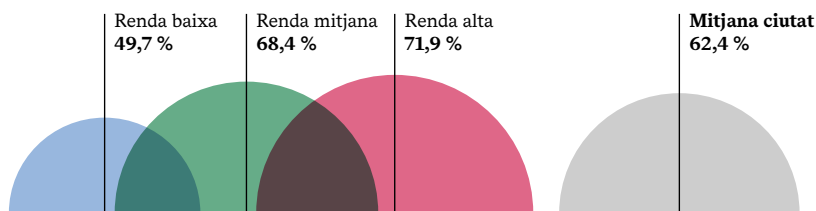
Els factors de desigualtat en l'accés

La renda i l'entorn familiar són els principals condicionants de les desigualtats a l'hora de participar en la vida cultural. Els habitants de barris de rendes baixes assisteixen menys a activitats culturals i fins i tot practiquen menys activitats culturals no legitimades que la mitjana de la població.

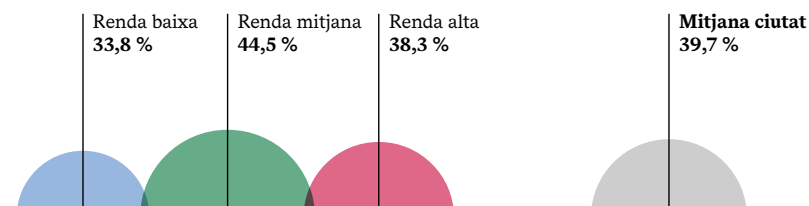
El fet que la mare practiqui més activitats culturals també és un factor condicionant a l'hora d'accedir a la cultura. Quan la mare fa dues o més activitats culturals, la meitat dels descendents declaren practicar-ne una, dues o més. En canvi, en el cas de les mares que no fan cap activitat o només una, el 67,2 % dels seus fills o filles no participen en cap activitat cultural.

ASSISTÈNCIA O PRÀCTICA D'ACTIVITATS CULTURALS (SEGONS NIVELL DE RENDA FAMILIAR DISPONIBLE)

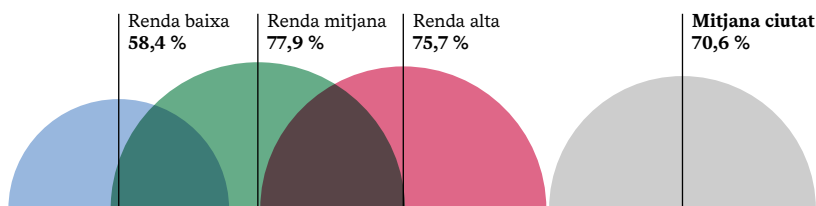
% DE PERSONES QUE SOVINT O MOLT SOVINT ASSISTEIXEN A ACTIVITATS CULTURALS

% DE PERSONES QUE SOVINT O MOLT SOVINT PRACTIQUEN ACTIVITATS CULTURALS

% DE PERSONES QUE SOVINT O MOLT SOVINT FAN ACTIVITATS DE CULTURA NO LEGITIMADA

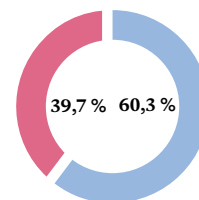
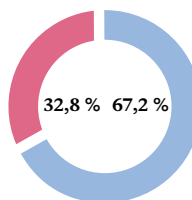
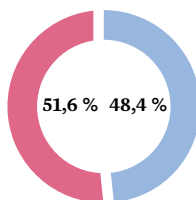

PRÀCTICA D'ACTIVITATS CULTURALS SEGONS LA PRÀCTICA DE LA MARE

PRÀCTICA INTENSA DE LA MARE

PRÀCTICA NO INTENSA DE LA MARE

MITJANA CIUTAT

■ % de fills que practiquen una o més activitats

■ % de fills que no practiquen cap activitat

Les necessitats culturals

Tothom voldria dedicar més temps a les activitats culturals, tant els qui ja en fan com els qui no en fan cap. Les persones amb menys oportunitats i recursos, és a dir, les que viuen en barris de renda baixa, manifesten més necessitat de participar en activitats culturals (legitimades i no legitimades). En el cas de la pràctica, els qui fan més activitats són els qui voldrien fer-ne encara més. D'altra banda, l'accés a l'educació en expressions artístiques també està condicionat per la renda.

Homes i dones mostren necessitats culturals similars quan es tracta de practicar i d'assistir a activitats culturals. Les persones que fan menys activitats són les que tenen més necessitat de fer-ne. En concret, el 69,6% dels homes i el 64,5% de les dones que no practiquen cap activitat desitjarien participar activament en alguna.

% DE PERSONES QUE VOLDRIEN ASSISTIR A MÉS ACTIVITATS CULTURALS (SEGONS EL NOMBRE D'ACTIVITATS A QUÈ JA ASSISTEIX)

TRES O MÉS ACTIVITATS

Barris renda baixa.....	26,9%
Barris renda mitjana.....	19,2%
Barris renda alta.....	20,0%
Mitjana barris.....	22,1%

DUES ACTIVITATS

Barris renda baixa.....	21,8%
Barris renda mitjana.....	18,2%
Barris renda alta.....	19,6%
Mitjana barris.....	19,7%

UNA ACTIVITAT

Barris renda baixa.....	33,9%
Barris renda mitjana.....	30,8%
Barris renda alta.....	24,6%
Mitjana barris.....	30,9%

CAP ACTIVITAT

Barris renda baixa.....	17,4%
Barris renda mitjana.....	31,8%
Barris renda alta.....	35,7%
Mitjana barris.....	27,4%

% DE PERSONES QUE VOLDRIEN PARTICIPAR MÉS EN ACTIVITATS CULTURALS (SEGONS EL NOMBRE D'ACTIVITATS EN QUÈ JA PARTICIPA)

TRES O MÉS ACTIVITATS

Homes.....	1,2%
Dones.....	3,8%
Mitjana.....	2,6%

DUES ACTIVITATS

Homes.....	5,5%
Dones.....	7,4%
Mitjana.....	6,6%

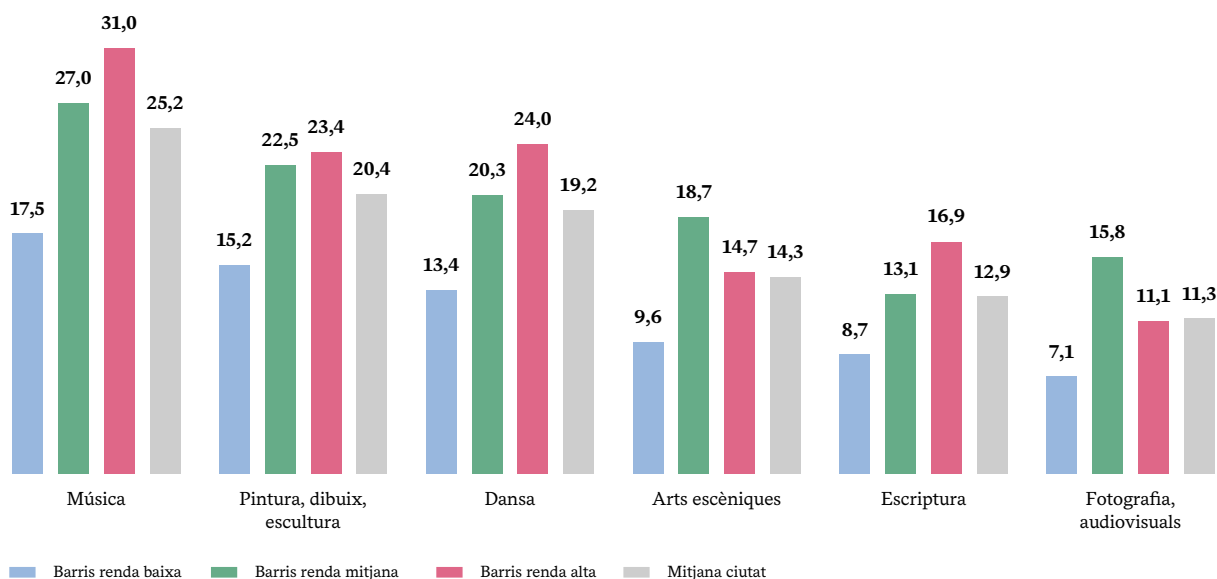
UNA ACTIVITAT

Homes.....	23,6%
Dones.....	28,6%
Mitjana.....	26,3%

CAP ACTIVITAT

Homes.....	69,6%
Dones.....	60,2%
Mitjana.....	64,5%

% DE PERSONES AMB FORMACIÓ EN ACTIVITATS ARTÍSTIQUES (SEGONS RENDA FAMILIAR DISPONIBLE)

Els espais per a la cultura

Els equipaments públics millor valorats són les biblioteques i els centres cívics. Una gran part de la població valora com a actius culturals espais que no sempre són reconeguts com a tals, com les places, els parcs i les platges (41,7 %).

Un hipotètic tancament de la biblioteca o del centre cívic afectaria més a títol individual als residents dels barris de renda baixa. Aquestes diferències no s'observen quan es pregunta sobre com afectaria el tancament a la gent del barri (i no a les persones a títol individual). En termes generals, tots els enquestats consideren que el tancament tindria un impacte molt important per a la gent del barri (per sobre de 8 en una escala de 0 a 10).

COM CREU QUE AFECTARIA AL BARRI EL TANCAMENT DE LA BIBLIOTECA O EL CENTRE CÍVIC?*

BIBLIOTECA	CENTRE CÍVIC
Barris renda baixa..... 7,6	Barris renda baixa..... 8,3
Barris renda mitjana 8,2	Barris renda mitjana 8,2
Barris renda alta..... 7,8	Barris renda alta..... 8,0
Mitjana gent del barri 7,9	Mitjana gent del barri 8,2

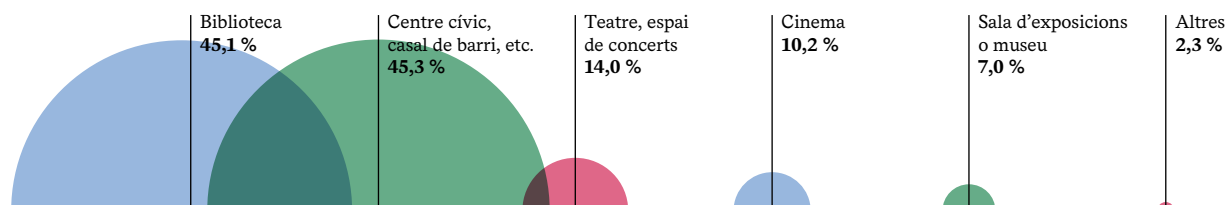
COM CREU QUE L'AFECTARIA PERSONALMENT EL TANCAMENT DE LA BIBLIOTECA O EL CENTRE CÍVIC?*

BIBLIOTECA	CENTRE CÍVIC
Barris renda baixa..... 6,4	Barris renda baixa..... 7,0
Barris renda mitjana 5,7	Barris renda mitjana 5,4
Barris renda alta..... 5,0	Barris renda alta..... 5,2
Mitjana entrevistat..... 5,9	Mitjana entrevistat..... 5,9

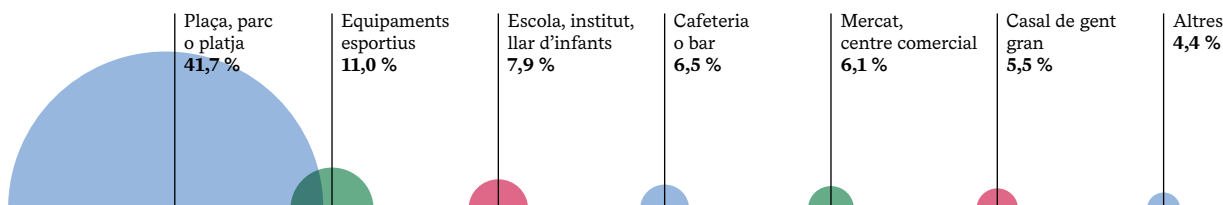
*Els enquestats han respost en quin grau els afectarien aquests supòsits valorant amb una puntuació entre 0 i 10, en la qual els punts signifiquen: 0-4 gens, 5-6 poc, 7-8 bastant, 9-10 molt.

ESPAIS IMPORTANTS PER A LA VIDA CULTURAL DE LES PERSONES*

ESPAIS CULTURALS CLÀSSICS

ALTRES ESPAIS DE VIDA CULTURAL

*Les persones enquestades han respost a la pregunta: "Quins són els tres espais o llocs més importants per a la vida cultural del barri?".

La cultura no és per a mi? Diversitat i desigualtats en la participació cultural

Nicolás Barbieri

Les dues paraules clau de la primera enquesta sobre participació i necessitats culturals a Barcelona són diversitat i

desigualtat. De l'enquesta es desprèn que el desig de participar no es limita als actes de la cultura legitimada i que per atendre totes les necessitats culturals cal situar l'equitat en el centre de les polítiques públiques. Equitat no vol dir homogeneïtat, sinó intervencions específiques segons les necessitats.

© Pepe Navarro.

© Antonio Lajusticia.

© Antonio Lajusticia.

© Carota Serrano.

Per què fer una enquesta sobre participació cultural a Barcelona¹? A les ciutats es discuteix amb intensitat sobre les desigualtats en la renda, en la salut, en l'educació o en l'accés a l'habitatge, però es parla poc de les desigualtats en les polítiques culturals. Correm el risc de beneficiar desproporcionadament les persones que més oportunitats culturals tenen i que més recursos culturals públics utilitzen. En el marc de la mesura de govern "Cap a una política pública de cultura i educació"², es va detectar la necessitat de disposar d'un coneixement més profund de la realitat cultural de la ciutat per elaborar i avaluar polítiques culturals amb el suport d'evidències rigoroses.

Una enquesta innovadora i rigorosa

Les enquestes de participació cultural han de fer front a alguns reptes clau. Un dels riscos més importants és homogeneïtzar, és a dir, reduir la diversitat de formes en què participem en la vida cultural a la ciutat. És evident que aquesta homogeneïtzació no es limita només a les activitats promogudes per les institucions culturals, però moltes enquestes consideren la participació únicament des del punt de vista del consum o de l'assistència a les activitats promogudes pel sector cultural, centrant-se sobretot en les categories de públic o audiència. Per això, el primer repte de l'enquesta sobre participació i necessitats culturals a Barcelona és abordar no només l'accés o l'assistència als esdeveniments, sinó també la pràctica cultural (creació, formació) i la participació en comunitat.

Un altre repte és evitar reproduir les jerarquies que genera el sistema cultural mateix. Així, es qualifiquen determinades pràctiques com a "no culturals" o s'etiqueten de "no participants" persones que, potser, intervenen en la vida cultural de la ciutat de manera diferent. Evidentment, l'enquesta ha de prestar atenció a allò que la literatura acadèmica anomena "cultura legitimada": activitats reconegudes per i generades amb el suport de les institucions públiques o d'altres agents del sector cultural amb més poder de prescripció. Però aquestes activitats són una part molt específica i formalitzada dels hàbits culturals. Per això, l'enquesta també posa atenció en altres activitats i pràctiques informals, comunitàries, populars, etcètera, que formen part de la vida quotidiana i que contribueixen al desenvolupament dels drets culturals.

Finalment, moltes enquestes de participació cultural es limiten a mesurar la demanda (allò que fem) i molt poques qüestionen les necessitats (allò que voldríem fer) i les valoracions (la importància d'allò que fem). Per això, la present enquesta va més enllà de la noció de cultura com a luxe i aborda la participació cultural com el que és: un dret humà.

Els resultats: de la diversitat a les desigualtats

Com és la participació cultural a Barcelona i quins factors n'expliquen les desigualtats? Quines necessitats culturals es poden detectar entre la població? Com valora la població la participació en la vida cultural de la ciutat? Aquestes són les tres grans preguntes que aborda l'enquesta.

Notes

1. Aquest article interpreta els resultats de la primera *Enquesta de participació i necessitats culturals de Barcelona*, desenvolupada per la Secretaria Tècnica de l'Institut de Cultura de Barcelona (Observatori de dades culturals de Barcelona). He format part de l'equip impulsor de l'enquesta, juntament amb Montse Tort i Assumpta Manils, a qui agraeixo molt especialment aquesta oportunitat.

Enllaç a l'enquesta:
<http://ow.ly/Qu5S50yNADc>

2. <http://ow.ly/TZzV50yNAIQ>

Nicolás Barbieri. Investigador i professor associat de la Universitat Autònoma de Barcelona. Doctor en Ciència Política i graduat en Humanitats. La seva recerca es concentra en l'anàlisi i l'avaluació de les polítiques culturals i socials, particularment en l'àmbit dels drets culturals i les desigualtats socials. Ha publicat llibres i articles en revistes internacionals i ha contribuït a la planificació, implementació i avaluació de projectes culturals i educatius. És autor del blog ubicarse.net.

En primer lloc, l'enquesta evidencia que la participació cultural a la ciutat és extensa i diversa, i que no es limita a les activitats promogudes per les institucions i les organitzacions culturals. Participar culturalment no és només participar en la cultura legitimada. La vida cultural a la ciutat es desenvolupa també a través d'activitats no sempre reconegudes com a tals, i l'enquesta així ho corrobora.

Ara bé, no només participem de manera diferent, sinó que la nostra participació cultural també està condicionada per desigualtats importants. El codi postal, l'entorn familiar, el nivell d'estudis, l'origen, el gènere o l'edat són factors significatius per entendre les oportunitats i els resultats en l'exercici del dret a participar en la vida cultural de la ciutat. I parlem de desigualtats perquè hi ha diferents graus de participació que s'associen sistemàticament a determinats factors i

La nostra participació cultural està condicionada per desigualtats importants, que s'associen sobretot al barri de residència i a la pràctica cultural familiar.

condicions socials, en particular el barri de residència i la pràctica cultural en l'entorn familiar.

En segon lloc, l'enquesta recull que la població de Barcelona manifesta necessitats culturals de forma generalitzada. Les necessitats són transversals al

conjunt de la ciutadania: tant les persones que participen sovint en activitats com les que no ho fan voldrien dedicar-hi (més) temps. Però les necessitats culturals també estan marcades per certes desigualtats. Si ens referim a l'assistència o a l'accés a activitats de cultura legitimada, les persones que participen menys en aquest àmbit manifesten més necessitat de fer-ho. Fins i tot les que han tingut menys oportunitats i recursos manifesten més necessitat o voluntat de participar. A més, les dones declaren més necessitat i voluntat de participar que els homes. Els resultats de l'enquesta qüestionen la idea, força estesa en el sector cultural, que "qui no participa és perquè no vol". Així, la participació cultural no és exclusivament una expressió de la subjectivitat personal, sinó també de complexes relacions socials, materials i simbòliques. I, a més, s'ha de tenir en compte la desconexió entre l'oferta d'activitats institucionals i les necessitats de la ciutadania.

La formació en les arts i les expressions culturals també és una necessitat a Barcelona. Es tracta d'un dret cultural novament condicionat per les desigualtats. Viure en un barri de renda mitjana o alta, tenir un nivell d'estudis més alt, una pràctica cultural familiar (i materna) més intensa, haver nascut a la resta de la Unió Europea o ser més jove implica haver tingut més oportunitats quant a l'educació artística i cultural.

En tercer lloc, l'enquesta reflecteix el gran valor de les expressions culturals en la vida de les persones, la comunitat i la ciutat. A diferència de la participació i les necessitats, no es perceben desigualtats significatives. Les persones, independentment del seu barri, origen, gènere i edat, atorguen molta importància i valors diversos a

Notes

3. En aquest sentit, em permeto citar la recerca *L'equitat en les polítiques culturals*, que hem desenvolupat amb el Centre d'Estudis i Recursos Culturals (CERC) de la Diputació de Barcelona i els municipis del Prat de Llobregat, Sabadell, Igualada i Tiana. Accessible a: <https://www1.diba.cat/llicencia/pdf/61960.pdf>

les arts i la cultura. També és transversal l'elevada importància que la població atorga als ensenyaments artístics que es desenvolupen en els centres educatius. En aquest sentit, un altre aspecte innovador de l'enquesta és la incorporació del concepte "actiu cultural" per identificar espais de referència per a la participació cultural a la ciutat. Una gran part de la població valora com a actius culturals espais no sempre reconeguts com a tals (places, centres educatius o equipaments esportius). Per la seva banda, les biblioteques i els centres cívics tenen un impacte important en la vida de les persones i destaquen pel reconeixement del seu valor públic.

Les polítiques culturals: de les desigualtats a l'equitat

L'enquesta sobre participació i necessitats culturals a Barcelona hauria de ser una eina rellevant per a qualsevol agent de la ciutat quan es tracta de prendre decisions que influeixen en el dret a participar en la vida cultural. No existeixen receptes o polítiques úniques i reproduïbles en tots els contextos. Si sumem el coneixement generat en l'enquesta i en altres recerques³, podem suggerir línies estratègiques d'actuació.

Cal situar l'equitat en el centre de l'agenda de les polítiques culturals. Disposem d'experiències, projectes i iniciatives molt rellevants, però ens falten polítiques estructurals. Ara bé, hem d'entendre que promoure l'equitat en la participació cultural no significa "una mateixa cultura per a tothom" administrada i subministrada per les mateixes institucions i organitzacions. Equitat no equival a homogeneïtat, com tampoc a segregació: una política basada en la idea de "cadascú amb la seva cultura, però ben separats" tampoc permetrà fer front a les desigualtats.

El concepte d'equitat en polítiques culturals vol dir fer intervencions específiques en funció de necessitats col·lectives diferents, amb l'objectiu de reduir les desigualtats en l'exercici del dret a participar en la vida cultural. Cal fer-ho, a més, en comú, des del (re)coneixement de la diversitat de capacitats i de formes de participar de les persones i les comunitats, alhora que s'assumeixen responsabilitats i es despleguen polítiques públiques. L'equitat, però, no s'ha d'entendre com a "cultura a demanda". Aquesta perspectiva serà rellevant si ens interpel·la com a societat: els drets culturals seran drets reclamats per la ciutadania o no seran. Les organitzacions culturals tenen molt per fer pel dret de les persones a participar en la vida cultural de la ciutat. Però els agents educatius, el sistema de salut o les polítiques econòmiques (entre d'altres), també. Ens hem de preguntar plegats què ha de canviar per construir una societat on puguem dedicar temps a participar en allò que considerem culturalment valuós i significatiu. Hem de pensar quins canvis estructurals són bàsics per donar suport a les persones i comunitats en la seva vida cultural. Perquè els drets culturals avancen a mesura que avancen la resta de drets, i la democràcia també esdevé més real i sòlida quan s'exerceixen els drets culturals.

L'equitat en les polítiques culturals

Nicolás Barbieri
i Yunailis Salazar

Diputació de Barcelona, 2019.

Plec de cultura

Debat

Sant Jordi contra el coronavirus
Rescatar les llibreries
i salvar el llibre

per Francesc Bombí

Entrevista

Belén Funes

“Volia ensenyar la Barcelona
dels qui ho tenen més difícil”

per Joan Burdeus

Llibres

● *La gent del carrer Montcada.*

Una història de Barcelona
(segles XIII a XVIII)

Albert García Espuche

per Ramon Alcoberro

● *Barcelona: títol provisional.*

Un viatge literari per la ciutat

Andreu Gomila i Diego Piccininno
(Ed.)

per Ada Castells

Una vida normal

Fa poc temps vam perdre una forma de viure. Va quedar enfonsada sota una muntanya de lletres i de llàgrimes. Avui l’evocuem en les nostres converses, surt als subtítols de les notícies i, sobretot, somiem amb ella. Quan ens pensàvem que era l’últim que podíem perdre, va desaparèixer. L’anomenàvem “una vida normal”.

Sara, la protagonista de *La hija de un ladrón*, s’enfronta a tot per trobar aquesta forma de viure. A ella, l’hi han negat. A l’òpera prima de Belén Funes, a qui entrevistem en aquestes pàgines, la lluita de la Sara és a peu de carrer, sortejant obstacles, i està feta de coses simples i

propòsits no massa llunyans. L’únic que desitja aquesta jove mare és tenir “una vida normal”.

També Barcelona, dona lluitadora i vital, es troba avui perduda en aquesta recerca. Ha viscut el seu Sant Jordi en silenci, amb les llibreries tancades i sense roses als carrers. Temorosa. Però ella, per fortuna, té els seus llibres per no sentir-se desemparada, com podem llegir a les pàgines de *Barcelona: títol provisional*, que destaquem en aquesta secció. Ningú millor que els autors que l’han relatat, des de Rodoreda a Casavella, per apropar-nos el batec d’aquesta ciutat, que avui només somia amb tenir de nou “una vida normal”.

Sant Jordi contra el coronavirus Rescatar les llibreries i salvar el llibre

23 d'abril del 2020. Com cada any, Sant Jordi ha de matar el drac, però enguany la història pren un altre camí i l'enemic ha mutat en un virus que no es veu a simple vista ni es menja una princesa, però que ha arrasat el panorama social i cultural sense cap remei a l'horitzó. L'heroi potser s'haurà d'aliar amb el drac per derrotar la malaltia i esperar que el sector resisteixi el seu embat per reprendre la lluita anual, potser al juliol, potser a l'octubre. O potser el cavaller podrà salvar els llibres amb visites massives a les llibreries i un pla redemptor que contribueixi a posar ordre a la baula més feble del sistema editorial.

Ha passat el dia de Sant Jordi amb les llibreries tancades. El sector del llibre ha fet tot el que ha pogut però, abans i després, queda la incertesa. Les llibreries són un dels comerços a qui s'ha permès reobrir des de la fase 0 del desconfinament. Així i tot, el primer dia que era possible reprendre l'activitat, només una de cada dues va decidir aixecar la persiana, segons dades del Gremi de Llibreters. No se sap per a quantes el confinament acabarà suposant un tancament definitiu. S'han succeït iniciatives d'urgència com el projecte Llibreries Obertes i se n'han redescobert d'altres com Libelista; s'ha impulsat la venda als grans magatzems en línia (Amazon, però també Fnac, Abacus, La Casa del Llibre o El Corte Inglés), així com les comandes a les llibreries independents a través dels webs, per e-mail i per telèfon, i les vendes en quioscos i supermercats. Abans que arribés Sant Jordi, cada jornada que passava es difonien iniciatives i campanyes, acompanyades d'algunes polèmiques i cert malestar per com s'han gestionat, però ja es pot dir que si bé han servit per afeblir l'estocada, la ferida encara és oberta. Ara la idea és celebrar la gran festa del llibre el 23 de juliol, en ple estiu, sota un núvol d'incertesa vírica que tot ho amara i invitacions constants d'ajornar la celebració. I, si no es pogués, es diu de moure-la a l'octubre. Per alguns, serà massa tard.

El president de la Generalitat mateix ja va assegurar que s'intentaria reactivar l'activitat de les llibreries "com més aviat millor" i que calia "prioritzar un sector cultural molt tocat, devastat", motiu pel qual es va acordar crear una comissió per elaborar un pla de rescat en una reunió entre la consellera de Cultura, Mariàngela Vilallonga, i representants del sector: Xavi Ramiro (APIC), Bel Olid (AELC), Àngels Gregori (PEN Català), Montse Ayats (Associació d'Editors en Llengua Catalana), Maria Carme Ferrer (Gremi de Llibreters), Patrici Tixis (Cambra del Llibre de Catalunya i Gremi d'Editors), Martí Romaní (Gremi de

© Vicente Zambrano

Distribuidors) i Jesús del Hoyo (Col·legi Professional de Disseny Gràfic de Catalunya).

A hores d'ara, davant la incertesa, el sector aguanta la respiració. Com avançarà el desconfinament? Quines conseqüències tindrà l'aturada? Passades les primeres setmanes de desescalada, recordarà la gent que la cultura en general i els llibres en particular els han ajudat a passar els dies i acudirà en massa a les llibreries? Si per superar la pandèmia hem estat els ciutadans qui ens hem fet responsables tot quedant-nos a casa, ens farem també responsables de la recuperació o esperarem que siguin els governs i les institucions els qui ho arreglin tot? Certament, no hi ha respostes.

De moment, aquest esglaó feble de la cadena fa el cor fort. Montserrat Úbeda, directora de la llibreria Ona, que havia d'obrir precisament al mes d'abril per estar rodada per Sant Jordi, explicava que "aquesta aturada ens anirà bé per replantejar-nos la manera com comprem els llibres i com consumim en general". Lluís Morral, de Laie, creu que com a mínim aquest any "s'ha salvat la cara", en part perquè els lectors han dirigit les comandes al web com mai fins ara. Isabel Sucunza, de La Calders, tuitejava per què s'havia pogut salvar relativament de la suspensió de Sant Jordi: "Fa uns anys vam decidir que la parada d'aquell dia la muntaríem sempre en un lloc (l'Antic Teatre) fora del *mogollón* per seguir mantenint el contacte amb els nostres clients habituals en un entorn que ho facilita".

Aquesta meravellosa festa també ha posat (encara més) al descobert una feblesa, i és que precisament el fet que en un sol dia es vinguin tants exemplars no és quelcom extraordinari si es repeteix cada any i si la facturació total del sector en depèn en gran mesura. En massa casos, la festa del llibre (i de la rosa, també) no és un premi, sinó una taula de salvació a la qual s'agafen cada any. I, aquest any, això que ha passat és un naufragi en tota regla, i n'hi haurà

que arribaran a terra ferma i miraran de remuntar, en millors o pitjors condicions, però també n'hi haurà que s'hauran enfonsat. De moment, ja hi ha hagut alguns impagaments, i n'hi haurà més si no es troba liquiditat, i això sense comptar que algunes empreses han hagut de recórrer a expedients de regulació temporal d'ocupació.

Es mantindrà el ritme de comandes en línia a les llibreries independents i s'evitarà la temptació del servei asèptic, però puntual, dels grans d'internet? O continuarà pujant el llibre digital, ara que més i més lectors hi han entrat de ple?

En el capítol de les receptes, l'escriptor i editor d'Apostroph Bernat Ruiz Domènech, expert en el sector editorial i autor del llibre publicat l'any passat *Desencadenats. Un nou mercat per al llibre independent* (Saldonar, 2019), ha elaborat al seu blog (<http://www.bernat-ruiz.com>) un itinerari amb una sèrie de propostes que creu que contribuirien a fer sortir el sector d'allò que ell ha anomenat "primavera negra". Presenta un pla en tres fases: rescat, reforç i reconversió.

La festa del llibre (i de la rosa, també) no és un premi, sinó una taula de salvació a la qual el sector s'agafa cada any.

Rescat per mitjà de la compra de llibres

Primer, doncs, cal fer un rescat que ha d'incloure compres massives a les llibreries per part de les biblioteques: "La principal mesura de rescat ha de ser ràpida i aplicada a la baula més feble, les llibreries, amb tres objectius: que en tanquin tan poques com sigui possible, que recorrin a les devolucions el menys possible i que reprenguin les comandes immediatament". Ruiz Domènech concreta que aquesta compra de llibres ha d'incloure totes les llibreries amb "mecanismes de redistribució de l'esforç; el volum de compra a cada llibreria s'ha d'establir comparant la facturació de l'any anterior amb l'any corrent. A major descens, més compra, però amb un límit de facturació màxima. En aquesta fase cal salvar-ne tantes com sigui possible, i per fer-ho cal introduir mecanismes correctors que beneficiïn els petits i mitjans". "La compra des de les biblioteques és l'única manera ràpida i legal d'injectar diners a la cadena, ja que els crèdits tous i les desgravacions fiscals, que han de tenir el seu paper en la fase de reforç, no arribaran a temps", rebla.

Pel que fa al pressupost de la mesura, creu que s'ha de repartir en els diversos nivells (Estat, Generalitat, Diputació i ajuntaments), però han de ser els municipis els qui l'executin per assegurar la distribució dels recursos. L'Ajuntament de Barcelona ja va anunciar que hi destinarà un milió d'euros. A més, cal que les dades de facturació mensuals siguin d'accés públic: "Per mesurar l'esforç que les arques públiques haurien de dur a terme, necessitem comparar la facturació de l'any anterior, que és el més

semblant i pròxim que tenim a un any “normal”, amb els mesos durant els quals les llibreries estaran tancades”. Insisteix que les dades s’han de fer públiques. “No només n’han de disposar les administracions implicades, s’han d’obrir perquè tot el sector conegui, com més aviat millor i de manera actualitzada, quina és l’evolució i l’abast de la crisi. Els ciutadans en general també han de poder verificar amb quin criteri s’inverteixen els seus diners. La transparència no és un do de qui posseeix la informació, és un dret dels ciutadans”.

En aquest punt, recorda que no ha parlat encara d’autors, agències, professionals per compte propi, editors i distribuïdors. “La qüestió és que, si injectem els diners necessaris en el moment adequat i a la baula que més ho necessita, aquests fluïran per tota la cadena: els llibreters reprendran les comandes molt abans, tornaran menys llibres als distribuïdors i això tindrà un impacte positiu en el negoci dels editors ja que, arribat el moment, podran pagar i tornar a encarregar projectes als professionals per compte propi, i liquidaran més drets a agències i autors”.

Si s’injecten els diners necessaris a les llibreries, aquests fluïran per tota la cadena: els llibreters reprendran les comandes molt abans, tornaran menys llibres als distribuïdors i això tindrà un impacte positiu en el negoci dels editors.

Reforç per mitjà de crèdits tous a llibreries, distribuïdors i editors

Després caldrà entrar en una fase de reforç: “Durant el rescat hem aplicat un desfibril·lador perquè el pacient no mori, o no quedi postrat amb danys irreparables. Una vegada estabilitzat el sector, necessitem reforçar-lo perquè remunti l’activitat com més aviat millor i les arques públiques no hagin de fer-se càrrec d’una muntanya de subsidis d’atur, entre altres prestacions socials. Aquestes mesures haurien de començar a desplegar-se en tres mesos i executar-se en sis o vuit”.

Algunes d’aquestes mesures són les que ja reclamen els estaments del sector, i sembla que les administracions estan disposades a implementar-les, i fins i tot en certa mesura ho estan fent. Ruiz Domènech, però, és ben específic: “Crèdits tous dirigits a llibreries, distribuïdors i editors. Com en el cas anterior, també cal limitar la suma màxima que es pot deixar per vessar-ne més als més febles i que menys accés tenen al crèdit privat. Els habituals crèdits tous de l’Institut de Crèdit Oficial i institucions afins no són el que semblen des de fora: la burocràcia és l’habitual, el calendari pot allargar-se massa i el nivell de garanties sol exigir-lo un banc, que és qui gestiona el crèdit. En aquest context, necessitem que l’Estat assumeixi el 100% del risc davant les entitats bancàries.

La burocràcia s’ha de simplificar entenent que, qui més qui menys, tothom sortirà d’aquesta crisi sense tenir tots els papers en regla. Finalment, el període de carència ha de ser d’un mínim de dos anys, perquè necessitem un cicle sencer “normal” per consolidar la recuperació del sector.”

Ruiz Domènech també creu que cal prendre una mesura que no agradarà a molts: l’anul·lació de totes les subvencions a la producció de llibres durant el 2020. Explica que “encara que d’aquesta crisi en sortirem amb un gran augment del dèficit, els diners no creixen als arbres i cal limitar la despesa en qüestions que, ara mateix, no són estructurals. Un exemple són les subvencions a la producció de llibres i de publicacions similars, que podrien anul·lar-se durant el que resta del 2020, fins i tot aquelles que ja haguessin estat aprovades”. Va fort, però assegura que a Espanya “el llibre no pateix un problema de producció i podem desincentivar-la durant un any. A més, les subvencions es reparteixen de forma tan atomitzada que no posarem en perill cap editorial, però la suma total és suficient com per a què, utilitzada en el moment i lloc adequats, se’n noti l’efecte”.

Reconversió inajornable del sector

I, per últim, ja a llarg termini, cal escometre una reconversió: “Una vegada hem rescatat i reforçat el sector perquè torni a una cosa semblant a la normalitat, hem d’afrontar la reconversió. Caldrà començar a desplegar aquestes mesures durant els propers dotze mesos i completar-les en dos anys”. Una reconversió tan profunda com la del llibre no es resumeix en uns centenars de paraules, però Ruiz Domènech n’apunta els aspectes essencials.

En primer lloc, cal abordar una reforma del sistema institucional de gremis i associacions: ha de ser més senzill, democràtic i horitzontal. En segon lloc, s’ha d’establir l’obligatorietat i gratuïtat de l’ús i la participació d’eines d’informació com LibriRed i DILVE, entre d’altres. En tercer lloc, cal desenvolupar un sistema d’indicadors del llibre que publiqui les dades mensuals en diferents rangs i subsectors, seguint els exemples alemany i brasiler (entre d’altres). Per últim, s’ha d’elaborar un pla de reconversió industrial i comercial del llibre, amb una sèrie de mesures que aconseguixin els següents objectius: desincentivar la publicació de novetats i moderar-ne el ritme; mesurar i reduir la quantitat de títols vius; fomentar l’adopció, per part dels editors, de tecnologies i processos a favor de l’eficiència; racionalitzar la distribució tendint a l’estoc zero mitjançant l’aplicació de les tecnologies i els processos d’impressió sota demanda ja disponibles al mercat; fomentar la gestió d’audiències per part d’editors i llibreters; i fomentar el tancament de les llibreries que aportin una contribució social i cultural menor.

Ara bé, Ruiz Domènech està convençut que el sector se’n sortirà, però molt tocat, “més que en altres grans mercats europeus com l’alemany, el francès o l’italià, perquè la rendibilitat i la liquiditat del mercat espanyol són força inferiors, fins i tot en comparació amb les italianes. En un any veurem força tancaments de llibreries, alguns tancaments d’editorials, i fins i tot és possible que algun distribuïdor

Imatges de la primera celebració de la Nit de les Llibreries l'octubre de 2018.

mitjà hagi de baixar la persiana. La recuperació, a més, serà molt lenta. No podem esperar reprendre l'activitat on la vàrem deixar, el ritme serà lent. Si no passa res més, la tardor serà de recuperació i potser arribarem al Nadal amb un ritme força bo, però, trigarem un any a recuperar el terreny perdut. A més, els editors estan posposant llançaments i compra de drets, per tant, tot això també anirà més lent. Ara veurem llançaments que van quedar pendents abans del confinament i potser tindrem una certa sensació de normalitat, però serà per simple acumulació”.

L'element tecnològic

En tot cas, Ruiz Domènech valora les propostes que s'estan fent des del sector mateix com a “voluntarioses, però fan curt. Han tingut un èxit irregular que ajudarà molt a alguns però molt poc a la majoria. És normal. No totes les llibreries, per exemple, han arribat a aquesta crisi amb les mateixes eines. Algunes han sabut i pogut moure les seves comunitats, i d'altres no perquè no les havien treballat mai massa. En el context del confinament, l'element tecnològic

En un any veurem força tancaments de llibreries, alguns tancaments d'editorials, i fins i tot algun distribuïdor mitjà haurà d'abaixar la persiana.

ha pesat molt i s'ha notat qui havia tingut cura de les xarxes socials, la comunicació, la venda en línia, i qui no. Això no assegura la viabilitat, però permet encarar el problema d'una altra forma, amb més opcions. Del paper de les administracions no se'n pot dir gran cosa perquè gairebé no fan res útil. Si ens comparem amb França, veiem que aquí no es fa res, excepció feta d'alguns ajuntaments, com el de Barcelona, que han posat diners damunt la taula per comprar llibres a les llibreries destinats a les biblioteques, una decisió encertada perquè reforça la baula més feble. Jo trobo a faltar, com a mínim, copiar el que fan a França, a la nostra mida i amb els nostres recursos”.

Pel que fa al futur, “la distribució de llibres de paper haurà de diversificar la seva oferta de serveis. Alguns distribuïdors ja han començat a fer-ho, però la majoria, per exemple, no ofereix servei d'impressió sota demanda. També ens hem de preguntar per què el meu distribuïdor de llibres digitals m'informa, amb un retard de només 48 hores, de les vendes dels meus ebooks (si ho gestiono directament amb Amazon, se m'informa el mateix dia) i per què la majoria dels distribuïdors de llibres de paper ho fan a mes vençut i no sobre vendes en ferm per part dels lectors, sinó només de les comandes dels llibreters. La cadena de valor tradicional porta deu anys sense fer els deures. Hi ha hagut avenços, però insuficients”.

Pel que fa a les llibreries, creu que el seu paper —quelcom que les més noves i les que s'han sabut reconvertir ja estan fent— és ser magatzems de cultura. “El producte principal serà el llibre, però embolicat amb una oferta cultural sense la qual el negoci no se sostindrà. N'hi haurà menys i, excepte les cadenes i els grans magatzems, les llibreries seran més petites. No crec que sorgeixin propostes radicalment noves durant el confinament. Veurem la continuació d'allò que hem vist fins Sant Jordi, poca cosa més. No està malament, però no hem de caure en triomfalismes: fins i tot Llibreries Obertes, que ara funciona bé i ha venut uns 50.000 llibres, encara no ha venut des del 23 de març l'equivalent a dos dies normals de facturació abans de la crisi. Amb sort, s'està venent el 10% del que seria normal. És una catàstrofe”.

Una catàstrofe que obligarà a obrir les portes, a esperar que s'hagi pogut injectar liquiditat en el sistema i que els lectors (respectant les mesures de distanciament social, és clar) omplin les llibreries perquè el valor flueixi cap a totes les baules de la cadena del sector editorial. Així, potser, Sant Jordi, la princesa i el drac derrotaran el virus del confinament i tornaran a reprendre el combat no l'any que ve, ni al juliol, ni a l'octubre, sinó dia rere dia.

Francesc Bombí, periodista

Belén Funes és directora de cinema. La seva primera pel·lícula, *La hija de un ladrón*, s'ha endut, entre d'altres, el Goya a Millor Direcció Novell i el Gaudí a Millor Pel·lícula en llengua no catalana. En aquesta òpera prima, Funes narra un fragment de la vida de la Sara (Greta Fernández), mare soltera de vint-i-dos anys que aspira al que ella en diu “una vida normal”: una llar per al seu germà petit i el seu nadó, una feina per arribar a final de mes i potser tornar amb l'exnòvio i pare de la criatura per formar una família sense que el seu propi pare, criminal acabat de sortir de la presó, ho engegui tot enlaire.

Belén Funes

“Volia ensenyar la Barcelona dels qui ho tenen més difícil”

Formada a l'ESCAC, Belén Funes (Barcelona, 1984) encapçala una nova onada de cineastes catalanes, dones i joves. Com a directora de cinema ha decidit enfocar la seva mirada cap a l'altra Barcelona, la dels marges. *La hija de un ladrón* és una obra profundament política, sòbria i intel·ligent que marca un nou estàndard per al futur del cinema social a casa nostra, empeltant-lo amb la millor tradició europea d'autors com Ken Loach o els germans Dardenne. Parlem al bar Amsterdam de Ciutat Meridiana, una localització que apareix al film, tot just sortint de la parada de Torre Baró i a tocar del pis de protecció oficial on viu el personatge de la Sara. Igual que en el seu cinema, en el discurs de Funes es barregen realitat i ficció, i la visió del que hauria de mostrar una càmera relliga amb una idea política de com hauria de ser el món.

No recordem pel·lícules que passin a Ciutat Meridiana. Tens alguna relació personal amb el lloc que expliqui l'elecció?

Vaig créixer a Ripollet i venia molt sovint a Ciutat Meridiana a visitar gent que s'hi havia mudat. A part d'aquesta relació personal, vaig voler situar l'acció de la pel·lícula aquí perquè m'agradava allò que transmet aquest barri, aquests edificis tan alts que expressen estèticament la solidaritat veïnal que veiem a la pel·lícula. A més, volia mostrar una Barcelona diferent de la que veiem sovint al barri de Gràcia o al Passeig de Gràcia: aquella és una Barcelona molt legítima, però no és l'única que hi ha.

Trobaves a faltar alguna cosa en el cinema social espanyol que hagi aconseguit mostrar amb la teva pel·lícula?

Tinc referents molt importants del cinema social espanyol. *Barrio* (Fernando León de Aranoa, 1998) és una pel·lícula que m'encanta. També m'entusiasmen *Días contados* (Imanol Uribe, 1994) o *Historias del Kronen* (Montxo Armendáriz, 1995). Em venia de gust fer una pel·lícula en espais que aparentment no són cinematogràfics i no acostumem a veure al cinema malgrat que formen part de les nostres vides. M'atreia la idea que l'acció d'una pel·lícula transcorregués als marges de la ciutat perquè em semblen territoris inexplorats i molt interessants. A part de l'amabilitat de la gent, de com ens va rebre i ajudar a fer la pel·lícula, Ciutat Meridiana és un lloc molt interessant per viure i molt bonic.

Què has descobert d'aquest barri fent la pel·lícula?

He descobert el mateix que he intentat plasmar: hi ha un teixit social que serveix de matalàs quan la gent té problemes. Jo havia escrit una sèrie de conflictes en un guió i un cop aquí em vaig adonar que tot era veritat, que tot això estava passant. Aquest país ha travessat una crisi salvatge: determinats estrats socials que eren classe mitjana han passat a ser classe supervivent. De sobte, vaig veure que tot això és real, que encara passa i que a molts llocs la situació només és sostenible gràcies al suport veïnal.

La decisió de mostrar aquesta Barcelona és política?

La fonamentació és política: la inquietud d'ensenyar la

Barcelona dels que ho tenen més difícil. Havíem arribat a un moment en què semblava que el cinema català era sinònim del cinema de Cesc Gay. A mi m'encanten les seves pel·lícules, *En la Ciudad em flipa*. Però el que mostra aquest cinema és un estrat social completament diferent del que jo volia mostrar. Hi havia cineastes movent-se per uns determinats ambients i em venia de gust anar a altres espais. Combrego molt més amb la forma d'escollir localitzacions de directors com Isaki Lacuesta o Isa Campo, i volia fer un retrat de l'altra gent.

“El concepte de normalitat canvia segons amb qui estiguis parlant. El normal per a nosaltres —sostre, família, feina— és tota una epopeia per a persones com la Sara.”

A la pel·lícula, quan aquesta “altra gent” s'ha de definir a si mateixa, ho fan dient que són “gent normal”.

Això neix d'un moment molt emocionant per a mi, quan vaig veure *Rosetta* (1999), dels germans Dardenne. Hi ha una seqüència en què la protagonista és al seu llit i s'està dient a si mateixa que es diu Rosetta, que té un amic i que és normal. Em va impressionar molt veure aquella nena que l'únic que volia era la normalitat i em va fer pensar en què volia dir ser “normal”. El concepte de normalitat canvia segons amb qui estiguis parlant i per on s'estigui movent. Em vaig adonar que el normal per a nosaltres —tenir un sostre, una família i una feina— és una epopeia per a molta gent com la Sara, la protagonista de la meua pel·lícula. Hi ha un mur al voltant de la classe mitjana que no deixa entrar molta gent, s'ha tornat gairebé infranquejable. Això és el que la Sara es repeteix com un mantra tota l'estona, a veure si així, a còpia de repetir-s'ho, la seva vida acaba sent normal. En realitat la seva vida és extraordinària en el millor i en el pitjor dels sentits. Aquest personatge té unes aspiracions tan petites que a molta gent li poden semblar insignificants, però per a mi expressaven tot el pes del moment que ens ha tocat viure.

Els discursos que diuen que ja hem superat la crisi no tenen res a veure amb el que has observat?

Ni amb el que jo he observat, ni amb el que m'explica la gent, ni amb el que es viu al barri dels meus pares, ni amb res de res. La crisi ni s'ha acabat ni s'acabarà aviat i només ha servit perquè les classes que ja tenien problemes en tinguin encara més.

La gent de Ciutat Meridiana se sent deixada de banda per Barcelona?

No he pogut parlar-ho amb ells. Si penso en el meu poble, Ripollet, és una localitat de 46.000 habitants que no té ni estació de tren i per agafar-lo has d'anar a Cerdanyola. Si això no és tenir una part de la gent abandonada, ja em diràs què és. En aquest gran sistema que és el capitalisme,

el centre l'ocupen uns pocs mentre que la majoria queda als marges. Això es veu en termes de mobilitat i infraestructures, però també en termes socials. Hi ha molta gent a qui s'abandona perquè no encaixa en els canons de mascle home blanc amb els seus privilegis. La Sara sempre repeteix que ella és normal però, si la mires de prop, de seguida t'adones que aquesta noia és de tot menys normal. Té una minusvàlidesa auditiva, que no li impedeix haver de fer el que hauria de fer si no la tingués, és mare soltera, té dues feines... La seva èpica és tan extraordinària que et sap greu que digui que és normal. Hauria de dir "sóc la puta hòstia".

“M’interessava molt que fos el personatge qui t’introduís en la seva realitat, que no fos l’espectador el que l’envaís amb la càmera i l’esperés dins.”

Com vas construir el personatge de la Sara?

Per escriure la Sara ens vam entrevistar amb noies que havien estat en circumstàncies semblants. El moment clau va ser quan una noia que s’havia quedat embarassada en un centre de menors em va explicar que quan queia la nit i apagaven les llums treia el seu nadó del bressol i el ficava al llit amb ella. Això no es pot fer perquè se suposa que malcries a la criatura, però aquell era el seu moment preferit del dia perquè era quan se sentia menys sola, les úniques hores que sentia que hi havia algú més al seu costat. Després de tot el dia presa per l’angoixa, era el moment en què respirava. Vaig sentir que la pel·lícula que estàvem fent era la d’aquella noia i d’aquell nadó. Vam començar a escriure la pel·lícula a partir d’aquella imatge, després va aparèixer Greta Fernández, l’actriu protagonista, li vam cremar els cabells i de cop ja era la Sara.

Veiem molt els cabells cremats de la Sara. Com és que la filmeu tant des del darrere, que veiem gairebé tant el seu clatell com la seva cara?

D’entrada, perquè no m’agrada gaire la idea que tot ha de gravar-se des de la frontalitat. Em sembla que hauríem de començar a deixar això de banda. A més, m’interessava molt que fos el personatge qui t’introduís en la seva realitat, que no fos l’espectador el que l’envaís amb la càmera i l’esperés dins. Era una forma de permeabilitzar la realitat de la Sara perquè fos ella la qui expliqués els llocs per on es movia. Va ser una decisió que vam prendre amb la directora de fotografia per ser molt fidels a l’estil i al personatge, per tal de no violar la seva intimitat i que fos ella qui ens digués: “Vine, entra, jo et porto”.

Una decisió important de la pel·lícula és que mai coneixem del tot el món del qual parles. No s’explica el passat de la Sara, què ha passat amb el seu pare, amb el seu exnòvio... tot queda fora de camp.

Vaig rodar aquest moment, però després no el vaig muntar. Mentre ho filmàvem, tot l’equip notava que alguna cosa grinyolava. Havíem rodat una pel·lícula que transcorria en el present, i tot just arribar a casa ho vaig tenir molt clar: aquella seqüència no formava part de la pel·lícula. La vaig rodar perquè era com un salvavides. En cas que l’espectador desconnectés i no entengués res, podia posarla, però preferia no fer-ho. Vaig explicar als actors tot el que havia passat per arribar fins aquí perquè, evidentment, jo sí que ho sé, i ells van ser molt valents. L’Eduard em va dir: “No et traeixis, si penses que podem explicar la història des del present, hem de ser forts. Si queden llacunes o caps per lligar, formarà part de la decisió ètica. El públic està fart de veure imatges i d’interpretar-les”.

Una de les seqüències importants passa en un judici i sembla basada en fets reals.

Em vaig passar uns quants matins a la Ciutat de la Justícia: els funcionaris et deixen entrar molt amablement als judicis amb audiència oberta. Però la seqüència de la pel·lícula neix d’una conversa amb el nostre advocat, que ens va explicar que als judicis es produeix sempre un interrogatori on acostuma a aflorar l’emoció de la gent. Són preguntes molt íntimes, molt petites, tan concretes que costa respondre-les. Vaig ser en un judici en què obligaven a una noia a treure’s la bossa de mà que duia abans de declarar. Algú despullant-te de les teves coses perquè parlis... Em va semblar increïble.

Com jugues amb la línia fina que separa ficció de documental?

És el gran desafiament d’aquesta pel·lícula: com mantens la sensació de realitat inventant-ho tot. Tota l’estona jugàvem a deixar les portes obertes perquè entrés aire. La pel·lícula està plena de gent que s’interpreta a ella mateixa, des de netejadores a bàrmans que també ho són a la vida real. Sempre fèiem servir localitzacions naturals. Només una part és inventada i amb la resta calia veure si el que inventàvem floria a la vida real o no. Jo crec que tot ens va florir, però podria haver mort. Per a un director, sempre és un repte jugar amb aquests híbrids, però és la part del cinema que més m’interessa.

Creus que el cinema és una eina capaç de transformar la realitat i la ficció la millor eina per fer-ho?

Jo faria documental però sóc massa covarda. Em fa massa por el fet que no hi hagi res a què agafar-me. No faig documental perquè em sembla un art difícilíssim. Pel que fa al cinema, no crec que pugui canviar el món. Pot canviar a l’espectador els minuts durant els quals dura una pel·lícula, ficar-se dins del seu cap i dir-li “estan passant coses i te les estic explicant”. A mi m’ha passat. Vaig anar a veure *I, Daniel Blake*, de Ken Loach, i hi ha un moment en què una dona és a un centre de Càritas i es queixa que mai hi ha tampons. Des d’aleshores, cada vegada que hi ha el Gran Recapte, compro i dono tampons, gràcies a Ken Loach! Durant una hora i mitja, el cinema pot canviar la percepció de l’espectador, aixecar-lo, remoure’l, recordar-li que estan

passant coses que ell potser no coneix. Pot passar que el cinema canviï el món, com va passar amb *Rosetta*, gràcies a la qual a Bèlgica es va fer l'anomenada "Llei Rosetta" per a la inserció de menors en situació de precarietat. Però és difícil, molt difícil.

Amb l'auge de plataformes com Netflix, creus que l'audiovisual està virant cap a l'entreteniment i oblidant el compromís social?

Jo crec que es polaritzarà moltíssim. Tindrem cinema de crispetes o política dissident, sense punt mig. Dins de l'entreteniment, trobem propostes treballades i altres que no ho estan i no m'interessen. Hi ha tota una part de cinema que s'esforça per connectar amb l'espectador i que alhora el vol tractar com si fos part de l'obra, no com un mer consumidor. Aquesta és la part que més m'interessa del cinema, amb propostes com *Estiu 1983* (Carla Simón, 2018), que m'encanta; i amb altres encara més arriscades, com *El año del descubrimiento* (Luís López Carrasco, 2020), o *O que arde* (Óliver Laxe, 2019), que està oberta a tothom. En el futur haurem d'aprendre a decidir com d'oberta o de tancada ha de ser la visió que el cinema ens doni de la circumstància que ens ha tocat viure.

Què en penses de la nova fornada de joves cineastes catalanes de la qual formes part?

Per mi és difícil sentir-me part d'una onada. Jo em sento part d'un grup d'amigues, són totes col·legues meves. Ens passem guions, càstings, col·laborem, elles venen als meus rodatges i jo vaig als seus. No ho sento com una onada acadèmica. Sento que són amigues meves i que són els meus referents, perquè quan m'he de fixar en algú, em fixo en elles. Alhora és evident que està passant alguna cosa amb el cinema de dones. L'altre dia llegia que enguany la Berlinale se sosté gràcies al cinema que estan filmant les dones, que fan les propostes més interessants. A Catalunya està passant una cosa semblant gràcies a la implementació

“No faig documental perquè em sembla un art difícilíssim. Em fa massa por el fet que no hi hagi res a què agafar-me.”

d'una política de gènere. Crec que la universitat hi té molt a veure, perquè allà ets un alumne, ni home ni dona, on tens unes notes en què el gènere no té cap paper. Hem començat a empènyer i caldrà seguir empenyent. Sovint em diuen que el personatge de la Sara és molt feminista, i jo penso que en el seu lèxic ni tan sols existeix la paraula "feminista". Però és clar que és feminista: és una dona amb poder, forta, que creu en la sororitat i la solidaritat i que s'està emancipant de tots els homes de la seva vida. La Sara és un d'aquests referents que m'agradaria arribar a ser i possiblement no seré perquè em manca la seva força.

Una paradoxa del cinema social és que, malgrat la voluntat transformadora eminentment d'esquerres, mostra gent com la Sara i el seu voltant, persones i personatges que acaben votant a l'extrema dreta.

Crec que la gent acabarà votant el que vulgui. Mai m'atreviria a dir si un vot és vàlid o no. Però veig la Sara i gent com ella amb un component decididament apolític. Ja no creuen en res. Ho he vist amb els meus ulls: gent que no votaria perquè no veuen que cap partit estigui parlant dels seus problemes i no se senten representats per ningú. Ara està passant: ens estem oblidant de molta gent. A quin partit votaria la Sara? Crec que la Sara ni votaria, perquè estaria treballant. Forma part de la gent que no té temps ni per votar.

Joan Burdeus, periodista
Curro Palacios Taberner, retrats

500 anys de vida al carrer Montcada

Ramon Alcoberro Pericay — *La gent del carrer Montcada. Una història de Barcelona (segles XIII a XVIII)*, d'Albert García Espuche (2020), editat per l'Ajuntament de Barcelona en dos volums de 475 i 725 pàgines respectivament, és un dels poquíssims llibres que poden ser considerats “una obra de vida” perquè, literalment, ha estat imprescindible dedicar tota una vida acadèmica per tirar endavant un projecte d'aquesta magnitud. García Espuche, qui ja va documentar exhaustivament la vida quotidiana dels habitants del Born i els oficis de la ciutat al 1700, ens ofereix ara una obra exhaustiva que recull cinc-cents anys de vida d'un dels carrers més emblemàtics de la ciutat, el carrer Montcada.

Nucli avui dia de l'activitat museística, i en bona part gentrificat, el carrer Montcada fou durant segles una de les principals artèries de Barcelona. “El carrer Montcada era un dels llocs clau de la ciutat on es creaven relacions de negocis i s'acordaven enllaços matrimonials entre persones d'un cert nivell social i econòmic” (vol. I, pàg. 137); García Espuche, tot acumulant i endreçant una documentació ingent, fa la màgia de retornar-nos-el tal com fou al llarg de cinc segles. Una quantitat immensa de documents notariais i altres fonts primàries formen en el seu llibre tot un riu de vida. Afirmar que de la documentació que ens aporta en sortiran arguments per a una bona pila de novel·les històriques és pràcticament una banalitat.

Qualsevol qui, amb una mica de sensibilitat, ressegueix la documentació gairebé tota inèdita sobre compravendes, disposicions testamentàries, préstecs i censals que s'esmenta al llibre imagina amb no gaire dificultat els batecs i els dies d'homes i dones de segles passats que es trobaven amb els mateixos tropells i alegries que pot tenir un contemporani nostre. Una mort sobtada que deixa intestat un vell casal, un negoci que no ha funcionat i obliga a empenyorar-se, separacions i intrigues familiars... Tot això ho van documentar ahir, com avui, legions de notaris, i García Espuche ho converteix en un fresc de vida quotidiana. No sé si gaires ciutats europees disposen d'un llibre tan exhaustiu sobre un carrer, resseguit durant cinc-cents anys. A França, Alèssi Dell'Umbria ha documentat la vida quotidiana

Nucli avui dia de l'activitat museística, i en bona part gentrificat, el carrer Montcada fou durant segles una de les principals artèries de Barcelona.

als carrers marselesos en les 725 pàgines de la seva *Histoire universelle de Marseille. De l'an mil à l'an deux mille [Història universal de Marsella. De l'any mil a l'any dos mil]* (Agone, 2006), però no arriba ni de lluny al nivell de precisió documental del llibre que ens ocupa. James S. Amelang va donar algunes clarícies sobre la vida quotidiana barcelonina a *La formación de una clase dirigente: Barcelona 1490-1714* (Ariel, 1989), però el nivell de concreció hiperrealista de García Espuche és incomparablement més detallat.

Els dos volums d'aquest llibre certifiquen el tremp d'una ciutat que l'endemà d'un bombardeig o d'un incendi ja reconstrueix els casals perquè en això l'hi va la vida. Així descobrim que després del setge de Barcelona de 1713-1714, la casa dels Nadal i Despujol “quasi del tot arruïnada de la gran còpia de bales ‘y bombas que dieron en ella y sólo tiene un cuarto habitable por haberse reparado, teniendo lo demás de ella gran riesgo de asolarse por estar las paredes todas abiertas y muy cascadas” (vol. II, pàg. 454). O que el 1589, com diu un cronista: “Encendiose (sic.) tanto en Barcelona la peste que no hubo calle corta y pequeña que fuese en la cual aquella no penetrase. Y apenas hubo casa secular habitada en la que no enfermase” (vol. I, pàg. 199). Però també hi trobem les festes de Carnaval dels felipistes i els interiors luxosos amb “draps de ras ‘de personatges’, ‘de verdures’, ‘de fullatges’, ‘d’herbatge’ i ‘d’arboledes” (vol. I, pàg. 152).

El fru-fru de les sotanes, el bum-bum de les comares, la remor d'unes vides petites que es tornen immenses, és recollit per García Espuche amb un amor i una delicadesa que traspuen per l'acurada descripció dels aixovars

***La gent del carrer Montcada. Una història de Barcelona (segles XIII a XVIII)*, Albert García Espuche**
Ajuntament de Barcelona, Volum I, 475 pàgines; Volum II, 725 pàgines — Barcelona, 2020

domiciliaris i de les possessions dels diversos propietaris que, segle rere segle, van ocupant les diverses cases del carrer. La documentació d'arxiu que s'exhuma ens permet traçar una microhistòria gairebé poètica i alhora precisa com pertoca a una obra d'ambició exhaustiva. Així veiem néixer tallers com el que Jaume Codina, el 1530, tenia a casa: “una fabrica o obratge de llanes per fer draps contrays, mescolats, setzens, vernins [teles fines], per la qual fabrica e obra tenia en casa llogats per majordom de dita llana e fabrica lo senyor Lluís Rossell, paraire” (vol. II, pàg. 466) i també morts doloroses o viatges incerts.

Tot bon afeccionat a l'urbanisme sap que pel que toca a la història filosòfica de les ciutats hi ha tres llibres que són, com diuen a França, *incontournables*. *La ciutat antiga*, de Fustel de Coulanges (1864), *La ciutat en la història*, de Lewis Mumford (1961) i *El llibre dels passatges*, de Walter Benjamin (1927-1942, 1.ª ed., 1982) ens han ensenyat que les ciutats, si bé produeixen fenòmens inèdits, són també una continuació i una recreació del seu passat. Els vells carrers ens expliquen unes històries que són també les nostres. Els territoris ciutadans estan units, enllà dels segles, per un fil civilitzador que ens relliga al passat però que, inevitablement, en la societat burgesa, resulta del tot provisional.

Als carrers es troben, sovint a contracor, amos i serfs, propietaris i desposseïts, gent de tota la vida i forasters, en una peripècia quotidiana i en una confusa barreja de signes gairebé imperceptible per a qui s'hi troba. Però posada sota la mirada de l'historiador, i amb la distància dels segles, l'amalgama pren un sentit i una coloració magnífica. Com va escriure Walter Benjamin a la seva *Crònica de Berlín*: “qui pretén acostar-se al seu propi passat ha de captar-se com un home que cava [...], perquè els estats de les coses són tan sols emmagatzemaments, capes, que després de la més curosa exploració ens entreguen els autèntics valors que s'amaguen a l'interior de la terra”. El llibre de

La plaça Major del Born, en una pintura anònima datada al voltant de 1775. © MUHBA

Façana de la casa Móra, cap al 1930. © AFB

Interior de la casa Taverner, cap al 1936. © AFB

Els dos volums d'aquest llibre certifiquen el tremp d'una ciutat que l'endemà d'un bombardeig o d'un incendi ja reconstrueix els casals perquè en això l'hi va la vida.

García Espuche fa impossible continuar mantenint el mite d'un carrer Montcada d'aristòcrates i grans casals i ens el mostra curull de dones feineres i homes d'ofici, amb períodes d'ufana i de grisor. Avui, el de Montcada és un carrer pres pels turistes i, en bona part, descafeïnat, com descafeïnada i “higienitzada” ha estat, per a bé i per a mal, la Barcelona Vella des que fa un segle es va obrir la Via Laietana. Però *La gent del carrer Montcada* de García Espuche quedarà com un monument historiogràfic impressionant i com a record i homenatge a la Barcelona popular.

La gent del carrer Montcada de García Espuche és un dels poquíssims llibres que poden ser considerats “una obra de vida” perquè, literalment, ha estat imprescindible dedicar tota una vida acadèmica per tirar endavant un projecte d'aquesta magnitud.

Autors que fan bategar la ciutat

Ada Castells — “Una ciutat és un organisme viu, inestable”. Llegeixo aquesta frase en ple confinament per la pandèmia del coronavirus amb la certesa que quan va ser escrita no tenia la mateixa tonalitat que ara, però no per això deixava de ser certa. Me la trobo en la introducció de *Barcelona: títol provisional*, un viatge per la Barcelona contemporània a través dels seus escriptors que acaba d'editar l'Ajuntament.

Andreu Gomila, crític i autor de la ciutat, mallorquí d'origen i barceloní per mèrits propis (és el periodista que ha dirigit l'edició barcelonina de *Time Out* durant més temps), s'ha encarregat d'aplegar els escriptors que ens guiaran a través d'aquells altres que han retratat la ciutat en els últims 100 anys. L'elecció està feta des del gust. Sense voluntat enciclopèdica. I això es nota des de la primera línia: aquí hi trobem escriptors parlant intensament dels col·legues que han obert camí. S'hi respira una sana i embriagadora subjectivitat, d'autor a autor, amb l'amor per la literatura que deixa un regust de complicitat.

També hi ha una clara voluntat de trepitjar terreny. No en va, els qui signen aquestes pàgines ho fan amb la voluntat de crear mites, que és una de les tasques del gremi de la lletra. El llibre es completa amb fotografies, amb descripcions destacades, amb un grafisme viu de la mà del seu altre editor, l'argentíobarceloní Diego Piccininno.

El viatge el comença el mateix Gomila, qui ens endinsa en la ciutat del vici, la que paradoxalment ens va elevar a la categoria de gran ciutat literària d'Europa, tot proposant-nos un recorregut que va de Juli Vallmitjana a Mathias Énard, sense oblidar-nos del *Watusi* de Casavella. Aquest inici ja és tota una declaració de principis: prepareu-vos.

Marta Pessarrodona desmunta moltes de les idees que tenim sobre Mercè Rodoreda amb un exercici de literatura comparada de primer nivell, com ja ens té acostumats.

Així, *La plaça del Diamant* la fa brillar amb la *Berlin Alexanderplatz* de Döblin, *l'Ulisses* de Joyce i *La senyora Dalloway* de Woolf. La traductora eslovena Simona Škrabec ens endinsa en el territori de Jaume Cabré i ens recorda una de les constants d'aquest llibre, que “un poeta que es pren el seu ofici seriosament es converteix en la consciència dels llocs on habita”.

Del boom llatinoamericà ens en parla, naturalment, el periodista Xavier Ayén, i ens explica que poques ciutats del món tenen una cantonada on hagin viscut dos premis Nobel de Literatura: García Márquez i Vargas Llosa. Per cert, el primer, en un conte, parla de les palmeres del passeig de Gràcia (ningú no és perfecte). També té tot el sentit que de Manuel Vázquez Montalbán ens en parli qui li ha agafat el relleu amb la sèrie de Carvalho, Carlos Zanón. Carvalho és un personatge que va buscant el mapa perdut de la seva sentimentalitat, com fa el mateix Zanón en la seva obra narrativa i poètica.

La novel·lista Teresa Solana és l'encarregada de repassar el gènere negre, el qual gaudeix a Barcelona d'una sòlida tradició des dels anys cinquanta i que tant s'ha revifat amb el Festival Internacional BCNegra fundat pel llibreter Paco Camarasa el 2005. En un altre extrem de l'organisme viu, el crític Ignacio Echevarría ens apropa a la figura del xilè de renom internacional Roberto Bolaño, qui va iniciar la seva carrera literària com a sensepapers pels carrers del Districte V i va acabar com a escriptor consagrat que sopava a Il Giardinetto amb la crema literària de la ciutat.

El poeta, narrador i cronista David Castillo ens fa viatjar amb Juan Marsé, amb qui comparteix geografia literària, i es declara més afí als anarquistes de *Si te dicen que caí* que al Pijoaparte d'*Últimas tardes con Teresa*. Quim Monzó aconsegueix caçar personatges, episodis i indrets d'interès que, si no fos per la seva mirada, restarien amagats en una ciutat indistinta. Ho diu el crític Julià Guillamon.

De Montserrat Roig se n'encarrega Irene Solà, qui es disposa a “llegir la ciutat amb els peus”, tot centrant-se en un moment concret amb la certesa que “mirant una cosa petita, de fet, te les estàs mirant totes”. Aquesta cosa petita és la nit del casament de l'Encarna a *El temps de les cireres*. La poeta Blanca Llum Vidal recorre una Barcelona que “no és terra ni escenari sinó nervi, substrat i batec”, la de Maria Mercè Marçal. I, per acabar, Marina Espasa ens situa a la Barcelona que no existeix, la de més enllà dels rius o la dels qui no tenen veu o la dels qui viuen als marges, la que retraten Pérez Andújar, Núria Cadenes, Javier Calvo... En aquest capítol hi ha la prova definitiva que, en parlar de la Barcelona que no existeix, els seus escriptors l'han feta existir, des de moltes mirades, racons i veus, tal com es mereix un organisme complex, canviant, viu.

Barcelona: títol provisional. Un viatge literari per la ciutat, Andreu Gomila i Diego Piccininno (Ed.)

Ajuntament de Barcelona, 142 pàgines — Barcelona, 2020

**La distància
adequada**
Carlos Zanón

No em feia res aixecar-me aviat per esperar-la a la cantonada amb Vinyals i acompanyar-la al metro. Eren cinc, deu minuts, endarrerint-nos a cada semàfor i uns minuts més a la mateixa boca del metro. Després, jo marxava al gimnàs i ella, a treballar. La Maria treballa d'administrativa en un despatx d'advocats.

A la tarda, tret dels dimarts i els divendres, l'esperava a una cafeteria a prop del despatx, llogàvem una habitació i passàvem junts un parell d'hores. La Maria està casada i té dos fills menors d'edat i joestic casat i en tinc un, però viu fora de casa. Ens vam conèixer gairebé de casualitat i, poc després, ja érem amants. Cap dels dos ens sentim còmodes amb l'engany. Ella al·lega que els seus fills són petits i jo ho assumeixo. M'agradaria que visquéssim junts? Suposo que sí. Crec que podria ser feliç, però a vegades dubto, tot i que no ho deixo entreveure. I potser hauria de pressionar-la, però, davant la disjuntiva, em fa por que opti per no ferir els seus fills. I, també, ho he de reconèixer, em fa por tenir-la i que la fantasia se'm faci fàcil. Adonar-me que només sóc un mirall: si m'estimen, estimo. Si no m'estimen, m'enamoro.

Una setmana abans que s'acordés el confinament, estàvem la meva dona i jo sopant a casa. Vaig treure el tema de les vacances d'estiu. La idea era anar a Croàcia, però, atesa la situació, era sensat buscar una segona opció, una de nacional:

—No ens van sortir gaire cars. Però crec que els hauríem d'anul·lar de totes maneres —va dir la meva dona.

—Per què?

—Perquè, si et sóc sincera, crec que em ve de gust el viatge, però no sé si em ve de gust el viatge amb tu. Sento dir-t'ho així. Ja n'hem parlat moltes vegades. Anem fent. Res més.

No vaig dir res. De seguida vaig reconèixer tant el sentiment de pànic com la voluntat de ser lleial a la meva dona. Tot i això, quan vaig obrir la boca, qui va parlar va ser el meu deplorable tactisme:

—M'estàs enganyant?

—No, però tu sí.

La conversa es va quedar allà, en suspens. No ho vaig negar, i així vaig subscriure el que ella havia dit. Podria haver lluitat, explicat i, de manera obstinada i absurda, haver intentat convèncer la meva dona que no hi havia cap infidelitat, però no ho vaig fer. Vaig acceptar el delicte, la pena i el túnel de fuga: la Maria.

Aquella nit, com cada nit, vaig esperar que la Maria m'enviés un missatge al mòbil. Em va explicar com li havia anat el dia i jo li vaig dir que havíem de parlar. Va voler saber què passava. No l'hi explicaria amb missatges. Va dir que tot aquell misteri l'espantava. Vaig intentar tranquil·litzar-la. Em va trucar a l'hora de dinar per dir-me que l'enviaven a casa, que a partir de la setmana vinent tothom faria teletreball però que ella, a causa de les seves crisis asmàtiques, era persona de risc i l'hi avançaven. Vam quedar aquella tarda a la cafeteria habitual:

—Ens divorciem.

La Maria no va dir res. Amb les dues mans cobria la seva tassa de te verd fumejant. Se la va apropar als llavis i en va beure. És cert que esperava una altra reacció, però l'entenia. Això és el que em deia el cap, però notava l'autoestima ferida.

Carlos Zanón (Barcelona, 1966). Poeta, novel·lista i crític musical i literari. Autor de poemaris com *Algunas maneras de olvidar a Gengis Khan* (Hiperión, 2004) o *Banco de sangre* (Espasa, 2017). Ha escrit lletres per a músics com Loquillo, Brighton 64 o Pájaro. Com a narrador, destaquen els seus llibres *Tarde, mal y nunca* (RBA, 2009), *No llames a casa* (RBA, 2012), *Yo fui Johnny Thunders* (Premi Dashiell Hammett 2015, RBA), *Taxi* (Salamandra, 2017) i *Problemas de identidad* (Planeta, 2019), aquest darrer amb el personatge de Pepe Carvalho. La seva obra s'ha traduït a Estats Units, França, Països Baixos, Grècia, Itàlia i Alemanya.

—És cosa meva. No té res a veure amb tu.

—Potser encara ho podeu arreglar...

—Maria, no penso lluitar per aquest matrimoni. Ha estat bé. Ens respectem i prou. Sento que et sembli una mala notícia.

—No siguis cínic. És que, ho vulguem o no, això m'afegeix pressió. Entén-me. És l'únic que et demano.

La resta de la setmana va transcórrer com sempre. De fet, ens vam poder veure més hores. Intentava no semblar ansiós i no vaig tornar

a treure el tema. A casa ja havíem decidit fer valorar el pis i, a partir d'aquí, veure qui se'l podria quedar.

A la Maria no li vaig comentar res d'això. Només li vaig dir, el dia abans del confinament, que estava segur que ella i jo podríem ser feliços.

Just el dia abans del confinament li vaig dir que estava segur que podíem ser feliços. Que seria dur al principi, però que tot encaixaria.

Que seria dur al principi, però que tot encaixaria i que tot allò que ja no teníem, compartir una vida amb algú a qui t'estimes i desitges, estaria al nostre abast. Em va fer un petó de manera automàtica, sense cap prevenció.

—Ets la persona més important de la meva vida —em va dir, i m'ho vaig creure.

Al dia següent, el confinament ja havia de ser estricte. A casa meva, la decisió sobre la nostra convivència quedava supeditada a quan passés tot aquest desastre i, sense gairebé haver de dir-nos res, vivíem separats. Ella dormia al dormitori i jo al sofà del menjador. Els àpats els fèiem junts, això sí, i junts també fèiem *zooms* amb el nostre fill i assistíem a les notícies igual de sorpresos i confosos.

Amb la Maria, la relació via mòbil es va intensificar. La seva situació, quant a la nostra relació, era pitjor, ja que el seu pis era la meitat que el meu i ells eren el doble. Per això vam acordar acudir cada dos o tres dies a l'únic supermercat que hi ha a la plaça Catalana i veure'ns allà. De vegades coincidíem a la cua per entrar, a un metre de distància, i d'altres a dins, on perdiem el temps entre les safates de carn o agafant taronges o pomes, qualsevol tonteria, com dos adolescents. Ens encantava veure'ns. Ens fregàvem amb els guants quan ningú ens mirava i des de sota les mascaretes ens dèiem quant ens enyoràvem. Comentàvem les novetats sobre tota aquella bogeria i ens preguntàvem quan acabaria tot. Jo sabia que ella era grup de risc i em preocupava el seu estat. Fins i tot vaig arribar a retreure-li que fos ella qui sortís a comprar.

—Surto per veure't.

—Algun dia només caldrà que entris a casa per veure'm.

—Sempre hem estat diferents en això. Jo, aferrada a viure el present sense pensar en el futur, i tu, instal·lat en el futur com si el present fos una molèstia.

—Pot ser. El present s'esgota. O potser és més fàcil. T'estimo. Vull estar amb tu. Vull sentir que sóc on he de ser.

—Jo també t'estimo.

Durant els dies següents, la nostra comunicació va ser l'habitual. Però, un dia, quan vaig anar al supermercat, puntual, ella no s'hi va presentar. Li vaig escriure, però no va contestar. Ho vaig provar durant tot el dia. La vaig trucar, però ningú responia el telèfon. Vaig començar a preocupar-me. Li vaig escriure al mail. Res. Finalment, vaig comprovar que m'havia bloquejat al seu telèfon. Dos dies després, vaig acudir al supermercat i vaig comprovar que era el seu marit qui estava comprant. No ens coneixíem, així que no podia establir cap conversa sobre el tema.

Tots els meus intents posteriors van ser inútils. Vaig donar voltes al voltant del seu bloc de pisos per si sortia a alguna de les finestres, li vaig escriure de totes les maneres per tots els mitjans al meu abast, sense cap precaució per si obria el mail la persona equivocada, o el seu compte

a Twitter. La única explicació lògica era que s'hagués posat malalta. I que ho hagués fet de tal manera que, donada la seva dolència asmàtica, la cosa hagués anat a pitjor. Potser estava ingressada en aquelles UCI caòtiques, sola en un passadís, o

debatent-se entre la vida i la mort. Tot allò era una absoluta tortura per mi. Si moria, no ho sabia mai, o al menys no fins que passés tota aquesta bogeria i pogués endevinar a quin despatx d'advocats treballava. Amb tot, vaig tractar de calmar-me. Vaig intentar —sense sort— no consultar les seves xarxes socials al mòbil. Però, malgrat tot, l'angoixa de no tornar-la a veure, de si potser estava o bé sola i agonitzant o bé ja morta no em deixava ni dormir ni viure. Vaig deixar de donar voltes al voltant de casa seva i d'acudir al nostre supermercat. Les compres les feia en un de més proper a casa meva. I allà la vaig tornar a veure. Estava al mig de la cua per pagar, distreta, teclejant alguna cosa al mòbil. Passats els primers segons de sorpresa, em vaig dirigir cap a ella sense saber molt bé què dir, si recriminar-li la seva actitud o esperar potser una excusa que, por molt pobra que fos, volgués admetre. Estava a un parell de metres de la Maria quan algú darrere meu em va recordar, de males maneres, que m'havia de posar al final de la cua i respectar, com no estava fent en aquell moment, la distància adequada. La vaig cridar, però no es va girar. Va deixar de teclejar al mòbil, va aixecar el cap i va clavar la mirada al clatell del paio que, un metre davant seu, estava a punt de col·locar la compra a la cinta de la caixa.

Però un dia, quan vaig acudir al supermercat, puntual, ella no s'hi va presentar. Li vaig escriure, però no va contestar.

Problemas de identidad
Planeta, 2019

Taxi
Salamandra, 2017

Barcelona Metròpolis

Número 115

Maig 2020

Direcció

Milagros Pérez Oliva

Consell de redacció

Marc Andreu, Àgueda Bañón,
Sara Berbel, Ismael Blanco, David Bravo,
Judit Carrera, Najat El Hachmi,
Sonia Fuertes, Mayo Fuster Morell,
Marina Garcés, Oscar Guayabero,
Ismael Peña López, Sara Moreno Colom,
Milagros Pérez Oliva, Marga Pont,
Bernat Puigtobella, Genís Roca,
Joan Manuel Tresserras

Coordinació editorial

Marga Pont

Edició de textos

César Muñoz

Col·laboradors

Ramon Alcoberro Pericay, Nicolàs Barbieri, Belén Barreiro, Francesc Bombí, Joan Burdeus, Jorge Carrión, Ada Castells, Santi Ibarra, Daniel Innerarity, José María Lassalle, Núria Moliner, Marta Peirano, Lluís Reales, Joan Subirats, Gemma Tarafa, Jordi Rabassa, Carlos Zanón.

Disseny editorial

Fons Gràfic

Il·lustracions

Laura Borràs Dalmau

Fotografia

Edu Bayer, Paola de Grenet, Marc Gómez, Laura Guerrero, Beto Gutiérrez, Antonio Lajusticia, MTSlanzi, Pepe Navarro, Curro Palacios Taberner, Isaac Planella, Carlota Serrarols, Clara Soler, Vicente Zambrano. Arxius: AFB, Goroka / Ajuntament de Barcelona, MUHBA.

Infografia

Astrid Ortiz

Correcció i traducció

BCNBabel, Glòria Isern

Producció

Maribel Baños

Distribució

M. Àngels Alonso

Administració

Jordi Madaula

Dipòsit legal

B. 37.375/85

ISSN 2340-129X

Editor

Ajuntament de Barcelona

Edició i producció

Consell d'Edicions i Publicacions:

Jordi Martí Grau, Joan Subirats Humet,
Marc Andreu Acebal, Gemma Arau
Ceballos, Àgueda Bañón Pérez, Marta
Clari Padrós, Núria Costa Galobart,
Albert Dalmau Miranda, Laura Pérez
Castaño, Jordi Rabassa Massons, Joan
Ramon Riera Alemany, Edgar Rovira
Sebastià i Anna Giralt Brunet.

Directora de Comunicació:

Àgueda Bañón.

Direcció de Serveis Editorials:

Núria Costa Galobart.

Passeig de la Zona Franca, 66.

08038 Barcelona.

Telèfon 93 402 31 31

Adreces electròniques

Web

www.metropolis.barcelona

Twitter

@bcnmetropolis

Correu electrònic

bcnmetropolis@bcn.cat

*Els articles de col·laboració
expressen l'opinió dels seus autors,
no necessàriament compartida pels
responsables de la revista.*

*Els continguts de Barcelona Metròpolis
es troben disponibles al lloc web de la
publicació sota una llicència Creative
Commons de Reconeixement-No
Comercial-Compartir Igual 2.5 Espanya.*

Més informació a

www.metropolis.barcelona

Dossier

La ciutat després de la pandèmia

46-55

Entrevista

Ramón López de Mántaras

“Un bon sistema d’intel·ligència artificial anticiparia en dues o tres setmanes l’eclosió d’una nova pandèmia”, de Lluís Reales

78-90

Plec de cultura

Debat. Sant Jordi contra el coronavirus.

Rescatar les llibreries i salvar el llibre

Entrevista. Belén Funes

Libres. La gent del carrer Montcada / Barcelona: títol provisional

4-9

Joan Subirats

Riscos globals, reptes locals. Les ciutats, més enllà del coronavirus
10-15

Gemma Tarafa

La nova ciutat que emergeix: una perspectiva des de la salut pública
16-20

Daniel Innerarity

Com serà el món després de la crisi?
22-26

Núria Moliner

Urbanisme i arquitectura per a una nova normalitat

56-60

En trànsit

Alessandro Baricco

El virus i el ‘Game’ de Jorge Carrión
62-66

Visions urbanes

Pla d’usos de Ciutat Vella: protegir la vida veïnal

de Jordi Rabassa i Santi Ibarra

28-33

Marta Peirano

Les contradiccions d’una democràcia indecisa
34-38

José María Lassalle

Neofeixisme de baixa intensitat, de moment
40-44

Belén Barreiro

Antivirals per als nous temps polítics

68-77

Barcelona en dades

Viure la cultura

de Marga Pont i Astrid Ortiz

La cultura no és per a mi?

Diversitat i desigualtats en la participació cultural de Nicolàs Barbieri

92-95

Relat

Carlos Zanón

La distància adequada

Versión castellana
www.metropolis.barcelona/es

English version
www.metropolis.barcelona/en

www.metropolis.barcelona

Número il·lustrat per
Laura Borràs
Dalmau

Insert fotogràfic de
Edu Bayer
Laura Guerrero
Isaac Planella

Ajuntament
de Barcelona